

At blive til noget

En undersøgelse af
hvordan Statsfængslet
Møgelkær kan optimere
kommunikationen
med unge indsatte om
uddannelsesmuligheder
under afsoning.

Speciale i Kommunikation
Roskilde Universitet
November 2009
Mette Lundstrøm Jørgensen
Stine Buje Christensen
Trine Lund Christiansen

*”Man bliver ikke til noget
i hvert fald, hvis man ikke
tager en uddannelse. Det
gør man ikke”.*

*Thomas på 19 år afsoner otte måneder på Statsfængslet Møgelkær.
Han er bankrøver og måske kommende mekaniker.*

Kolofon

Af Mette Lundstrøm Jørgensen, Stine Buje Christensen og Trine Lund Christiansen

Vejleder: Nina Blom Andersen

Speciale i Kommunikation

Roskilde Universitet

November 2009

Specialet er udarbejdet på baggrund af et integreret gruppearbejde, hvor alle kapitler er skrevet i fællesskab. Nedenstående opdeling af ansvarsområder er derfor en formalitet:

Mette Lundstrøm Jørgensen

Afsnit: 3.1-3.2, 3.4, 4.3.2, 4.4.3, 6.4, 7.1.1, 7.2, 8.1.1, 8.2, 9.2.2

Stine Buje Christensen

Afsnit: 3.3, 3.6, 4.2.1, 4.3.1, 4.4.1, 6.1-6.3, 7.1.3, 9.1

Trine Lund Christiansen

Afsnit: 3.5, 4.2.2, 4.4.2, 6.5-6.6, 7.1.2, 7.1.4, 7.4-7.5, 8.1.2-8.1.3, 8.3, 9.2.1

Fælles kapitler og afsnit: Kapitel 1, Kapitel 2, Afsnit 4.1, Kapitel 5, Afsnit 6.7, Afsnit 7.6, Afsnit 8.4, Afsnit 9.3, Kapitel 9-16. Samt alle kapitelindledninger.

Specialet udgør 239.713 anslag, hvilket svarer til 99,8 normalsider a 2400 anslag inklusiv mellemrum.

Specialerapporten er godkendt til offentliggørelse af Statsfængslet Møgelkær. De tilhørende bilag er derimod permanent fortrolige og kun set af eksaminator og censor.

Jf. *Lov om ophavsret* skal specialets forfattere navngives, hvis der citeres eller i anden form gengives fra specialet. Kopiering eller anden form for distribution er kun tilladt til privat brug. Henvendelse om evt. anden anvendelse kan ske på: trinelundchristiansen@gmail.com

Rapporten er opsat til tryk på begge sider af papiret, således at ulige sider er placeret på højresiden i et opslag. Modeller og forsider er grafisk layoutet af Mikkel Jespersen: hej@mikkeljespersen.dk

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	5
1.1 Motivation og problemfelt.....	5
1.2 Problemformulering.....	7
1.3 Vores vidensbidrag til forskningsfeltet.....	8
1.4 Kapiteloversigt.....	9
2. Sådan ser vi verden og kommunikation.....	11
2.1 Et socialkonstruktivistisk udgangspunkt.....	11
2.2 En dialogisk kommunikationsforståelse.....	12
3. Møgelkær som case.....	13
3.1 Møgelkær.....	13
3.2 Boligforhold.....	14
3.3 Dagligdagen.....	14
3.4 De indsatte og deres forbrydelser.....	15
3.5 VOKS.....	16
3.6 Parallelkulturen på fængslet.....	17
4. Metode.....	19
4.1 Overordnede metodeovervejelser.....	19
4.2 Deltagerobservation.....	24
4.3 Interviews.....	26
4.4 Databehandling.....	29
5. Den teoretiske ramme.....	31
5.1 Tre teoretiske perspektiver.....	31
6. Analysedel I – Uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser.....	35
6.1 Teoretisk indledning.....	35
6.2 Kommunikationspraksisser.....	37
6.3 Forståelser.....	37
6.4 Procedurer.....	39
6.5 Engagement.....	42
6.6 Kommunikative udfordringer.....	43
6.7 Delkonklusion.....	45

7.	Analysedel II – Kategorier, positioner og social interaktion	47
7.1	Teoretisk indledning.....	47
7.2	Kategorien indsat	50
7.3	Kategorien ungdom.....	55
7.4	Kategorien etnicitet.....	58
7.5	Kategorien køn	60
7.6	Delkonklusion	63
8.	Analysedel III – Forhandling af ressourcer	65
8.1	Teoretisk indledning	65
8.2	Ressourcen uddannelse til forhandling	69
8.3	Ressourcen kriminalitet til forhandling.....	74
8.4	Delkonklusion.....	78
9.	Parringsdansen	81
9.1	Den eksisterende kommunikation.....	81
9.2	Supplerende kommunikationstiltag.....	87
9.3	Delkonklusion	90
10.	Undersøgelsens udsigelseskraft	93
10.1	En kontekstuel og generel undersøgelse.....	93
11.	Konklusion.....	97
11.1	Hvordan kan den nuværende kommunikationspraksis optimeres?.....	97
11.2	Undersøgelsens vidensbidrag.....	99
12.	Handleanvisninger til Møgelkær	101
12.1	Den eksisterende kommunikation	101
12.2	Forslag til nye kommunikationstiltag.....	103
13.	Perspektivering	107
14.	Formidlingsprodukt	109
14.1	Medie, målgruppe og vinkel	109
14.2	Virkemidler, formidling og sprog	110
14.3	Artikel	111
15.	Abstract	113
16.	Litteraturliste	115

Kære læser

Før du giver dig i lag med de følgende sider, vil vi gerne knytte nogle få opklarende kommentarer til sprogbrug og henvisninger i specialet.

Blåskjorter, frigang, 31'er og pis-prøve. Fængselslingoen føg om ørerne på os fra det øjeblik, vi ankom til Statsfængslet Møgelkær. For det tilfælde at du heller ikke uden videre forstår den særlige fængselsterminologi, har vi, første gang et af disse udtryk anvendes i specialet, markeret det med en stjerne: *. Det betyder, at ordet findes i den vedlagte miniordbog *Ord bag tremmer*, vi har lavet til formålet. Her optræder også en række særlige ord og udtryk, der ikke anvendes i selve rapporten, men er at finde i de vedlagte interviewtransskriptioner. Opslagsord er ikke markeret i transskriptionerne.

I rapporten skriver vi *på* fængslet og ikke *i* fængslet. Det gør vi, fordi det er konsekvent sprogbrug blandt både ansatte og indsatte – vi oplevede sågar under vores observationer at blive korrigeret af en indsat for at sige *i* fængslet.

Vi har med afsæt i feltet valgt at benytte termen *han* gennem rapporten. Vi placerer os med dette valg ikke blindt i slipstrømmen på århundreders skik og brug, men vælger hankønsformen, dels fordi vi finder et konsekvent *han eller hun* sprogligt tungt, dels fordi vi finder det kunstigt at skrive *hun* i behandlingen af et miljø, der har en så markant overrepræsentation af mænd.

Vi har talt med mange mennesker på fængslet, og det vrimler derfor med informantnavne i specialet. For at lette overblik har vi lavet en personoversigt, som vi foreslår, at du har liggende i nærheden, når du læser. Så kan du med et hurtigt blik orientere dig ift., om det er en indsat eller ansat – eller en af os specialeskribenter – der har ordet.

Når vi henviser til vores transskriptioner, gør vi det enten med angivelse af informantens navn og linjenumrene i transskriptionen af informantens interview eller blot med angivelse af linjenumre, hvis informanten allerede er nævnt ved navn i den pågældende sætning. Dvs. enten sådan (Sandra: 61-63) eller sådan (61-63). Af hensyn til de indsatte informanters anonymitet er deres navne opfundet til lejligheden, ligesom vi har lagt røgslør over deres fortællinger i den forstand, at vi har ændret på stednavne og andre forhold, som ville gøre det muligt at genkende dem (Jensen 2007: 29). De ansatte optræder efter aftale med egne navne.

Vi ønsker rigtig god læsning!

Mette, Stine og Trine

1. Indledning

I dette indledende kapitel beskriver vi først vores motivation og problemfelt. Det leder os til undersøgelsens problemformulering og videre til vores vidensbidrag til det forskningsfelt, vi beskæftiger os med.

1.1 Motivation og problemfelt

Vi drejer fra motorvejen ved afkørsel 56 lidt nord for Horsens og kommer kort efter ud, hvor husene er få og snart afløses helt af åbne marker. Et kvarter senere kører vi gennem en lille skov, ned ad en bakke, og så er vi der. Tror vi. For forårssolen falder ganske vist på nogle gulstensbygninger og en masse røde træbarakker, der tilsammen godt kunne udgøre en stor statslig institution. Men der er ingen mur. Intet hegn. Kan det være et fængsel? Ja, den er god nok. Vi er ankommet til vores bestemmelsessted: Statsfængslet Møgelkær.

Vi er her, fordi de ansatte på Møgelkær kan noget særligt ift. at få indsatte i gang med at uddanne sig, mens de afsoner. Når vi interesserer os for uddannelse af indsatte, er det ikke, fordi vi ønsker os flere veluddannede kriminelle i Danmark. Det er tværtimod, fordi vi mener, at uddannelse kan tilbyde et godt alternativ til en fortsat kriminel levevis, og fordi vi er interesserede i, hvordan kommunikation kan bidrage til, at flere indsatte går i gang med uddannelse og lægger kriminaliteten bag sig.

I Danmark er det ikke tilladt at registrere, hvad der sker med indsatte, efter de er løsladt, og der findes derfor ikke dansk dokumentation for, at uddannelse under afsoning forebygger ny kriminalitet. Til gengæld viser to amerikanske undersøgelser, at indsatte, der deltager i uddannelsesprogrammer under afsoning, er mindre tilbøjelige til at genoptage kriminalitet end indsatte, der ikke gør (MacKenzie 2002: 359-361, Aos, Drake & Miller 2009: 184). Flere danske undersøgelser peger desuden på, at der er tæt sammenhæng mellem manglende uddannelse og kriminalitet. Eksempelvis har børn, der ikke gennemfører folkeskolen på normeret tid, større risiko for senere at begå kriminalitet, end børn der gør (Stevens 2006), ligesom unge uden en erhvervsuddannelse hyppigere begår vold end andre unge (Christoffersen 1999). Herudover viser statistikken, at mange indsatte hverken har en folkeskoleeksamen eller nogen form for erhvervsuddannelse (Kriminalforsorgen* 2000, Tranæs & Geerdsen 2008: 66, 167, Koudahl 2007: 4, Koudahl 2008: 8). Uddannelse kan altså tilsyneladende gøre en forskel, når det gælder

forebyggelse af kriminalitet – både ift. førstegangsforsøelser og ift. genoptagelse af kriminel praksis efter et overstået fængselsophold.

På Møgelkær benytter de ansatte aktivt uddannelse i bestræbelsen på at begrænse antallet af gengangere på fængslet. I 2005 påbegyndte de udviklingen af et Vejlednings- og Kompetenceafklaringsystem (VOKS), som kort fortalt dækker over en systemiseret og offensiv tilgang til at få flere indsatte til at uddanne sig, mens de afsoner. I 2007 blev VOKS implementeret, og det lykkedes med så stor succes, at de ansatte på Møgelkær i flere undersøgelser udpeges som dygtige pionerer på feltet. Ikke alene er der flere indsatte i uddannelse på Møgelkær end på danske fængsler og arresthuse* generelt (Koudahl 2007: 4, Koudahl 2008: 9), fængslet fremhæves også i bred forstand som et sted, der tænker innovativt til glæde for de indsatte (Koudahl 2007a: 11). Resultaterne fra fængslet i det midtjyske har også vakt opsigt uden for landets grænser. Således udpeges VOKS i en nordisk undersøgelse af uddannelse på fængsler i norden som et positivt eksempel på, hvordan uddannelsessystemet kan tilpasses fængslets rammer (Raundrup, Langelid, Mäki, Svensson, Baldursson, Karsikas & Kuivajärvi 2009: 168-169).

Succesen med VOKS gør Møgelkær til en oplagt case ift. vores interesse for uddannelse som middel til at forebygge ny kriminalitet. Møgelkær er imidlertid også oplagt som case ift. vores specifikke interesse for kommunikation om uddannelse i en fængselskontekst. For trods succesen med at få indsatte i uddannelse påpeger en evaluering af VOKS, at der er grund til fortsat at arbejde med den uddannelsesorienterede kommunikation, så det sikres, at alle indsatte er klar over, hvilke uddannelsesmuligheder de har (Koudahl 2008: 11).

Mens VOKS i udgangspunktet henvender sig til alle indsatte, viser flere undersøgelser, at der er særligt behov for at skærpe fokus på indsatsen over for unge indsatte. Blandt 18-24-årige indsatte har 16,1 % ikke gennemført folkeskolen (Koudahl 2007: 4). Andre undersøgelser hævder, at tallet er hele 34 % (Kriminalforsorgen 2000).¹ Til sammenligning er det 11,5 % af alle indsatte, der ikke har en folkeskoleeksamen bag sig (Koudahl 2007: 4) og blot 0,4 % af befolkningen som helhed (Danmarks Statistik). Hertil kommer, at kriminalitetsbilledet i nyere tid på flere måder er præget af unge. De er repræsenteret tre gange så hyppigt i det strafferetslige system som i befolkningen og har samtidig et højere tilbagefald til kriminalitet end ældre straffede (Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet 2009: 247, 289).

¹ Det lavere tal i Koudahls undersøgelse kan bl.a. skyldes, at der er tale om en frivillig spørgeskemaundersøgelse, der kun omfatter knap 70 % af de indsatte. Det er muligt, at netop de uden 9. klasse har afholdt sig fra at deltage pga. vanskeligheder med at læse og udfylde skemaet.

Den 22. september 2009 publicerede Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet² en stor rapport om indsatsen mod ungdomskriminalitet i Danmark. I den konstaterer Kommissionen, at unges problemer med at gennemføre skole- og erhvervsuddannelser er blandt "de allervigtigste dynamiske risikofaktorer" – dvs. faktorer, det er muligt at påvirke – og at problemerne bør behandles som "yderst væsentlige indsatsområder" ift. forebyggelse og bekæmpelse af ungdomskriminalitet (Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet 2009: 299). Én af Kommissionens konkrete anbefalinger er derfor at styrke den forebyggende indsats over for fængslede unge ved at tilbyde dem relevant kompetencegivende uddannelse (Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet 2009: 4).

Ny forskning på feltet fremskriver altså samlet set et særligt behov for uddannelse til unge indsatte. Vi vender derfor opmærksomheden i den retning og undersøger i specialet, hvordan de ansatte på Møgelkær kan optimere kommunikationen om uddannelse til unge indsatte. Det leder os til følgende problemformulering.

1.2 Problemformulering

- Hvordan kan de ansatte på Statsfængslet Møgelkær optimere de kommunikationspraksisser, der har til formål at få flere unge indsatte i uddannelse?

Vi besvarer vores problemformulering med udgangspunkt i empirisk materiale, som vi har produceret i forbindelse med to besøg på Møgelkær. Materialet består af observationer og kvalitative interviews, som vi analyserer i tre forskellige afsnit vha. tre forskellige teoretiske perspektiver: Et praksisteoretisk, et performanceteoretisk og et ressourceorienteret. Analyserne tager udgangspunkt i hvert sit underspørgsmål:

- I. Hvad kendetegner de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på fængslet, og hvordan fungerer de ift. målgruppen?
- II. Hvordan vurderer aktørerne udvalgte sociale kategorier, og hvilken betydning har disse vurderinger for forståelsen af målgruppen?
- III. Hvordan forhandler aktørerne udvalgte ressourcer på Møgelkær, og hvad viser forhandlingernes udfald om, hvilke budskaber det er hensigtsmæssigt at slå på i kommunikationen om uddannelse?

² Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet – populært kaldet Ungdomskommissionen – er nedsat af Justitsministeriet med henblik på at "foretage en samlet gennemgang af indsatsen mod ungdomskriminalitet og på grundlag heraf komme med indstilling om, hvordan indsatsen kan styrkes" (Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet 2009: 22). Kommissionen består af ledende forskere og repræsentanter fra instanser, der arbejder med kriminelle børn og unge. Kommissionens rapport *Indsatsen mod ungdomskriminalitet, betænkning nr. 1508* blev publiceret 22. september 2009.

Når vi skriver målgruppen, refererer vi til de unge indsatte, hvis der ikke er andet markeret. Inspireret af Windahl & Signitzer kan vores undersøgelse på et overordnet niveau imidlertid siges at være rettet mod to forskellige målgrupper. Nemlig en receiver group og en target population (Windahl & Signitzer 1992: 13), som på dansk kan oversættes til hhv. en umiddelbar målgruppe og en egentlig målgruppe (Sepstrup 2006: 204). Vores umiddelbare målgruppe er de ansatte på Møgelkær, idet de i første omgang er modtagere af undersøgelsens resultater. Vores egentlige målgruppe udgøres af de unge indsatte, hvis adfærd vi i sidste ende ønsker at påvirke.

Vi fokuserer i undersøgelsen på de udfordringer og muligheder, der findes ift. at nå de unge indsatte med den uddannelsesorienterede kommunikation. Vi beskæftiger os i rapporten således ikke med, hvordan vi mest hensigtsmæssigt kan kommunikere undersøgelsens resultater til de ansatte, men er klar over, at dette led i den samlede kommunikationsproces er helt afgørende for, om resultaterne af vores arbejde bliver anvendt eller ej.

1.3 Vores vidensbidrag til forskningsfeltet

Som det fremgår af indledningen ovenfor, indskriver vores undersøgelse sig i et allerede eksisterende forskningsfelt omkring uddannelse til indsatte. Feltet har de seneste år fået fornyet opmærksomhed på dansk grund, men har ellers i en årrække været forsømt. Før Peter Koudahls³ undersøgelser af uddannelsesforholdene på danske fængsler i 2007 skal vi således helt tilbage til 1986 for at finde større undersøgelser på området (Koudahl 2007: 15). Til gengæld trækker feltet på tilstødende, mere etablerede forskningsfelter, der beskæftiger sig med ungdom, uddannelse og kriminalitet. Feltet rummer imidlertid – så vidt vi kan se – endnu ikke forskning omkring uddannelsesorienteret kommunikation med indsatte inden for en fængselskontekst, selvom flere undersøgelser fremskriver et behov præcis på denne front (Koudahl 2008: 11, Raundrup, Langelid, Mäki, Svensson, Baldursson, Karsikas & Kuivajarvi 2009: 20). Vi bidrager med vores undersøgelse således til udviklingen af en kommunikationsfaglig niche inden for forskningsfeltet omkring uddannelse til indsatte og ser vores analyseresultater som et bidrag til at skabe en nuanceret forståelse for den komplekse udfordring, fængselsansatte står over for, når de skal kommunikere med unge indsatte om uddannelse.

³ Peter Koudahl er lektor på Institut for Didaktik på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole ved Aarhus Universitet.

1.4 Kapiteloversigt

Kapitel 1: Indledning

Vi beskriver undersøgelsens motivation, problemfelt, problemformulering og vidensbidrag til forskningsfeltet.

Kapitel 2: Sådan ser vi verden og kommunikation

Vi præsenterer det socialkonstruktivistiske perspektiv, som udgør den overordnede videnskabsteoretiske ramme for undersøgelsen. Herefter præsenterer vi vores kommunikationsforståelse.

Kapitel 3: Møgelkær som case

Vi beskriver den lokale kontekst, empirien er produceret i.

Kapitel 4: Metode

Vi udfolder vores metodiske overvejelser og beskriver nogle af de udfordringer, der er forbundet med at forske på et fængsel. Desuden beskriver vi vores tilgang til behandlingen af de empiriske data.

Kapitel 5: Den teoretiske ramme

Vi introducerer de teoretiske perspektiver, vi anvender i analysen af vores empiri.

Kapitel 6, 7 og 8: Analysedel I, II og III

Vi analyserer det empiriske datamateriale med udgangspunkt i hhv. et praksisteoretisk, performanceteoretisk og ressourceorienteret perspektiv. Vi indleder hvert kapitel med en nærmere præsentation af de teoretiske perspektiver og begreber, vi anvender i den pågældende analyse.

Kapitel 9: Parringsdansen

Vi forholder de tre analysers delkonklusioner til vores kommunikationsforståelse.

Kapitel 10: Undersøgelsens udsigelseskraft

Vi vurderer undersøgelsens samlede udsigelseskraft og konklusionernes værdi.

Kapitel 11: Konklusion

Vi præsenterer vores samlede konklusion på undersøgelsen, herunder hvilken viden rapporten bidrager med ift. forskningsfeltet.

Kapitel 12: Handleanvisninger til Møgelkær

Vi stiller forslag til, hvordan de ansatte på Møgelkær kan anvende vores undersøgelsesresultater.

Kapitel 13: Perspektivering

Vi perspektiverer.

Kapitel 14: Formidlingsprodukt

Vi redegør for hvordan vi i en artikel til Bladet Kriminalforsorgen formidler en af undersøgelsens hovedpointer.

Kapitel 15: Abstract

Kapitel 16: Litteraturliste

2. Sådan ser vi verden og kommunikation

I dette kapitel beskriver vi først vores videnskabsteoretiske udgangspunkt og dernæst vores kommunikationsforståelse.

2.1 Et socialkonstruktivistisk udgangspunkt

Vi tager afsæt i en socialkonstruktivistisk ontologi og anlægger som følge heraf også en socialkonstruktivistisk epistemologi i undersøgelsen. I rapporten anvender vi begrebet socialkonstruktivisme og ikke socialkonstruktionisme. Vi forstår imidlertid – i lighed med blandt andre Dorte Marie Søndergaard⁴ – de to begreber som dækkende over stort set samme forståelse. Søndergaard beskriver *ligheden* mellem begreberne – og dermed det centrale i den overordnede ontologi – sådan:

Det dreier seg om opgøret med realismen og essentialismen, opgøret med de modernistiske videnskabsidealiser, og om pointeringen av den sociale virkelighet som konstruert av mennesker (Søndergaard 1996a: 14-15).

Vi er ikke optagede af marginale forskelle på begreberne og anvender alene termen socialkonstruktivisme, fordi vores undersøgelse med en overvejende sociologisk tilgang har afsæt i samfundsvidenskaberne, som dette begreb traditionelt knytter sig til (Dreyer Hansen & Sehested 2003: 9).

Forståelsen af den sociale virkelighed som "*konstrueret af mennesker*" implicerer, at verden og dens fremtoninger ikke kan forstås uafhængigt af de mennesker, der lever i den, men at den derimod kontinuerligt skabes gennem de forhandlinger om viden, betydninger og forståelser, der hele tiden finder sted mellem mennesker. Det betyder forskningsmæssigt, at vi ikke mener, det er muligt at *indsamle* viden, idet indsamling ville forudsætte, at viden fandtes uafhængigt af vores interaktion med en given kontekst og dens aktører. Vi forstår således ikke vores data som

⁴ Dorte Marie Søndergaard er professor i Socialpsykologi på Institut for Pædagogisk Psykologi på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole ved Aarhus Universitet.

resultat af empiri*indsamling*, men som resultat af empiri*produktion*. Heraf følger yderligere, at data ville have været anderledes, hvis de havde været produceret af andre, på et andet tidspunkt eller på et andet fængsel. Den viden, vi behandler om kommunikationen på fængslet, forstår vi altså som relationelt skabt – med os selv som medproducenter – og som funderet i sin lokale historiske og kulturelle kontekst.

Vores socialkonstruktivistiske udgangspunkt betyder ydermere – jf. opgøret med essentialismen – at vi grundlæggende ikke interesserer os for, hvad der findes eller ikke findes inden i individet. Når vi således refererer til, at de indsatte eller ansatte *oplever* eller *forstår* bestemte ting, er det med udgangspunkt i deres egne fortællinger og ikke funderet i en forestilling om, at vi ved, hvad der faktisk foregår i den enkelte aktør.

2.2 En dialogisk kommunikationsforståelse

Vores afsæt i socialkonstruktivistisk epistemologi har logiske implikationer for vores forståelse af kommunikation. Idet vi ser viden, betydning og forståelse som sociale konstruktioner, ligger det i umiddelbar forlængelse heraf at forstå forudsætningen for virksom kommunikation som knyttet til *udveksling* mellem afsender og modtager. Afsender må med andre ord gå i *dialog* med modtager for at finde ud af, hvordan han kan kommunikere meningsfuldt til ham.

Vores kommunikationsforståelse er inspireret af Brenda Dervin⁵, der i sin *Sense-Making Methodology* opererer med forståelsen af, at kommunikation skabes i dialogen mellem afsender og modtager (Foreman-Wernet 2003: 3). Et *budskab* er, iflg. Dervin, ikke noget, der kan optages af modtager, men derimod en konstruktion, som er bundet til den sociale kontekst, det er skabt inden for. Et budskab har i denne forståelse kun værdi for modtager i det omfang, det *giver mening* ift. modtagers faktiske liv (Foreman-Wernet 2003: 5).

⁵ Brenda Dervin er professor på Institut for Kommunikation på Ohio State University i USA.

3. Møgelkær som case

Før vi i de følgende kapitler helliger os beskrivelser af metodeovervejelser og teorivalg, vil vi først invitere på en tur i fængsel. Dette kapitel er således en introduktion til Møgelkær som case og forskningsfelt. Vi indleder med at beskrive de formelle rammer og forhold på fængslet, herunder VOKS, og runder af med en kort beskrivelse af den parallelkultur, som eksisterer blandt de indsatte. Målet er at give et samlet indtryk af livet på fængslet og af den kontekst, kommunikationen om uddannelse foregår i.

3.1 Møgelkær

Møgelkær ligger i naturskønne omgivelser ca. 12 km sydøst for Horsens og er med plads til 176 indsatte et af landets større åbne statsfængsler. Fængslets samlede område er stort og rummer både fodboldbaner og en lille skov. Herudover består den fysiske ramme af en hovedbygning og en række øvrige bygninger og barakker, som bl.a. rummer afdelingerne*, hvor de indsatte bor. Området huser desuden fængslets kirke* og skole, flere værksteder og produktionslokaliteter* samt forskellige bygninger med faciliteter som bibliotek, motionsrum, hobbyværksted og café, som de indsatte kan benytte i fritiden.

Udendørsarealer på Møgelkær.

Kilde: Møgelkærs hjemmeside (billedhenvisning 1).

Som vi konstaterede, allerede før vi første gang stod ud af bilen, er fængselsområdet ikke omkranset af hverken mur eller hegn. De indsatte er i stedet holdt indespærret af regler og konsekvenser. Hvis en indsat forlader fængslet uden tilladelse, udløser det således en bøde eller

en forlængelse af fængselsstraffen og som regel også en overflytning til et lukket fængsel* (bilag 1).

3.2 Boligforhold

De indsatte bor på små stuer* på ca. 10-12 kvadratmeter. Her er ingen tremmer for hverken dør eller vindue. Til gengæld er døren forsynet med en lås, der kun kan betjenes udefra, og vinduerne kan kun åbnes ca. 20 cm. Stuerne er som standard udstyret med en briks, et bord, en stol, en hylde, et skab, et køleskab og en håndvask:

En stue på Møgelkær.

Kilde: Møgelkærs hjemmeside (billedhenvisning 2).

Af hensyn til brandfare og overskuelighed i forbindelse med de regelmæssige ransagninger skal de indsattes personlige ejendele begrænses mest muligt. Det er eksempelvis ikke tilladt at medbringe møbler, tæpper, puder eller elektriske genstande som en kaffemaskine.

Stuerne kan trods disse restriktioner sagtens få et personligt præg. På en af de stuer, hvor vi blev inviteret ind, var væggene således prydet af den indsattes egne tegninger og af billeder af hans kæreste. På en anden flød tallerkenstore askebægre over, og det var vanskeligt at skelne de knæhøje bunker med rent vasketøj fra dem med snavset.

De indsatte deles om bad og toilet på afdelingerne. Herudover er der fælles køkken og et opholdsrum, hvor man eksempelvis kan se fjernsyn og spille pool (bilag 1).

3.3 Dagligdagen

Dagen begynder mellem kl. 6.00 og 6.30, hvor alle indsatte skal op. Herefter spiser de morgenmad og gør sig klar til dagen.

Kl. 7.30 starter den daglige beskæftigelse. Der er beskæftigelsespligt på fængslet, hvilket vil sige, at alle indsatte skal være i arbejde, behandling eller uddannelse – eller i en kombination af disse. Arbejdet udføres på fængslets værksteder eller på de forskellige afdelinger. Behandling

kan bestå af *kognitive kurser** eller forløb, der er rettet mod *anger management* eller mod forskellige former for misbrug. Uddannelse kan enten foregå på fængslets skole, som lærling på et af værkstederne eller på uddannelsesinstitutioner uden for fængslet. De indsatte vender først tilbage til deres afdeling, når dagens beskæftigelse slutter omkring kl. 15.

Eftermiddag, aften og weekend holder de indsatte fri og kan eksempelvis spille fodbold, benytte fængslets motionscenter eller bruge tiden på den afdeling, hvor de bor. Fængslet arrangerer desuden jævnligt ture, fx til svømmehallen, som man kan melde sig til.

Herudover fyldes dagen af almindelige dagligdags gøremål, som de indsatte selv står for – såsom rengøring, tøjvask, madlavning og indkøb hos fængslets købmand.

Kl. 21.30 slutter dagen i den forstand, at de indsatte bliver låst inde på deres respektive stuer. Skal de herefter på toilet, eller opstår der en nødsituation, kan de via et alarmsystem tilkalde en fængselsbetjent (bilag 1).

3.4 De indsatte og deres forbrydelser

Gruppen af indsatte er mangfoldig, men består hovedsageligt af etnisk danske mænd. I 2008 blev der foretaget 17.211 indsættelser på danske fængsler, arresthuse og pensioner* (Kriminalforsorgen 2008: 9). Heraf udgjorde:

- Mænd 92 % og kvinder 8 % (Kriminalforsorgen 2008: 9).
- Unge mellem 18-24 år 30 % (Kriminalforsorgen 2008: 10).
- Indsatte med anden etnisk baggrund end dansk 22 % (Kriminalforsorgen 2008: 18).

Møgelkær kan ikke beregne gennemsnitstal for hele året, men oplyser til sammenligning, at belægningen på fængslet i oktober 2009 så sådan ud:

- Mænd 84,3 % og kvinder 15,7 %.
- Unge mellem 18-24 år 22 %.
- Indsatte med anden etnisk baggrund end dansk 18 % (Kilde: Harry Bengtsen, personale- og sikkerhedsansvarlig på Møgelkær).

Møgelkær er et af de danske fængsler, der har afdelinger kun for kvinder, og fængslets andel af kvindelige indsatte er derfor højere end gennemsnittet. En del af de kvindelige indsatte afsoner dog efter eget valg på afdelinger, hvor der også bor mænd.

Som udgangspunkt skal alle, der får en dom på op til fem år, sidde i åbent fængsel*. På Møgelkær sidder indsatte, der afsoner domme for bl.a. røveri, vold, narkokriminalitet, økonomisk kriminalitet og sædeligheds kriminalitet. Fængslets sædelighedsdømte sidder på en

halvåben afdeling og har – for at beskytte dem mod voldelige overgreb – ingen kontakt med fængslets øvrige indsatte overhovedet.

3.5 VOKS

3.5.1 Formål med VOKS

Da VOKS startede i 2007 var hovedformålet at få flere indsatte til at påbegynde grundforløbet* på en erhvervsuddannelse. Tanken var, at de indsatte kunne afvikle dele af undervisningen på fængslets værksteder med værkmestrene* som lærere. På den måde kunne de begynde på deres uddannelse fra afsoningens start i stedet for at vente på at få frigang* til at deltage i uddannelse uden for fængslet, hvilket typisk først bevilliges i den sidste tredjedel af afsoningsperioden. I dag orienterer VOKS sig ikke kun mod erhvervsuddannelser, men mod alle former for uddannelse – fra stort kørekort, stilladskursus og forberedende voksenundervisning (FVU*) til selvstudier på kortere såvel som længerevarende videregående uddannelser (bilag 4).

3.5.2 Idégrundlaget bag VOKS er:

- At uddannelse, forbedring af kompetencer og netværk giver den indsatte et bedre grundlag for at etablere et reelt civilt liv med tilknytning til arbejdsmarkedet og dermed undgå tilbagefald til kriminalitet, når afsoningen er afsluttet.
- At en afsoningsperiode er et godt tidspunkt til at få skabt en solid start på en kompetenceforbedrende aktivitet, bl.a. fordi personalet kan støtte den indsatte i at passe uddannelsen.
- At uddannelsesindsatsen altid skal baseres på en grundig kompetenceafklaring med udgangspunkt i vejledning og så vidt muligt tilpasses den enkeltes ønsker og økonomi, familiemæssige behov og muligheder (bilag 3).

3.5.3 Resultater for VOKS

Når vi sammenligner evalueringen af VOKS fra 2008 med en undersøgelse af uddannelse og undervisning på danske fængsler og arresthuse fra 2007, bliver det tydeligt, at de på Møgelkær kan noget særligt ift. at få indsatte i uddannelse:

- 44 % af de indsatte på Møgelkær er under uddannelse, mens tallet for indsatte på landsplan er 20 %.
- 25 % af de indsatte, der uddanner sig på Møgelkær, er i gang med en erhvervsuddannelse, mens tallet for indsatte på landsplan er ca. 3 %.
- 14 % af de indsatte på Møgelkær, der ikke tager uddannelse, angiver, at de ikke har fået

information om uddannelsesmulighederne, mens tallet for indsatte på landsplan er 38,8 %.

- 15 % af de indsatte på Møgelkær angiver, at fængslet ikke har en uddannelse, der passer til dem, mens tallet for indsatte på landsplan er 36,6 % (Koudahl 2007: 4, Koudahl 2008: 9, 11).

3.5.4 Samtaler om uddannelse

Et væsentligt omdrejningspunkt i VOKS er *vejledningssamtalen* med de indsatte. Samtalen finder sted den første eller anden dag efter indsættelsen. Den varer ca. 20 minutter og har som mål, at vejlederen og den indsatte dels skal afgøre, hvor den indsatte skal beskæftigelsesplaceres på fængslet, dels skal afdække den indsatte eventuelle ønsker om uddannelse. Hvis den indsatte har uddannelsesønsker, undersøger de sammen, om han først har behov for opkvalificerende kurser på fængslets skole eller for misbrugsbehandling for at kunne klare at starte på uddannelsen (bilag 2). Det var oprindeligt tanken, at de indsatte skulle have en opfølgende vejledningssamtale nogle uger efter indsættelsen, men det er der ikke ressourcer til. Når indsatte bliver arbejdsplaceret* på fængslet uden ønske om uddannelse, bliver de derfor ikke indkaldt til flere vejledningssamtaler. De har dog stadig mulighed for at tale om uddannelse med andre ansatte på fængslet, og udtrykker de ønske om det, kan de altid få yderligere vejledning (Kirsten: 169-191).

Ud over vejledningssamtalen deltager de indsatte i en *indsættelsessamtale** og en *handleplanssamtale** med den kontaktperson, de får tildelt på deres afdeling. Kontaktpersonen er en fængselsbetjent, som de indsatte kan henvende sig til, hvis de har problemer eller spørgsmål. Indsættelses- og handleplanssamtalerne behandler mange forskellige forhold i og omkring den indsatte liv. Uddannelse er ét af emnerne, men altså ikke et særligt fokus til disse samtaler (bilag 6 og 7).

3.6 Parallelkulturen på fængslet

Det er imidlertid ikke alt om hverken fængselsliv eller Møgelkær, man kan læse sig til i statistikker eller formelle beskrivelser. Da vi besøgte Møgelkær, gik det således hurtigt op for os, at der blandt de indsatte hersker en art *parallelkultur*, som i vid udstrækning præger fængselslivet. De ansatte kender nok til dens eksistens og indhold, men det er kun de indsatte, der for alvor kender den (Kirsten: 320-327).

Denne parallelkultur er præget af magtkampe, stofhandel, afpresning og afstraffelse (Thomas: 323-325, Kasper: 877-886, 1198-1234, 1260-1272, Mohammed: 711-713). Eksempelvis er det omfattende stofmarked på fængslet et anerkendt faktum blandt både indsatte og ansatte (Thomas: 760-775, Mikkel: 689, Jan: 790-800, Brian: 392-393). Hver afdeling har sin egen

pusher, som de indsatte kan købe stoffer af. Køber man af en anden indsat, eller smugler man selv stoffer ind på fængslet, skal der betales afgift til afdelingspusheren (Linda: 573-575). Mange indsatte oparbejder gæld som følge af stofferne, og vi hørte, at afstraffelse og afpresning kan være nogle af følgerne, hvis gælden ikke betales (Mohammed: 577-579, 600-610, Mikkel: 718-723).

De ansatte fortalte, at de gør, hvad de kan for at komme stofferne til livs. Der er regler om, at de indsatte aldrig må opholde sig på andre afdelinger af frygt for stofhandel, afpresning og tyveri (Mikkel: 675-676). Der er narkohunde* på besøg ca. en gang om ugen, som leder efter stoffer på afdelinger og på udendørsarealer. Indsatte, der er påvirkede, bliver sendt i strafcelle*, og hvis stofmisbruget* gentager sig, bliver de overført til lukket fængsel (Jan: 795). De indsatte bliver jævnligt testet for stoffer, og hvis prøverne er positive, får de taget deres udgang* og deres eventuelle frigang til uddannelse. Vi hørte om indsatte, der måtte udskyde eksamener flere gange, fordi de blev testet positive for stoffer, lige før de skulle op (Brian: 324-327).

4. Metode

I dette kapitel gør vi rede for de metodiske overvejelser, der ligger til grund for vores dataproduktion. Vi præsenterer vores overordnede metodiske refleksioner, undersøgelsens samlede metodadesign samt de overvejelser, der knytter sig til vores deltagerobservation og interviews. Undervejs beskriver vi nogle af de metodiske udfordringer, vi mødte på fængslet, og viser, hvordan vi gennem forskellige strategier forsøgte at håndtere dem. Afrundingsvist præsenterer vi vores metoder til analytisk databehandling.

4.1 Overordnede metodeovervejelser

4.1.1 Kvalitativt over for kvantitativt

Vores mål med undersøgelsen betyder sammen med vores socialkonstruktivistiske forståelse af verden og vores dialogiske forståelse af kommunikation, at det var kvalitative og ikke kvantitative data, vi ville producere.

Kvalitative undersøgelser fanger essensen af noget; kvantitative måler mængden. Kvalitative undersøgelser indebærer spørgsmål om "hvad, hvor, hvordan"; kvantitative fokuserer på "hvor meget". Kvalitative undersøgelser refererer til betydningen; definitionen, analogien, modellen eller metaforen, som karakteriserer noget; kvantitative formoder betydningen og refererer til et mål af den (Dabbs 1982: 32 – oversat i Neergaard 2007: 6).

Selve motivationen for vores undersøgelse hviler på kvantitative data – det var målinger på de unge indsattes ringe uddannelsesniveau, høje recidiv* og efterspørgslen på kommunikation om uddannelsesmuligheder, der i første omgang vakte vores interesse for feltet. Men vi kan ikke svare på, hvordan kommunikation kan bidrage til at få flere unge indsatte i uddannelse ved at måle mængden af noget. Med udgangspunkt i vores dialogiske kommunikationsforståelse søger vi derimod at fange essensen af, hvad der giver mening for de unge indsatte. Vi refererer her med begrebet essens ikke – jf. vores socialkonstruktivistiske afsæt – til mening som noget stabilt eller eviggyldigt, men forstår det som en kontekstuel bundet og foranderlig størrelse.

4.1.2 Udvalgelse af Møgelkær som case

Vores valg af case er overordnet set *formålsbestemt*, idet vi vurderer, at Møgelkær som fængsel er særlig egnet til at belyse vores valgte problemstilling (Neergaard 2007: 7). Herudover er valget af Møgelkær baseret på to forskellige strategier: *Intensitetsudvælgelse* og *kritisk caseudvælgelse*. Intensitetsudvælgelsen dækker over, at fængslet *udmærker sig* ift. at få indsatte i uddannelse. Selve succesen eller udmærkelsen er samtidig det, der gør Møgelkær til en kritisk case, da det er sandsynligt, at de udfordringer, der optræder her, også gør sig gældende på fængsler, der ikke er så langt i arbejdet med at få indsatte i uddannelse. Denne kvalitet ved den kritiske case er væsentlig, når man – som vi – kun har ressourcer til at behandle én case (Neergaard 2007: 28-29).

4.1.3 Generaliserbarhed, reliabilitet og validitet

Casestudier, der som vores tager udgangspunkt i kontekstafhængige sociale fænomener, giver ikke anledning til universelle generaliseringer på tværs af tid og rum, på samme måde som kvantitative data kan siges at gøre. Overordnet set er det da heller ikke målet med vores kvalitative forskning at sikre repræsentativitet, men derimod at belyse vores problemstillings kompleksitet (Neergaard 2007: 51-52). Casestudier giver til gengæld mulighed for *analytisk generalisering*, som indebærer en vurdering af “[...] i hvilken grad resultaterne fra en undersøgelse kan være vejledende for, hvad der kan ske i en anden situation. Den er baseret på en analyse af ligheder og forskelle mellem de to situationer” (Kvale 1997: 228). Man kan altså på baggrund af et casestudium finde mønstre eller koncepter, som kan overføres fra én specifik kontekst til lignende kontekster (Neergaard 2007: 51, Halkier 2005: 113). Jf. Møgelkærs status som kritisk case finder vi det sandsynligt, at nogle af de udfordringer, vi identificerer i analysen, kan tænkes også at være gældende for andre fængsler, der arbejder med uddannelse.

Hvis vores resultater skal kunne generaliseres analytisk, er det imidlertid centralt, at vores undersøgelse bygger på et *reliabelt* og *validt* – dvs. pålideligt og gyldigt – grundlag (Halkier 2005: 109-114). For at styrke pålideligheden og derigennem gyldigheden af vores undersøgelse ekspliciterer vi vores dataproduktions- og analysemetoder, vores forforståelser i form af vores videnskabsteoretiske udgangspunkt og syn på kommunikation, samt vores normative og strategiske afsæt ift. at få flere unge til at starte på en uddannelse og lægge kriminaliteten bag sig. På den måde er det gennemskueligt, hvorvidt undersøgelsen bygger på *“et ordentligt systematisk stykke håndværk”*, og det fremstår samtidig klart, hvordan vi konkret har undersøgt vores problemstilling (Halkier 2005: 111). I det omfang, vores undersøgelse bygger på et pålideligt og gyldigt grundlag, øges vores mulighed for at foretage analytiske generaliseringer. I hvilket omfang det er muligt at generalisere på baggrund af vores resultater, vender vi tilbage til i kapitlet *Undersøgelsens udsigelseskraft*, hvor vi vurderer undersøgelsens samlede udsigelseskraft.

4.1.4 Metodiske overvejelser om særlige forhold

At vores casestudium finder sted på et fængsel betyder, at undersøgelsen er underlagt nogle særlige præmisser, som har afgørende betydning for vores metodiske til- og fravalg.

Det er en grundlæggende præmis, at ingen af os før havde sat fod på et fængsel – hverken som besøgende eller indsat. Vi var altså på fremmed grund. Det betød, at vi hverken havde indblik i de logikker, værdier og motiver, der hersker på feltet, eller en klar fornemmelse for, hvordan vi skulle begå os (Jacobsen, Jørgensen & Svendsen-Tune 2005: 251). En anden grundlæggende præmis er, at de indsatte i vid udstrækning udgør en marginaliseret og udsat gruppe. Dette forhold kan ikke direkte tilskrives det faktum, at de sidder i fængsel, men er i højere grad baggrunden for, at de gør det. Det understreges af en ny undersøgelse fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, der peger på, at der i danske fængsler er en markant overrepræsentation af personer, der tidligere har haft en børnesag eller mangler uddannelse eller har anden etnisk baggrund end dansk. Disse grupper optræder hele 18 gange hyppigere end andre grupper af indsatte og betegnes derfor som socialt udsatte eller marginaliserede (Glavind 2008: 1).

Kombinationen af disse to grundpræmisser betyder, at vi på fængslet i høj grad befandt os på det, Jacobsen & Kristiansen kalder et *højrisiko-område* – dvs. et felt, der rummer mange potentielle *farer* i form af både praktiske og etiske problematikker (Jacobsen & Kristiansen 2006: 10, 51-52). At forske på disse betingelser fordrer metoder, der giver plads til den *sensitivitet*, der er nødvendig for, at vi ikke bidrager yderligere til en følelse af marginalisering hos de indsatte, men samtidig sikrer os det bedst mulige indblik i målgruppens livssituation og meningsskabelse (Jacobsen, Jørgensen & Svendsen-Tune 2005: 238).

Fordringen om sensitivitet forstærkes af yderligere to særlige vilkår. Det første drejer sig om, hvorvidt de unge indsatte har *kompetencen* til at modsætte sig den agenda, vi med vores fokus på uddannelse lægger ned over interviewene. Dette vilkår handler om det *asymmetriske magtforhold* mellem os som forskere og de unge indsatte som undersøgelsesobjekter. Asymmetrien bliver understøttet af det skæve magtforhold mellem os som universitetsstuderende og de unge indsatte, som for flertallets vedkommende kun – eller ikke engang – har gennemført en folkeskoleuddannelse (Jacobsen, Jørgensen & Svendsen-Tune 2005: 241). Det andet vilkår drejer sig om de indsattes begrænsede *frivillighed* ift. deres deltagelse i undersøgelsen. Dels fordi fængslets fysiske rammer betød, at de kun i ringe grad havde mulighed for at undgå at blive observeret. Dels fordi de ikke havde mulighed for at udeblive fra interviewaftaler, da det på fængslet altid er muligt at tilkalde dem fra deres respektive arbejdspladser eller stuer (Jacobsen, Jørgensen & Svendsen-Tune 2005: 241).

Gennem vores metodedesign har vi søgt at imødekomme disse særlige præmisser og vilkår for dermed at rumme sensitiviteten ift. vores målgruppe.

4.1.5 Kombination af metoder

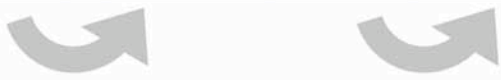
Vores metodedesign er opdelt i tre faser, der centrerer sig om hhv. indledende research, deltagende observation og enkeltinterviews. Vi anvender således en kombination af kvalitative dataproduktionsmetoder til belysning af undersøgelsens problemstilling – dvs. en *kvalitativ metodetriangulering* (Kristiansen & Krogstrup 1999: 155, 218). Trianguleringen har to hovedformål, som knytter sig til hhv. *supplering* og *validering*.

Faserne *supplerede* i praksis hinanden ift. både en indholdsmæssig og en etisk dimension. De bidrog hver især med særegen viden og øgede dermed trin for trin vores kendskab til et ukendt og fremmedartet felt. Herudover var hver fase med til at berede vejen for den følgende i den forstand, at den viden, vi erhvervede os, var nødvendig for at kunne forberede og tage næste skridt i undersøgelsen.

Faserne er derudover med til at *validere* undersøgelsen, idet de forskellige metoder tilbyder forskellige perspektiver på vores problemstilling. Eksempelvis giver observationer i sig selv ikke tilstrækkelige redskaber til at forstå, hvordan aktører skaber mening i deres hverdag. Omvendt giver interviewet kun sparsomt indblik i den viden og de erfaringer, der er indlejret kropsligt og sjældent artikuleres. Metoderne understøtter således hinanden og er dermed med til at validere undersøgelsens samlede resultater (Kristiansen & Krogstrup, 1999: 155, 218, Halkier 2005: 18-23).

Undersøgelsens tre faser indeholder følgende metodiske delelementer:

Metodesign		
Fase 1: Research	Fase 2: Første besøg på Møgelkær	Fase 3: Andet besøg på Møgelkær
<ul style="list-style-type: none">• Dokumentstudier• Interview med en af personerne bag VOKS – Benny Christensen• Temadage• Foredrag	<ul style="list-style-type: none">• Researchinterviews med indsatte og ansatte• Observation af vejledningssamtaler• Observation på skolen• Besøg på afdelinger og værksteder• Deltagelse i enheds- og morgenmøder	<ul style="list-style-type: none">• Interviews med ansatte og unge indsatte• Researchinterviews med ældre indsatte• Observation på afdeling.• Deltagelse i morgenmøde

Første fase af undersøgelsen havde til formål at indhente generel viden om fængslet som felt. Vi søgte viden på to niveauer. Dels en bred, overordnet og forskningsorienteret viden. Dels en mere specifik viden vedr. Møgelkær og VOKS. Den overordnede og forskningsbaserede viden tilegnede vi os gennem faglitteratur og undersøgelser om området. Herudover deltog vi i to

temadage om *"Forebyggelse og bekæmpelse af kriminalitet blandt unge"* arrangeret af Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet⁶ og i et arrangement om *"Straffen i det 21. århundrede"* forestået af Foreningen for Yngre Kriminologer⁷. Den mere specifikke viden om Møgelkær og VOKS fik vi primært gennem to researchinterviews med Benny Christensen, der som tidligere beskæftigelsesleder på Møgelkær var en af primusmotorerne i udviklingen og opstarten af VOKS.

Anden fase af undersøgelsen havde til formål at øge og nuancere vores viden om Møgelkær som felt samt oparbejde viden om vores målgruppe. Under et tredages besøg på fængslet foretog vi researchinterviews med indsatte og med ansatte fra en række forskellige faggrupper. Vi brugte derudover besøget til at observere de daglige praksisser på stedet. Vi overværede vejledningssamtaler med nye indsatte, deltog i edb-undervisning på skolen, hang ud med de indsatte i deres pauser og deltog i morgenmøder* og i et enhedsmøde* med de ansatte (bilag 8).

Tredje fase af undersøgelsen havde til formål at øge forståelsen for målgruppen og bestod af endnu et tredages besøg på fængslet, som fandt sted 10 dage efter det første. Under besøget foretog vi kvalitative enkeltinterviews med hhv. otte indsatte og syv ansatte. Derudover udvidede vi vores observationer med besøg på en af fængslets afdelinger i nogle sene eftermiddagstimer og fik herigennem indblik i mere uformelle praksisser blandt de indsatte.

Afdelingen hvor vi lavede observationer.

Kilde: Møgelkærs hjemmeside (billedhenvielse 3).

Vi blev vist rundt på afdelingen og sad ellers på bænke udenfor og talte med indsatte, der gik til og fra købmanden, fængslets café, træningscentret og aftensmaden. Desuden var vi med en tur på fængslets fodboldbane, som i fritiden er samlingssted for mange indsatte (bilag 8).

Deltagerobservation og enkeltinterviews udgør – som det fremgår – de to hovedelementer i vores metodedesign.

⁶ Temadagene blev afholdt 28. august 2008 og 11. december 2008. Oplægsholdere var blandt andre daværende Justitsminister Lene Espersen, Politidirektør Johan Reimann og professor dr.jur. Flemming Balvig.

⁷ Arrangementet blev afholdt 1. april 2009. Oplægsholderne var fuldmægtige i Direktoratet for Kriminalforsorgen Anja Eliassen og Kuno Herman Lund.

4.2 Deltagerobservation

4.2.1 Hvorfor deltagerobservation?

At ingen af os før havde været på et fængsel betød, at vi dybest set ikke vidste, hvad der ventede os, da vi første gang parkerede ved Møgelkærs hovedindgang. Vi fandt det derfor oplagt at lade deltagende observation være vores første indgang til feltet, idet denne metode gav os mulighed for at få indblik i den særlige kontekst, fængslet udgør. Denne tilgang til feltet understøttes af Annick Prieur⁸, som hævder, at:

Jo længere væk fra det hjemlige man er i geografisk eller social forstand, jo større behov er der for en bredde i dataindsamlingen, da man har dårligere forudsætninger for at forudse, hvad der faktisk vil have betydning for at belyse et bestemt spørgsmål (Prieur 2005: 136).

Vi brugte deltagerobservationerne til at iagttage, spørge og lytte for at tilegne os viden om sproget og forståelse for de normer og værdier, der gør sig gældende blandt aktørerne. Den deltagende observation producerede således i sig selv væsentlig viden om fængslet som felt. Iflg. Prieur kan den deltagende observation imidlertid også være en væsentlig forudsætning for at lave gode interviews, da det kan være svært at gennemføre interviews uden at have oparbejdet den forforståelse, deltagerobservation kan give (Prieur 2005: 137). Dette forhold gjorde sig klart gældende ift. vores empiriproduktion. Selvom vores deltagende observation var af relativt kort varighed, erhvervede vi meget viden, som fik afgørende betydning for gennemførelsen af vores kvalitative interviews. Deltagerobservationerne gav os indblik i omgangsformer, regler og rutiner på fængslet, ligesom vi fik mulighed for at se kommunikationen udspille sig foran os frem for udelukkende at søge indsigt gennem aktørernes fortællinger (Järvinen & Mik-Meyer 2005: 198). Denne viden har været et værdifuldt afsæt ift. udarbejdelsen af det rent indholdsmæssige i vores interviewguides. Eksempelvis havde vi nok ikke spurgt så direkte til betydningen af stoffer på fængslet, hvis vi ikke selv under det første besøg havde oplevet den ugentlige razzia med narkohunde og i øvrigt hørt fra de ansatte, hvor omfattende et problem stofferne er (Prieur 2005: 137). Samtidig gav indblikket i værdier, motiver og logikker os en vigtig viden om, hvordan vi selv skulle begå os på feltet og ikke mindst i interviewsituationen (Jacobsen, Kristiansen & Prieur 2005: 251). I kraft af vores deltagerobservation lærte vi fx, at hvad der for os at se er voldsomme begivenheder kan være en naturlig og integreret del af samtalen. Eksempelvis hørte vi om en indsat, der for sjov smed en kattekillling i affaldskværnen, og vi snakkede med en dobbeltmorder, der tilbagelænet fortalte om sin forbrydelse for i næste øjeblik at spørge, om vi havde set, at der var tilbud på K-salat hos købmanden. Under vores

⁸ Annick Prieur er professor i Sociologi ved Institut for Sociologi, Socialt arbejde og Organisation på Aalborg Universitet.

interviews kom fortællinger som disse ikke bag på os i samme grad, som de let kunne have gjort, hvis vi ikke i kraft af deltagerobservationen havde fået mulighed for at forberede os mentalt.

4.2.2 Overvejelser om deltagerobservationen

En åben tilgang

Før vores første tur til Møgelkær orienterede vi os i teori, metodelitteratur og undersøgelser på feltet (Coffey og Atkinson 1996: 31-32). Vi erkendte imidlertid, at det er vanskeligt at opstille endelige forhåndsdefinerede problemstillinger og i det hele taget planlægge et feltarbejde ift. et ukendt miljø (Prieur 2005: 136). Derfor valgte vi at gå til feltet med en åben tilgang, hvor vi ikke observerede ud fra noget bestemt analytisk perspektiv, men forsøgte at fastholde en åbenhed over for nye og uforudsete størrelser (Staunæs 2004: 76-78). Disse valg var inspirerede af tilgangen *deep-hanging-out*, hvor man hænger ud i feltet uden noget bestemt formål, men med en generel opmærksomhed på, at det, man oplever, efterfølgende skal bruges i en forskningsmæssig sammenhæng (Staunæs 2004: 76).

Adgang til feltet

Vores oprindelige ønske var at flytte ind i hver sin celle. At sove der. Høre døren smække og blive låst ude fra af fængselsbetjenten. Vi ønskede at få fængselsopholdet så tæt ind på livet som muligt, vel vidende at oplevelsen ville være amputeret på det altafgørende punkt: Vi bestemte selv, hvornår opholdet sluttede. Det er imidlertid ikke lovligt at overnatte på danske fængsler, med mindre man er dømt til det. Vi bestræbte os i stedet på at bruge så mange dagtimer som muligt på deltagende observation. Det betød, at vi var til stede i skolens åbningstid fra kl. otte om morgenen til kl. 15-16 om eftermiddagen.

Observationens længde – nærhed og distance

Vi er klar over, at nogle faglige traditioner ikke vil betragte en deltagende observation af varighed som vores som egentligt feltarbejde (Jacobsen & Kristiansen 2006: 35). Vi finder imidlertid, at der er fordele og ulemper både ved observationer over længere og over kortere tid. Den længerevarende observation kan således give et indgående kendskab til det udforskede. Den kan imidlertid også bevirke, at man som forsker kommer så tæt på, at "*man bliver blind i forhold til feltet*" (Jacobsen, Jørgensen & Svendsen-Tune 2005: 252). Nærheden kan altså skabe forståelse, men indebærer samtidig en risiko for, at man som forsker overtager informanternes perspektiv – at man kommer til at *go native* – og dermed mister den distance, der er forudsætningen for at kunne analysere det observerede (Prieur 2005: 138). Den korterevarende observation rummer samme kvaliteter, men med omvendt fortegn. Der er ikke tid til at opnå samme kendskab til feltet eller til at skabe de tillidsrelationer til aktørerne, der kan give adgang til en dybere forståelse af interaktionen mellem feltets aktører. Til gengæld er distancen med til

at sikre, at forskeren lettere bevarer et friskt sanseapparat og undgår at overtage informanternes perspektiv (Hammersley & Atkinson i Prieur 2005: 141-142).

Vi oplevede i nogle sammenhænge, at de unge indsatte holdt igen med informationer eller eksplicit afviste at svare, hvis vi spurgte om noget, de ikke ville tale om. Det kan skyldes, at vi kun var på fængslet i kort tid, og at de derfor ikke følte sig fortrolige med os. Vi kan i sagens natur ikke vide, hvordan de indsatte ville have ageret, hvis vi havde været længere tid på fængslet, men generelt oplevede vi, at de fortalte åbenhjertigt om private forhold og tanker. Vi oplevede desuden flere gange, at de indsatte opsøgte os for at nuancere eller bygge videre på deres tidligere fortællinger, ligesom flere henvendte sig til fængslets uddannelsesleder og vores kontaktperson under besøgene, Kirsten, fordi de gerne ville interviewes af os. Flere timer og dage på feltet havde utvivlsomt givet os en både dybere og bredere indsigt. Det er imidlertid vores opfattelse, at vores samlede deltagerobservationer gav os den meget værdifulde viden, vi havde behov for ift. den videre undersøgelse.

4.3 Interviews

4.3.1 Hvorfor enkeltinterviews?

Vi ønskede gennem vores empiri at få indblik i de sociale fortolkninger, interaktioner og normer, der findes på feltet. Fokusgruppeinterviewet er til det formål en oplagt metode og kan med deltagernes sammenligninger af erfaringer og forståelser desuden producere en ellers svært tilgængelig viden om kompleksiteterne i betydningsdannelser og sociale praksisser (Halkier 2005: 15-17).

Når vi trods fordelene alligevel fravalgte fokusgruppeinterviewet, skyldes det frygt for, at de indsatte efterfølgende risikerede at bøde for det, hvis de i deres fortællinger fremsatte udsagn, som andre indsatte kunne bruge mod dem eller af den ene eller anden grund var utilfredse med, at de havde ladet os høre. At *bøde* for noget kan i en fængselskontekst betyde, at medindsatte foretager en regulær fysisk afstraffelse og eksempelvis brækker næsen på en indsat eller placerer vedkommendes hånd på en varm kogeplade (Kirsten: 462-464). Det var således bekymring for, at fokusgruppeinterviewet kunne afføde en *subjekt-fysisk farlighed*⁹ for de indsatte informanter, der i sidste instans fik os til at fravælge denne form for dataproduktion (Jacobsen & Kristiansen 2006: 53). Med opmærksomheden på denne fare fordrede vores metodevalg sensitivitet. Vi besluttede derfor at lave kvalitative enkeltinterviews i stedet for fokusgrupper og oplevede i praksis, at de indsatte fortalte mere åbenhjertigt, når vi havde dem på tomandshånd

⁹ Jacobsen & Kristiansens farlighedsbegreber refererer umiddelbart til observation som metode, men principperne gælder for os at se også ift. social interaktion i en mere formaliseret ramme, som eksempelvis fokusgruppeinterviewet.

(Kvale 1997: 92), end når vi uformelt hang ud med dem i grupper. Det kan skyldes interviewsituationens mere intime ramme, men det kan også være en indikation af, at de faktisk er påpasselige med, hvad de siger, når der er andre indsatte til stede (Halkier 2005: 16, 34).

4.3.2 Overvejelser om interviews

Udvælgelse af informanter

Ift. udvælgelsen af indsatte informanter ønskede vi *maksimum variation* mht. uddannelsesstatus, køn og etnicitet (Neergaard 2007: 30). Vores ønskeliste lød derfor på to kvinder, to mænd med anden etnisk baggrund end dansk og fire mænd med etnisk dansk baggrund. Alle skulle være mellem 18-23 år. Den ene halvdel skulle være i uddannelse, den anden ikke. Det var Kirsten, som stod for at lave vores interviewaftaler med de indsatte. Da hun på baggrund af sit specifikke kendskab til de unge indsatte føjede yderligere kriterier til den maksimale variationsudvælgelse, kom hun til at forestå en form for *ekspertudvælgelse* (Neergaard 2007: 33). Med vores billigelse sikrede hun således, at vi både kom til at tale med mere og mindre talelystne samt mere og mindre reflekterede unge indsatte. I praksis kunne vores overordnede ønsker imødekommes på nogle fronter, men ikke alle. Vi interviewede således to kvinder og seks mænd, hvoraf halvdelen var i gang med uddannelse: En med tømreruddannelsen og tre med forskellige fag på fængslets skole. Mht. alder og etnicitet fik vi hhv. mere og mindre variation end ønsket, idet to informanter med deres 26 og 27 år faldt uden for aldersgruppen, mens kun én havde anden etnisk baggrund end dansk.

Vi overvejede at geninterviewe flere af de ældre indsatte, som vi researchinterviewede under vores første besøg, men valgte at prioritere interviews med de unge indsatte selv og med de ansatte, der spiller en rolle ift. de unges uddannelse. Vi fortrød til en vis grad denne disposition, da det efter vores interviews med de unge indsatte blev tydeligt, at refleksionsniveauet hos de ældre researchinformanter var noget højere, og at vi gennem interviews med dem sandsynligvis kunne have produceret en mere reflekteret viden. Researchinterviewene bibragte os imidlertid vigtig viden i sig selv, og vi refererer derfor i rapporten løbende til dem. De til tider sparsomme eller helt fraværende refleksioner i vores interviews med de unge indsatte er en del af målgruppens fremtræden og har som sådan sin egen værdi som vidensprodukt af vores interviews. Det er samtidig vigtigt at fremhæve, at flere af vores informanter fremstod meget reflekterede.

Ift. udvælgelsen af ansatte informanter tilstræbte vi *maksimum variation* (Neergaard 2007: 30) ift. faggruppe og køn. Vi fik alle informantønsker opfyldt og interviewede tre værk mestre, en fængselsbetjent, en lærer, uddannelseslederen og fængselsinspektøren. Tre af de ansatte informanter er kvinder, fire er mænd. De tre værk mestre arbejder på hhv. montagen*, maskinværkstedet og bygningstjenestens murerværksted.

Interviewguides

Vores interviewguides (bilag 11-16) er rent tematisk udarbejdet med udgangspunkt i vores forskningsspørgsmål (bilag 9) (Kvale 1997: 134-135), som tager afsæt i vores motivation og vores problemformulering. Forskningsspørgsmålene placerer sig inden for temaerne: Uddannelse, praksisser og kommunikation.

På baggrund af vores observationer og researchinterviews under første besøg på Møgelkær tog vi en stor mængde notater. I dette datamateriale identificerede vi en række fremtrædende emner, som vi vurderede som betydningsfulde ift. uddannelse af unge indsatte. Eksempelvis: Penge, gæld, stoffer, forholdet mellem indsatte og ansatte, skole og uddannelse. Disse emner udgør den indholdsmæssige del af vores interviewguides.

Vi indrammede interviewene med en *briefing* og en *debriefing* (bilag 11-16) (Kvale 1997: 132-133).

Interviewspørgsmål

Som led i vores sensitive tilgang benyttede vi under interviewene med de indsatte to forskellige spørgsmålstyper ift. emner af mere personlig og ømtålelig karakter. På en lang række områder stillede vi *direkte spørgsmål* til informantens egne data, erfaringer og oplevelser med givne forhold (Kvale 1997: 138). Vi spurgte eksempelvis: "*Hvor længe skal du sidde?*" og "*Hvad er du dømt for?*" Ligesom vi også adresserede den enkelte direkte, når vi spurgte til fx fremtids- og uddannelsesplaner, og om hvad der er det hårdeste og det fedeste ved at sidde i fængsel. På nogle områder valgte vi imidlertid at stille *indirekte spørgsmål* (Kvale 1997: 138). Når vi spurgte til det kriminelle miljø på fængslet – hvor stoffer, gæld, afpresning og trusler som beskrevet kan være del af hverdagen – spurgte vi således ikke til informantens personlige erfaringer, men til hans generelle oplevelse af miljøets betydning ift. uddannelse. På den måde kunne informanten vælge at tale sig selv ind i fortællingen eller at holde sine personlige erfaringer udenfor. Vi håbede med denne tilgang at forebygge en eventuel *subjekt-psykisk farlighed* – dvs. en potentiel psykisk overlast af informanten (Jacobsen & Kristiansen 2006: 55) – som vi frygtede kunne opstå, hvis de indsatte følte sig pressede til at afsløre eventuel deltagelse i kriminel aktivitet på fængslet og måske efterfølgende fortrød, hvad de havde fortalt.

Kreative interviewmetoder

Som supplement til interviewspørgsmålene var det oprindeligt vores plan at give de indsatte engangskameraer og bede dem tage billeder af deres hverdag på fængslet, herunder af uddannelsesrelaterede forhold. Vi forestillede os, dels at billederne kunne producere andre data end observation og interviews kan indfange, dels at de under interviewene kunne bruges til at åbne for snak om størrelser, det ellers kan være svært at sætte ord på (Staunæs 2000: 1-4). Af hensyn til de indsattes privatliv er det imidlertid ikke tilladt at fotografere på fængslet, så idéen blev ikke omsat til praksis.

4.4 Databehandling

4.4.1 Transskriptionsstrategi

Vi har foretaget og vedlagt en stort set fuld transskription af alle 15 optagede interviews (bilag 17-31). Det har vi gjort for at øge gennemsigtigheden i vores datamateriale og for at sikre, at vi i analyseprocessen kontinuerligt kunne vende tilbage til et fuldt tilgængeligt datamateriale. I sammenhænge, hvor det i vores vurdering er betydningsløst for et udsagns samlede mening, har vi undladt at udskrive gentagelser, mindre pauser og tøvende udbrud som eksempelvis *øh*. Da vi ikke optog vores researchinterviews, foreligger de ikke i transskriberet form, og der citeres heller ikke direkte fra dem i analyserne. Vores feltnoter fra deltagerobservationen er ikke vedlagt. Alle gennemførte interviews og observationer har imidlertid bidraget til en nuanceret indsigt og forståelse af kommunikationsprocesserne på Møgelkær, og denne viden inddrages løbende i analysen.

4.4.2 Kodning og kategorisering

Med inspiration fra Amanda Coffey¹⁰ og Paul Atkinson¹¹ har vi anvendt kodnings- og kategoriseringsredskaber til, dels at danne os overblik over datamaterialet, dels at reducere materialets kompleksitet ved at trække informanternes lange og ofte komplicerede udsagn sammen til kortere hovedbetydninger (Coffey & Atkinson 1996: 28). Arbejdet med at kode vores data var præget af flere forhold. For det første var det styret af undersøgelsens problemformulering og forskningsspørgsmål. For det andet havde vi, inden vi besøgte fængslet, dannet os et vist teoretisk overblik og dermed også nogle teoretiske forforståelser, som påvirkede vores opfattelse af, hvad det var meningsfuldt at fokusere på i analysen. For det tredje fik vi i forbindelse med vores observationer nogle oplevelser og erkendelser ift., hvordan de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser foregår.

Vores tilgang til analysen er altså både styret af tendenserne i datamaterialet, vores problemstilling, vores teoretiske forforståelser og af de indtryk og erkendelser, vi fik under observationerne på fængslet (Coffey og Atkinson, 1996: 26, Halkier 2005: 85). I praksis er den samlede analyse- og kodningsproces ikke foregået som en lineær proces, men derimod som en konstant vekselvirkning, hvor vi har orienteret os ift. forskellige nye teoretiske perspektiver, lavet udkast til analysen, genlæst teorien, genlæst datamaterialet og skrevet nye udkast til analysen.

¹⁰ Amanda Coffey er lektor i Sociologi på the School of Social and Administrative Studies, University of Wales i Storbritannien.

¹¹ Paul Atkinson er professor i Sociologi på the School of Social and Administrative Studies, University of Wales i Storbritannien.

4.4.3 Analytisk fremgangsmåde

Som nævnt i indledningen har vi valgt at inddrage tre forskellige teoretiske perspektiver til at åbne det empiriske materiale. For at fremhæve perspektivernes forskellige styrker behandler vi dem i tre selvstændige kapitler. Mens vi i specialets indledende kapitler arbejder ud fra et *normativt* og *strategisk* afsæt – vi mener, uddannelse er godt, og sigter mod at få flere unge indsatte i gang – så træder vi i analyserne et skridt tilbage og arbejder med at *afdække*, hvordan de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser socialt konstrueres på fængslet. Efter analyserne indtager vi i kapitlet *Parringsdansen* igen en normativ og strategisk position. Her parrer vi delkonklusionerne fra de tre analyser med vores kommunikationsforståelse for at vise, hvad perspektiverne samlet set bibringer os af viden om den uddannelsesorienterede kommunikation på Møgelkær.

5. Den teoretiske ramme

I dette kapitel beskriver vi den overordnede teoretiske ramme for undersøgelsen. Vi forholder de valgte teoretiske perspektiver til vores videnskabsteoretiske udgangspunkt og begrundet teoretiske fravalg. I indledningen til hver af de tre analysedele præsenterer vi en mere anvendelsesorienteret version af de teoretiske perspektiver.

5.1 Tre teoretiske perspektiver

I analysen af det empiriske materiale arbejder vi ikke ud fra et enkelt teoretisk perspektiv, men har valgt at inddrage tre forskellige. Formålet med dette analysedesign er *"at begribe så meget af kompleksiteten som muligt ved sociale fænomener"* (Halkier & Jensen 2008: 64). De forskellige analytiske perspektiver skal således samlet bidrage til at tegne et nuanceret billede af de udfordringer, Møgelkær står over for ift. at få flere unge indsatte til at starte på en uddannelse.

At vi inddrager flere perspektiver til at belyse vores problemstilling, skal ikke ses som et forsøg på at producere en mere "sand" repræsentation af virkeligheden, idet vi jf. vores videnskabsteoretiske udgangspunkt ikke mener, at sådan en findes. Ved at anvende flere perspektiver vil vi derimod demonstrere, at der ikke kun er én måde at anskue kommunikationen på, men at forskellige teoretiske perspektiver er velegnede til at fremhæve forskellige sider af problemstillingen (Mik-Meyer & Villadsen 2007: 13). Vi anvender ikke de enkelte teoretikers eller teoriers samlede begrebsapparater eller forståelser, men udvælger og benytter de dele, vi finder relevante ift. at belyse de problemstillinger, vi behandler.

5.1.1 Analysedel I: Kommunikationspraksisser

I analysedel I undersøger vi de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på fængslet. Med praksisser refererer vi her til de sociale handlinger, aktørerne udfører i forskellige kontekster på fængslet, når de kommunikerer om uddannelse. Vi får altså mulighed for at behandle, hvad aktørerne *gør*, når de kommunikerer om uddannelse, frem for at tage udgangspunkt i, hvad deres *intentioner* med kommunikationen er.

I analysen tager vi udgangspunkt i praksisteorien, der på linje med vores socialkonstruktivistiske udgangspunkt bygger på en konstruktivistisk epistemologi (Halkier &

Jensen 2008: 64). Praksisteori er ikke en ny teori, men et forsøg på at samtænke elementer i eksisterende sociologiske teorier til et nyt analytisk perspektiv på konstitueringen og konditioneringen af mikroprocesser i det sociale liv (Halkier & Jensen 2008: 51). Det er således en bestemt læsning af teoretikere, der har fælles perspektiver på praksis og en række fælles antagelser om krop, performance og social handlen. Dette gælder eksempelvis Judith Butler, Bruno Latour, den tidlige Pierre Bourdieu, den tidlige Anthony Giddens og den sene Michel Foucault (Reckwitz 2002: 243, Halkier & Jensen 2008: 51). I analysen trækker vi på tekster af Andreas Reckwitz¹² og Allan Warde¹³, som begge har været med til at afgrænse og forme praksisperspektivet.

5.1.2 Analysedel II: Kategoriseringsprocesser

I analysedel II undersøger vi, hvordan sociale kategorier vurderes i de interpersonelle relationer mellem aktørerne på fængslet. Dette fokus tilbyder os et perspektiv på, hvordan kommunikationspraksisserne skabes i interaktionen mellem aktørerne på fængslet og er betinget af den konkrete situation og af fængslet som institutionel ramme.

I analysen af kategoriseringsprocesserne inddrager vi en række teoretikere, der alle beskæftiger sig med kategorier og samspillet mellem dem. Med et fælles udgangspunkt i en poststrukturalistisk forståelse af, at sociale kategorier har betydning for udfaldet af praksisser i den lokale kontekst, placerer alle de valgte perspektiver sig i forlængelse af vores socialkonstruktivistiske udgangspunkt. Vi trækker primært på tekster af Dorthe Staunæs¹⁴, men inddrager derudover teoretiske pointer fra Nina Lykke¹⁵, Yvonne Mørck¹⁶, Dorte Marie Søndergaard, Candace West¹⁷ & Don Zimmerman¹⁸.

5.1.3 Analysedel III: Ressourceforhandlinger

I analysedel III undersøger vi de forhandlinger af udvalgte ressourcer, der foregår på fængslet. Med ressourcer refererer vi her til værdier eller kapaciteter, som de indsatte har adgang til på fængslet – fx materielle værdier, personlige ressourcer eller sociale forbindelser. Mens de to foregående analyser er rettet mod et socialt interaktionsniveau, tilbyder denne analysedel os indsigt i, hvordan centrale ressourcer tilskrives værdi af de indsatte. Herigennem åbner analysen for en forståelse af den uddannelsesorienterede kommunikation på et diskursivt niveau.

¹² Andreas Reckwitz er professor i Sociologi på Universitetet i Konstanz i Tyskland.

¹³ Alan Warde er professor i Sociologi ved Manchester University i England.

¹⁴ Dorthe Staunæs er lektor på Institut for Pædagogisk Psykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

¹⁵ Nina Lykke er professor i Kønsforskning ved Linköpings Universitet i Sverige.

¹⁶ Yvonne Mørck er lektor på Institut for Samfund og Globalisering på Roskilde Universitet.

¹⁷ Candace West er professor ved University of California i USA.

¹⁸ Don Zimmerman er professor ved University of California i USA.

I analysen af ressourcer trækker vi på Pierre Bourdieus¹⁹ teori. Bourdieus værker kan læses på flere måder. Nogle placerer ham således blandt strukturalisterne, mens andre mener, at han hører til blandt poststrukturalisterne (Jensen 1998: 62). I forlængelse af den poststrukturalistiske forståelse og af Loïc J.D. Wacquants dynamiske udlægning af Bourdieu i *Refleksiv sociologi* (Bourdieu & Wacquant 2004: 91-94), har vi valgt at læse Bourdieu konstruktivistisk og anvender hans teoretiske begreber og perspektiver i overensstemmelse hermed.

5.1.4 Teoretisk afgrænsning

Vores valg af de ovennævnte tre teoretiske perspektiver betyder samtidig fravalg af andre perspektiver, som kunne have produceret en anden form for viden og dermed beriget og nuanceret analyserne og vores resultater yderligere.

Selvom det ift. fængslet som case havde været oplagt, har vi i analysen fravalgt at inddrage et decideret *magtperspektiv*, som fx det Michel Foucault²⁰ præsenterer i værket *Overvågning og straf*. Fravalget af Foucault skyldes, at han primært interesserer sig for de makroprocesser og diskursive dominansforhold, der foregår på et overordnet samfundsniveau (Staunæs 2004: 52). Da vi primært interesser os for, hvordan praksisser, positioner og dominansforhold skabes socialt gennem interaktion på mikroniveau, er Foucault ikke det oplagte valg som gennemgående teoretisk optik. Vi finder dog Foucaults syn på *magt* så interessant og berigende, at vi inddrager det kort i kapitlet *Parringsdansen*.

Vi har ift. analysen ligeledes fravalgt at inddrage et teoretisk perspektiv på *afvigelse* eller *stigmatisering* i lighed med det Erving Goffman²¹ beskæftiger sig med i værket *Anstalt og menneske*. Goffman har med sit interaktionistiske udgangspunkt og med sit blik på totale institutioner fokus specifikt på den sociale samhandling mellem mennesker på mikroniveau og havde som sådan været oplagt at inddrage. Fravalget skyldes, at Goffmans grundlæggende scenemetafor kolliderer med vores socialkonstruktivistiske afsæt. Goffman mener, at aktører tildeles og påtager sig roller i det sociale samspil, og at de har muligheden for at træde front- og backstage på livets scene (Goffman 1961: 75-81). Vi anerkender, at aktører i den sociale interaktion kan benytte forskellige udtryk, men ser det ikke som udtryk for, at aktøren påfører sig en maske eller forsøger at spille en bestemt rolle. Vi mener derimod, at mennesket er mangfoldigt i sit udtryk og kan vælge at betone forskellige sider af sig selv i forskellige situationer og kontekster.

¹⁹ Pierre Bourdieu var professor ved Collège de France i Frankrig.

²⁰ Michel Foucault var professor i Tankesystemernes historie ved Collège de France i Frankrig.

²¹ Erving Goffmann var professor i Socialantropologi ved University of Pennsylvania i USA.

6. Analysedel I – Uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser

I analysedel I undersøger vi de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på fængslet. Dette fokus kan hjælpe os til at identificere de praksisser, der fungerer godt, og dem, der fungerer mindre godt, i bestræbelsen på at få unge indsatte i uddannelse. Analysen skal således skærpe vores blik for, hvordan kommunikationen om uddannelse kan tilrettelægges bedst i fremtiden.

I analysedel I søger vi altså svar på spørgsmålet:

- Hvad kendetegner de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på fængslet, og hvordan fungerer de ift. målgruppen?

6.1 Teoretisk indledning

I analysen behandler vi de kommunikationspraksisser, der foregår under vejledningen, på værkstederne og på afdelingerne, da det er i disse kontekster, den væsentlige kommunikation om uddannelse finder sted. Nogle af praksisserne er formaliserede, mens andre er uformaliserede. De formaliserede praksisser består af indsættelsessamtalen og handleplanssamtalet, som begge finder sted på afdelingerne, samt af vejledningssamtalen, som finder sted på skolen i forbindelse med beskæftigelsesplaceringen. De uformaliserede praksisser er samtaler omkring uddannelse, der foregår mellem indsatte og ansatte i andre sammenhænge. At kommunikationspraksisserne foregår i forskellige kontekster og er organiseret på forskellige måder har betydning for, hvordan de udføres. Det sætter vi løbende fokus på i analysen.

Til at åbne for empirien benytter vi Reckwitz og Wardes forståelser af praksisser. Vi anvender Reckwitz' antagelse om praksisser som *mentale* og *kropslige* forståelser og handlinger og Wardes definition af praksisser som *forståelser*, *procedurer* og *engagement*. Derudover inddrager vi Wardes begreber om praksisser som *regelmæssig performance* og *genkendelse*.

6.1.1 Praksisser vedligeholdes og giver rum til forandring

Reckwitz præsenterer praksisser som sociale handlinger eller forståelser, der opstår i forskellige kontekster, på forskellige tidspunkter og af forskellige kroppe/sind (Reckwitz 2002: 251). Iflg. Reckwitz er praksisser organiseret af forskellige elementer, der indgår ligeværdigt og er gensidigt afhængige af hinanden. Disse elementer er kropslige aktiviteter, mentale aktiviteter, brug af ting, viden om aktiviteter, følelsesmæssige tilstande og engagement (Reckwitz 2002: 249). En væsentlig pointe er, at disse aktiviteter og vidensformer er både kropslige og mentale:

Practices are the product of training the body in a certain way: When we learn a practice, we learn to be bodies in a certain way (Reckwitz 2002: 252).

Når aktører lærer en praksis, træner de, iflg. Reckwitz, deres kroppe på en særlig måde. Denne træning sker under påvirkning fra en række objektive strukturer, som sætter rammerne for, hvordan aktørerne forstår og fortolker verden (Reckwitz 2002: 245). Reckwitz' teoretiske perspektiv giver os mulighed for at sætte fokus på aktørernes kommunikationspraksisser i relation til de rammer, fængslet udgør. Han har dog ikke i særlig høj grad fokus på, hvordan aktører bidrager til produktionen af praksisser. Vi supplerer derfor med begreber fra Warde, der har større fokus på, hvordan praksisser konstitueres gennem sociale processer. Wardes perspektiv tilbyder desuden en lettere operationaliserbar forståelse af praksisser, som vi finder anvendelig ift. analysen (Halkier & Jensen 2008: 55).

Warde trækker, ligesom Reckwitz, på en forståelse af praksis som organiseret af forskellige delelementer, der står i ligeværdig og gensidig relation til hinanden. Han benytter dog ikke Reckwitz' meget overordnede teoretiske definition af praksisser som forskellige aktiviteter og vidensformer, men arbejder med en mere anvendelsesorienteret forståelse af praksis som organiseret af hhv. forståelser, procedurer og engagement. *Forståelser* skal forstås som aktørernes opfattelser af, hvad der er hensigtsmæssigt at sige og gøre i bestemte situationer. *Procedurer* er de regler, principper og instruktioner, som aktørerne efterlever. *Engagement* er de følelsesmæssige tilstande, som aktørerne udviser (Warde 2005: 134). Ift. kommunikationen på Møgelkær kan de ansatte have nogle bestemte forståelser af, hvilken kommunikationsform der er hensigtsmæssig, de kan følge nogle bestemte procedurer for, hvornår de sætter ind med kommunikation, og de kan udvise et særligt engagement i kommunikationen med de indsatte.

Iflg. Warde *genkender* aktører bestemte praksisser gennem de forståelser, procedurer og engagement, som organiserer dem. Aktører kan dog kun genkende praksisser, hvis de ser dem regelmæssigt *performet* – dvs. udført og fremført – i den sociale interaktion. Praksisser eksisterer derfor kun i kraft af aktørers sociale reproduktion af dem (Warde 2005: 134-135, Halkier & Jensen 2008: 55). Da aktører konstant udvikler sig og afprøver nye handlemåder, foregår der hele tiden sociale forhandlinger af praksisser:

[...] practices also contain the seeds of constant change. They are dynamic by virtue of their own internal logic of operation, as people in myriad situations adopt, improvise and experiment (Warde 2005: 141).

Iflg. Warde bidrager aktører til *produktionen* af praksisser, fordi de hele tiden lærer, tilpasser og ændrer praksisserne ift. de sociale relationer, de indgår i. Derfor er praksisser i konstant forandring.

Med udgangspunkt i Reckwitz og Wardes perspektiver har vi mulighed for at sætte fokus på, at praksisser på den ene side fungerer som socialt koordinerede enheder, der sætter rammerne for aktørernes handlinger, og på den anden side fungerer som reflektive handlinger, der muliggør sociale forhandlinger. På den måde skaber vi blik for, at praksisser både vedligeholdes og giver rum til forandring. Denne pointe er væsentlig, fordi den er med til at understrege, at kommunikationspraksisserne på fængslet er foranderlige.

6.2 Kommunikationspraksisser

I analysen interesserer vi os både for aktørernes fortællinger om deres praksisser og for de konkrete praksisser, vi ser udført på fængslet. Vi privilegerer hverken fortællingerne eller observationerne, men ser dem som to forskellige former for praksis, der begge bidrager til analysen (Halkier & Jensen 2008: 59).

6.2.1 Forståelser, procedurer og engagement

I analysen undersøger vi, hvordan kommunikationspraksisserne udføres på fængslet, og hvordan de opleves af hhv. ansatte og indsatte. For at anskueliggøre kommunikationspraksisserne har vi med inspiration fra Warde valgt at strukturere analysen omkring begreberne forståelser, procedurer og engagement. Da det er de ansatte, der initierer den uddannelsesorienterede kommunikation på fængslet, lægger vi ud med deres perspektiv.

6.3 Forståelser

6.3.1 De ansattes forståelser

De ansattes kommunikationspraksisser er bygget op omkring nogle forståelser af, hvad der er hensigtsmæssigt at gøre og sige i kommunikationen om uddannelse (Warde 2005: 134). Selvom praksisserne udføres i forskellige kontekster på fængslet, gør mange af de samme forståelser sig

gældende blandt de ansatte. En fælles, grundlæggende forståelse hos de ansatte er, at det er vigtigt at tage udgangspunkt i det menneske, de i kommunikationssituationen sidder over for. Når de skal afklare, hvorvidt de indsatte er interesserede i at starte på uddannelse, spørger de derfor altid ind til den indsatte.

Under vejledningssamtalerne observerede vi, at Kirsten typisk indledte med at spørge til længden og karakteren af den indsattes dom samt til vedkommendes familieforhold, uddannelsesbaggrund og fremtidsplaner. Iflg. Linda gør det samme sig gældende under indsættelses- og handleplanssamtalerne (Linda: 107-113). Også i forbindelse med de mere uformelle samtaler på værkstederne gør værkemestrene, iflg. Jan, meget ud af at få noget at vide om den enkelte indsatte. Han påpeger, at en viden om den enkelte indsattes uddannelses- og erhvervsfaglige forudsætninger og et indblik i, hvad den indsatte selv har af ønsker under afsoningen, er en forudsætning for at finde ud af, om fængslets uddannelses tilbud kunne være interessant for ham.

De ansattes forståelse af, at det er vigtigt at tage udgangspunkt i den enkelte indsatte, begrænser sig dog ikke til den indledende afklaring ift. uddannelse. Den gør sig også gældende i hverdagen på skolen, på værkstederne og på afdelingerne.

Kirsten: Jeg er nødt til at give plads til, at det kan godt være, at den dag, hvor jeg tror, at nu skal vi lige snakke sammen om et eller andet eller tage nogle skridt, jamen, der er hovedet fyldt med alt det her. Og så er det måske det, jeg lige skal tage en snak med dem om det eller give dem plads til bare at sidde lige så stille og være dem selv [...] Mens de går rundt med alt det i tankerne, så kan jeg heller ikke flytte dem (261-274).

Iflg. Kirsten er det væsentligt, at de ansatte lytter og spørger til det, der fylder i de indsattes liv, hvis de skal have en reel chance for at påvirke dem ift. målet om at få dem i uddannelse (65-80, 169-179, 279-300). Denne forståelse deles af flere andre ansatte (Jan: 408-421, 513-517). Lars fortæller, at det ikke nytter at tage udgangspunkt i hans egne holdninger om, hvordan tingene skal være. Det er derimod nødvendigt at tage udgangspunkt i, hvad der giver mening for de indsatte selv, hvis de skal nå dem i kommunikationen (826-841).

Den bedste måde at finde ud af, hvad der giver mening for de indsatte, er, iflg. de ansatte, at tale med dem (Jan: 513-514, Brian: 554-555). Kirsten fortæller, at hun oplever den direkte dialog som *"alfa og omega"* i kommunikationen med de indsatte (611-612). Hendes erfaringer viser, at det ikke er nok at stikke de indsatte en pjece omkring uddannelsesmulighederne på fængslet, men at det, der virker, er *"den direkte kommunikation – den direkte samtale – det, at de [indsatte] kan komme og sige: Hvad tænker du om det, er der nogen muligheder her? – det er det, man skal gribe fat i"* (685-687). Der er således blandt de ansatte en generel holdning til, at det ikke er tilstrækkeligt at formidle viden, men at det er nødvendigt at udveksle synspunkter med de indsatte med henblik på at afdække, hvad der giver mening for dem.

De ansattes forståelser af, hvad det er hensigtsmæssigt at gøre og sige i kommunikationen med de indsatte, kan ses som et direkte resultat af deres praktiske erfaringer med målgruppen. De tager udgangspunkt i den enkelte og taler med ham, fordi de har erfaring for, at det er det, der virker. Med Reckwitz' begreber kan vi således se de ansattes praksisser som et resultat af en bestemt måde at *træne kroppen* (Reckwitz 2002: 252). I denne forståelse er de ansattes erfaringer om, hvad der virker i kommunikationen med de unge indsatte, indlejret i dem kropsligt og mentalt og er blevet en del af den faglighed, de trækker på i interaktionen med målgruppen.

6.3.2 De indsatte oplevelser af forståelserne

De ansattes forståelse af, at det er væsentligt at tage udgangspunkt i den enkelte og gå i dialog for at finde ud af, hvad der giver mening for netop ham, vækker genklang hos de indsatte. Flere indsatte fortæller, at det både i interaktionen med de ansatte, men også generelt, er vigtigt for dem at føle, at de bliver mødt som menneske frem for kriminel (Sandra: 95-104, 128-129, Karina: 721-731). For nogle er det så afgørende, at de direkte afskriver kommunikation med ansatte, som i deres oplevelse ikke møder dem ligeværdigt.

Jimmy: [...] der er jo mange forskellige former for vagter. Det er der sgu helt sikkert. Der er nogle vagter, der er rolige og snakker til folk i øjenhøjde – altså, som man er et menneske som alle andre. Og så er der andre, der bare ser en som (slår hænderne hårdt sammen) den her lille brik, du bare kan [rykke rundt med]. De tror bare, at altså ... at han skal have magt over mig (ophidset). Han får sgu ikke magt over mig! (453-459).

For Jimmy er det væsentligt, at de ansatte taler med ham og respekterer ham og ikke bare fortæller ham, hvad han skal gøre. Denne oplevelse deles af andre indsatte (Mikkel: 614-617).

De indsatte giver dog udtryk for, at de ansatte generelt er gode til at møde dem i øjenhøjde (Mikkel: 621-639). Om Kirsten fortæller Jimmy, at hun *"gør sit arbejde og spørger folk. Så der er bestemt ikke noget at komme efter der"* (324-325). Under vores observationer oplever vi da også, at der generelt er en god tone mellem indsatte og ansatte på både værkstederne, afdelingerne og skolen, samt at de indsatte også selv opsøger kontakten med de ansatte.

6.4 Procedurer

6.4.1 De ansattes procedurer

De ansattes kommunikationspraksisser er ud over en række forståelser også bygget op omkring bestemte procedurer (Warde 2005: 134). Procedurerne handler om, hvad der skal gøres, hvad

der kan gøres, og hvad det er vigtigt at gøre i kommunikationen om uddannelse. Nogle af de procedurer, de ansatte følger, er et resultat af objektive strukturer – fx regler eller lovgivning på feltet – andre udspringer af de ansattes erfaringer med, hvilke procedurer der er hensigtsmæssige i kommunikationen med de unge. Mens de ansatte deler mange forståelser af, hvad og hvordan det er hensigtsmæssigt at kommunikere til de indsatte, så adskiller deres procedurer sig væsentligt fra hinanden. Det skyldes, at fængslets forskellige kontekster sætter forskellige rammer for kommunikationen.

Vejledningssamtalen er en obligatorisk procedure, og vejlederen er derfor i kontakt med alle indsatte, der kommer til fængslet. Kirsten fortæller, at emnet uddannelse er en fast del af proceduren, men at det ikke er alle indsatte, der er interesserede – eksempelvis fordi de har en uddannelse i forvejen. Hvis de indsatte derimod *"[...] på nogen måde ytrer ønske om enten uddannelse, kurser eller almindelig skolegang, så griber vi fat i det og ser, om vi ikke kan prøve at få lavet en plan og få noget iværksat for dem"* (50-53). Afhængigt af behov og ønsker undersøger hun, om der er plads på fængslets skole eller tager kontakt til eksterne uddannelsesinstitutioner for at indgå de nødvendige aftaler. Der er dog flere formelle forhold, der skal være på plads, for at den indsatte kan sættes i gang. For uddannelser både på og uden for fængslet gælder, at der skal være plads på den pågældende skole. Hvis det drejer sig om uddannelse uden for fængslet, skal de indsatte desuden have afsonet nok af deres dom til at få frigang, de skal godkendes som fjernstuderende, og skoleforløbet skal falde sammen med semester- eller kursusstart. Procedurene i forbindelse med vejledningen er derfor i høj grad afhængig af de objektive strukturer, der eksisterer på feltet (Reckwitz 2002: 245).

På afdelingerne er indsættelses- og handleplanssamtalerne også obligatoriske procedurer. Linda fortæller, at hvis hun under samtalen *"[...] fanger, at de er motiverede bare den mindste smule"*, så har hun en fast procedure om at sende dem over på skolen til en ny vejledningssamtale (276-278). Denne procedure skyldes, at hun som fængselsbetjent ikke selv har mulighed for at sætte de indsatte i gang med uddannelse. I nogle tilfælde hjælper hun dog selv de indsatte med at undersøge relevante forhold på uddannelsesområdet (Linda: 110-113).

På værkstederne er der ingen obligatoriske uddannelsessamtaler af formel karakter. Værkmestrene har dog en række mere uformelle procedurer for, hvad de gør i kommunikationen med de indsatte. I modsætning til de andre kontekster på fængslet taler de ansatte her ikke om uddannelse med de indsatte fra starten, med mindre der er en indsat, der selv henvender sig. Jan fortæller, at *"vi snakker ikke grundforløb med dem fra starten af, når vi går i gang – for Guds skyld ikke. Vi tager det stille og roligt"* (467-468). En fast procedure blandt værkemestrene er derimod, at de bruger den første tid på at vurdere, om de indsatte er uddannelsesparate. De indsatte skal mestre de basale praksisser, der er forudsætningen for at fungere på værkstedet: *"Husk din madpakke, mød til tiden, lad være med at holde for mange"*

pauser" (Jan: 146-147). Dette bekræftes af flere værk mestre (Brian: 65-85). Når de indsatte har udvist forståelse for de daglige praksisser på arbejdspladsen, viden om, hvilke procedurer der gør sig gældende, og engagement ift. arbejdsopgaverne, så begynder de ansatte at bringe muligheden for uddannelse på bane (Jan: 160-164). Denne proces kan vare fra få dage til flere måneder afhængigt af den indsatte. Proceduren bunder primært i værk mestrenes erfaring om, at de indsatte står af, hvis uddannelse bliver nævnt for hurtigt i forløbet. Mange har, iflg. Jan, dårlige skoleerfaringer og kan ikke håndtere, hvis de får udleveret en mappe med 200 siders teori. De skal derimod "*[...] bare have et enkelt stykke papir om dagen*" (Jan: 461-465). Erfaringerne har udmøntet sig i en procedure, hvor værk mestrene først snakker om uddannelse, når de vurderer, at de indsatte er klar til det. I nogle tilfælde lader de den indsatte begynde på nogle af de praktiske øvelser fra den respektive grunduddannelse for derefter at fortælle dem, at de allerede har gennemført dele af grunduddannelsen (Jan: 474-476). Det er værk mestrenes oplevelse, at denne procedure kan virke befordrende for et videre uddannelsesforløb, idet den giver de indsatte en uventet – og ofte tiltrængt – succesoplevelse (Jan: 157-158, Brian: 128-129).

6.4.2 De indsattes oplevelse af procedurerne

Da de ansattes kommunikationsprocedurer er forskellige, ville en logisk følge være, at de også blev oplevet som sådan. Vores empiriske materiale viser imidlertid ikke meget om de indsattes oplevelser af forskellene. Til gengæld viser det, at de indsatte forholder sig til *udfaldet* af de ansattes procedurer – nemlig om de kommer i uddannelse eller ej.

Procedurerne på fængslet betyder i nogle tilfælde, at de indsatte må vente med at komme i gang med deres uddannelsesforløb, selvom de har ytret ønske om at starte på uddannelse. Ventetiden kan skyldes strukturelle begrænsninger, som eksempelvis ventetid på skolen, eller at de ansatte bevidst venter med at sætte de indsatte i gang, til de vurderer, at de er uddannelsesparate. Uanset hvad årsagen er, fører ventetiden ofte til frustration hos de indsatte, der kan opleve den som udtryk for, at de er blevet glemt, eller at de ansatte ikke er interesserede i at få dem i gang med en uddannelse. Karina fortæller eksempelvis, at de ansatte *ikke gider* hjælpe hendes kæreste i gang med uddannelse (248-255). Da vi spørger opklarende til hendes udsagn, forklarer hun imidlertid, at de ansatte har undersøgt muligheden for, at han kan komme i gang, men at det er vanskeligt, da han har nogle særlige behov, som ikke umiddelbart kan imødekommes på fængslet. Det, Karina oplever som manglende vilje til at sætte ham i gang, er altså begrundet i strukturelle begrænsninger, der fra de ansattes side tilsyneladende er kommunikeret tydeligt, da Karina ellers ikke ville kunne redegøre for det, da vi spørger. Også Kasper fortæller, at han i starten oplevede det som kompliceret at komme i gang. Han viser imidlertid forståelse for, at de ansatte gerne vil se den enkelte lidt an, før de iværksætter et uddannelsesforløb, og giver altså udtryk for at kunne se det hensigtsmæssige i denne procedure. Som han siger, ville det være dumt at bruge tid på at få en indsat ind på en skole, hvis han alligevel vælger at ryge hash og dermed risikerer at få taget sin frigang til uddannelse (207-215).

6.5 Engagement

6.5.1 De ansattes engagement

De ansattes kommunikationspraksisser er ud over forståelser og procedurer i høj grad også båret af engagement (Warde 2005: 134). Det kommer bl.a. til udtryk gennem den generelle opbakning til VOKS blandt de ansatte (Hans Henrik: 195-198, Linda: 227-233). Denne opbakning oplevede vi under vores ophold på fængslet, hvor de ansatte med stor iver fortalte om deres arbejde og den forskel, de ønsker at gøre ift. de indsatte. Opbakningen kom også til udtryk gennem deres store interesse for vores undersøgelse og for, hvordan den kan bidrage til en optimering af kommunikationen med de unge indsatte. Kirsten fortæller, at det er hendes indtryk, at alle ansatte har det, hun kalder *ånden* i arbejdet med de indsatte – *“At vi vil noget. Vi vil prøve at gøre et eller andet”* (189-191). Hun oplever, at engagementet bunder i, at det ikke er en bestemt faggruppe, der har hovedansvar for at få de indsatte i gang med uddannelse, men at alle medarbejdere har et medansvar (Kirsten: 174-213).

Dette engagement bekræftes af flere ansatte, der fortæller, at kommunikationen med de indsatte om uddannelse er en arbejdsopgave, de meget gerne vil opprioritere. Flere værk mestre fortæller, at de gerne vil bruge mere tid på at tale med de indsatte om uddannelse, men konstaterer, at det er svært at afse tiden, når de har mange indsatte at tage hånd om og samtidig en produktion, der skal køre (Jan: 513-517, Brian 129-130). Linda fortæller tilsvarende, at hun ud over indsættelses- og handleplanssamtaler forsøger at finde tid til mere uformelle snakke om uddannelse, men at der ofte er for travlt på afdelingen til, at det kan lade sig gøre (Linda: 636-640). Selvom de ansatte i høj grad er engagerede, er der således en række objektive strukturer, som sætter begrænsninger for den konkrete kommunikationspraksis (Reckwitz 2002: 245).

På trods af at mange ansatte vægter kommunikationen om uddannelse højt, hører vi, at der også er ansatte, for hvem kommunikationen tilsyneladende har lavere prioritet. Det kan, iflg. Linda, skyldes, at de ansattes kommunikationspraksisser er præget af, hvem de er som personer (926-930). Jan fortæller, at nogle ansatte har den holdning, at *“[...] de [indsatte] skal sgu da bare afsones”* (959). Der er altså tilsyneladende forskel på de ansattes overordnede engagement ift. at få de indsatte i uddannelse. Selvom både Jan og Linda fremhæver, at det er få ansatte, der ikke virker engagerede, sætter deres udsagn fokus på den grundlæggende skrøbelighed, der er indlejret i de ansattes kommunikationspraksis, nemlig at den er *personbåret*.

6.5.2 De indsattes oplevelser af engagementet

I lighed med de ansattes egne oplevelser fortæller flere af de indsatte, at de oplever de ansatte som meget engagerede ift. at få dem i uddannelse. Jimmy fortæller om sin værk mester, at: *“Han vil jo helt vildt gerne have, at jeg bliver tømrer. Han er jo helt opstemt og glad over, at jeg arbejder dernede og kan finde ud af tingene”* (360-361). De indsatte giver generelt udtryk for, at de værdsætter de ansattes engagement, og flere af de ældre indsatte, der tidligere har afsonet på

andre fængsler, fortæller, at dette engagement og fokuset på uddannelse er ganske unikt for Møgelkær.

Selvom alle vores indsatte informanter fortæller, at de har talt om uddannelse i forbindelse med deres vejledningssamtaler, beretter enkelte dog, at hverken fængselsbetjentene eller deres værk mestre har talt med dem om uddannelse (Karina: 211-216, Sandra: 310-315). Hvad denne forskel bunder i, ved vi ikke. Et bud kan være, at der på værkstederne er meget forskellige muligheder for uddannelse – på montagen er det eksempelvis ikke muligt at komme i lære, og der er derfor ikke så mange uddannelses tilbud at tale om. Et andet bud kan være, at de ansatte som beskrevet er i gang med at se de indsatte an for at vurdere deres uddannelsesparathed. Og endelig kan et tredje bud være, at de ansatte, som Jan og Linda peger på, ser forskelligt på vigtigheden af uddannelse under afsoning.

6.6 Kommunikative udfordringer

Som det fremgår af ovenstående er de ansattes kommunikationspraksisser præget af en forståelse af, at interpersonel kommunikation, der tager udgangspunkt i det enkelte menneske og søger at finde ud af, hvad der giver mening for ham, er den mest hensigtsmæssige kommunikationsform ift. de indsatte. Selvom nogle af de ansattes procedurer ift. uddannelse kan være uigennemskuelige for de indsatte og derfor kan føre til frustration, er de indsatte generelt positive over for de ansattes tilgang, fordi de i vid udstrækning føler sig hørt og mødt i øjenhøjde. I relation til den fremtidige kommunikationsindsats, er det derfor hensigtsmæssigt at fortsætte denne tilgang. At de indsatte overordnet har en positiv oplevelse af de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på fængslet, betyder dog ikke, at der ikke er udfordringer forbundet med de nuværende praksisser.

Vi observerede under vejledningssamtalerne, at situationen virkede uvant for nogle af de indsatte. De svarede ganske kort på Kirstens spørgsmål og havde en tøvende øjenkontakt, og det var generelt svært at få en dialog i gang. Samme uvanthed oplevede vi også under nogle af vores interviews, eksempelvis konstaterede Mads eksplicit i starten af sit, at: *"Jeg er ikke god til sådan nogle samtaler"* (38). Det er muligt, at de indsatte uvanthed knytter sig til den specifikke og formelle situation, som vejledningssamtalen og interviewsituationen udgør. Hvis vi inddrager Wardes begreb om praksisser som rutinemæssigt gentagne aktiviteter, er der imidlertid også en anden mulig forklaring, nemlig at de indsatte simpelthen er urutinerede ift. den form for kommunikation, som de ansatte – og vi – praktiserer, fordi de aldrig eller kun sjældent har oplevet den før (Halkier & Jensen 2008: 55). Denne forklaring understøttes af Kirsten, som fortæller, at det for mange af de indsatte måske er *"[...] første gang, de oplever, at der er et menneske, der gider at sætte sig og så lade dem komme i centrum, tage dem alvorligt, lytte til*

hvad de siger" (282-287). Lars bakker op om dette synspunkt og fortæller, at de indsatte "*[...] kommunikationsform nogle gange er afstumpet. De kommer fra et miljø, hvor det er bedst ikke at sige så meget*" (963-964). Det betyder, at nogle indsatte ofte er opfarende og kommer i konflikt frem for at tale sig til rette om tingene. Både Kirsten og Lars peger således på, at de indsatte uvanthed kan skyldes, at de kun har ringe eller slet ingen erfaring med denne form for kommunikation, og at de derfor ikke er i stand til at indgå i den eller med Wardes begreb i stand til at genkende den som en praksis (Halkier & Jensen 2008: 55).

Endelig kan en forklaring være, at de indsatte ikke *generelt* er uvante med denne form for kommunikationspraksis, men at praksissen blot er uvant inden for de rammer, fængslet udgør. Hvis vi inddrager Reckwitz' begreb om de trænedede kroppe, kan vi se, at rets- og fængselssystemet som grundpræmis ikke levner meget plads til, at de indsatte bliver hørt og mødt i øjenhøjde. Under anholdelse, rettergang, domsafsigelse* og på selve fængslet er de indsatte underlagt regler, der fratager dem retten til at bestemme over deres eget liv. Med Kirstens ord er de inden for fængselssystemet pr. definition vant til at være oppe mod systemet (305-306). Med Reckwitz' perspektiv kan vi derfor se, at de indsatte i den kontekst, de befinder sig, er uvante med og dermed utrænede ift. den meningsafdækkende tilgang, de ansatte praktiserer (Reckwitz 2002: 252), og ikke mindst ift. den anerkendelse af den indsatte, der ligger indlejret heri. De er ikke vant til, at nogen spørger, hvad de vil, mener og ønsker, men derimod til, at nogen konstaterer, hvad de skal, bør og har ret til.

Spørgsmålet er derfor, om de indsatte kan opnå større rutine og vanthed ift. at indgå i de nuværende kommunikationspraksisser, og for hvis skyld de i givet fald skal det. Warde hævder, at hverdagspraktikere kan genkende en praksis, hvis den regelmæssigt bliver performet af praktikere i relation med andre praktikere (Warde 2005: 134-135). Med Wardes perspektiv kan vi altså se, at de indsatte kan lære kommunikationspraksisser, hvis de bliver rutinemæssigt gentaget på fængslet. Det bekræftes af Lars, som fortæller, at de indsatte på fængslets kognitive kursus lærer nogle kommunikative kompetencer, som de trækker på i interaktionen på fængslet.

Lars: [...] Når man er uenig om noget, så skal der være en vinder og en taber. Man kan ikke bare gå derfra og så være enige, altså det er jo noget bøsset noget. [...] Men langsomt så begynder de at finde ud af, det lykkes faktisk, når man står over for en betjent, så: ... Han blev slet ikke sur på mig, dengang jeg spurgte lige, hvorfor reglerne var sådan. Så deres kommunikationsform kan man faktisk godt rykke lidt (943-952).

Lars besvarer desuden spørgsmålet om, for hvis skyld de indsatte skal lære praksisserne. Iflg. Lars er det nemlig en lettelse for de indsatte at finde ud af, hvordan de kan kommunikere på en måde, som ikke er konfliktskabende, men derimod befordrende for deres budskaber. Også Kirsten oplever, det er muligt for de indsatte at erhverve nye kommunikative kompetencer. Hun

fortæller, at de indsatte rykker sig i positiv retning og åbner op for at tale med andre voksne, når de bliver mødt med respekt og seriøsitet af de ansatte på fængslet (279-281).

6.7 Delkonklusion

Med Wardes anvendelsesorienterede forståelse af praksisbegrebet kan vi se, at de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på fængslet er organiseret gennem nogle *forståelser* af, at den mest hensigtsmæssige måde at kommunikere med de indsatte er gennem en interpersonel kommunikation, der søger at anerkende de indsatte som mennesker, og som interesserer sig for, hvad der giver mening for dem. Derudover er praksisserne organiseret af nogle *procedurer* for, hvornår og hvordan de indsatte sættes i gang med uddannelse samt af et stort *engagement* fra de ansattes side. Med Reckwitz' begreb om trænedede kroppe ser vi desuden, at disse praksisser, for flertallet af de ansattes vedkommende, er indlejret kropsligt og er blevet del af deres faglighed.

Analysen viser desuden, at kommunikationspraksisserne overordnet fungerer godt ift. de unge indsatte, der generelt oplever sig hørt og mødt i øjenhøjde af de ansatte. Vi ser dog med Wardes begreb om praksisser som rutinemæssige gentagelser, at der kan være visse udfordringer forbundet med de ansattes kommunikationspraksisser, fordi de for nogle indsatte tilsyneladende er uvante. I Reckwitz' teoretiske optik kan det skyldes, at de indsatte ikke har erfaringer med denne form for kommunikation fra deres øvrige liv, eller at fængselsrammerne ikke i udgangspunktet lægger op til den kommunikationsform, de ansatte praktiserer. De indsatte er dog glade for den dialogiske tilgang, der praktiseres af flertallet af de ansatte. I analysen viser vi, at de indsatte kan lære at indgå i eller med Wardes begreb genkende dialogisk praksis, hvis den bliver rutinemæssigt gentaget på fængslet. De ansattes kommunikationspraksisser kan derfor siges at være hensigtsmæssige ift. at nå målgruppen, uanset om de er vant til den form for kommunikation, de ansatte praktiserer eller ej.

7. Analysedel II – Kategorier, positioner og social interaktion

I analysedel II undersøger vi de kategoriseringsprocesser, der finder sted i interaktionen mellem aktørerne på fængslet. Vi behandler kategoriseringsprocesserne, fordi vi mener, de spiller en væsentlig rolle ift. kommunikationen om uddannelse. Det er vores antagelse, at aktørerne på fængslet – som i en hvilken som helst anden kontekst – konstant fortolker egne og andres praksisser ift. forskellige sociale kategorier, og at disse tolkninger danner baggrund for den måde, de forstår sig selv og hinanden på. Kategoriseringerne hjælper os i vores daglige sociale orientering og færden, men kan samtidig gøre det svært for os at se og forstå nuancer, flertydigheder og kompleksitet hos mennesker eller i situationer. Vores fokus på kategoriseringsprocesser kan således være med til at identificere eventuelle potentialer for at udvide og nuancere forståelsen af de unge indsatte, for derigennem på én gang at udvide og præcisere forståelsen af målgruppen.

I analysedel II søger vi altså svar på spørgsmålet:

- Hvordan vurderer aktørerne udvalgte sociale kategorier, og hvilken betydning har disse vurderinger for forståelsen af målgruppen?

7.1 Teoretisk indledning

I analysen behandler vi kategorierne *indsat*, *ungdom*, *køn* og *etnicitet*. Andre kategorier kunne med fordel inddrages, men vi beskæftiger os med netop disse, fordi vi mener, de spiller en central rolle ift. at få en nuanceret forståelse af målgruppen og dens muligheder for at komme i uddannelse. Kategorierne er udvalgt på forskelligt grundlag. Vi stiller skarpt på kategorierne *indsat* og *ungdom*, fordi vores målgruppe er unge i en fængselskontekst, mens kategorierne *køn* og *etnicitet* er valgt, fordi de træder frem i det empiriske materiale.

Til at åbne for empirien benytter vi udvalgte teoretiske redskaber fra primært Staunæs' teori. Vi præsenterer først vores *kategoriforståelse*. Herefter inddrages *intersektionalitetsbegrebet*, og endelig skitserer vi *den lokale konteksts* betydning for valg af kategorier.

7.1.1 Udvalgte sociale kategorier

Vi tager afsæt i den performanceteoretiske forståelse af sociale kategorier, som præsenteres af blandt andre Staunæs. I denne optik opfattes kategorier ikke som naturlige eller iboende egenskaber hos den enkelte, men derimod som *sociale konstruktioner*, der skabes i relation og samspil med andre. I forlængelse heraf benytter vi, i lighed med Staunæs, betegnelsen *at gøre* en kategori. Betegnelsen markerer en afstandstagen fra forståelsen af kategorier som en *væren*, hvor kategorier opfattes som en essens hos individet (Staunæs 2004: 60, Jensen 1998: 56-57).

Der er flere tilgange til at arbejde med kategoriseringsprocesser. Leslie McCall²² skelner mellem tre primære tilgange (McCall 2005: 4-5). En *antikategorial* tilgang, der dekonstruerer selve kategoriforståelsen, fordi det sociale liv forstås som så komplekst, at det ikke giver mening at se det ud fra kategorier. En *interkategorial* tilgang, der anerkender kategorier som meningsfulde og ikke sætter spørgsmålstejn ved eksistensen af kategoriale opdelinger og kategorisering af sociale grupper. Og en *intrakategorial* tilgang, der anerkender kategoribegrebet som meningsfuldt, men udelukkende ift. at vise: "*the range of diversity and difference within the group*" (McCall 2005: 12). Den intrakategoriale tilgang har dermed fokus på kompleksiteter og forskelle i givne kategorier. Vi ønsker hverken at dekonstruere kategorier, som den antikategoriale tilgang gør, eller at fremanalysere kategoriale forskelle, som den interkategoriale tilgang gør. Vores formål er derimod at vise kategoriernes kompleksitet og dennes betydning ift. forståelsen af målgruppen. Vi anlægger derfor en intrakategorial tilgang i analysen.

Iflg. Staunæs kan sociale kategorier både forstås som kulturelle *orienterings-* og *sorteringsredskaber*, idet aktørerne anvender kategorier til at forstå og orientere sig i egne og andres praksisser, samtidig med at de anvender dem i positioneringen og hierarkiseringen af sig selv og hinanden i det sociale samvær (Staunæs 2004: 60). Herudover påpeger hun, at de fungerer i en gensidig påvirkning med omgivelserne:

Sociale kategorier er strukturerende principper for mellemmenneskelig interaktion, men samtidig også struktureret af mellemmenneskelig interaktion (Staunæs 2004: 60).

Denne dobbelthed har forskellige konsekvenser for aktørerne. At de sociale kategorier er *strukturerende principper* for mellemmenneskelig interaktion betyder, at de sociale kategorier sætter *begrænsninger* for aktørernes handle- og positioneringsmuligheder. En aktør kan således

²² Leslie McCall er lektor i Sociologi ved University of Wisconsin i USA.

ikke indtage en hvilken som helst position, men må vælge mellem tilgængelige positioner inden for rammerne af kontekstens givne diskurs (Staunæs 2004: 56). I nærværende analyse er positionerne i vidt omfang givet af de rammer, Møgelkær udgør. De kan dog samtidig ikke forstås uafhængigt af den mere overordnede forståelse og forhandling af kategorier, der foregår på samfundsmæssigt niveau (West & Fenstermaker 1995: 12). Aktørernes vurdering af hinandens måde at udtrykke kategorier på tager således også afsæt i de betydninger og forventninger, der både uden for og inden for fængslet er knyttet til bestemte kategorier (Staunæs 2004: 43). Kategorien ung er eksempelvis behæftet med bestemte forventninger omkring livsform, livserfaringer og interesseområder, som har afgørende betydning for, hvordan der tales til og om unge mennesker. I interaktionen bliver aktørerne således hele tiden vurderet og holdt ansvarlige for, om den måde, de gør deres kategorier på, lever op til egne og andres forventninger om passende eller upassende opførsel (Staunæs 2004: 249).

At de sociale kategorier er *strukturerede* af mellemmenneskelig interaktion betyder, at kategorier tilbyder en række *muligheder*, som aktørerne aktivt er med til at udfylde. Aktørerne konstrueres altså ikke passivt af kontekstens givne kategorier, men er selv med til at bibringe dem mening (Staunæs 2004: 39). Kategorier kan derfor ikke forstås som fastlåste eller statiske størrelser, men er til konstant forhandling i den sociale interaktion. Det strukturerede princip betyder også, at aktørerne ikke er bundet til et bestemt kategorialt udtryk i deres selvfrestilling, men kan gøre brug af flere og også modstridende subjektpositioner i forskellige situationer (Staunæs 2004: 57).

7.1.2 Intersektionalitet

I analysen interesserer vi os ikke udelukkende for de enkeltstående kategorier, men også for hvordan kategorierne samvirker og er med til at skabe hinanden. Vi arbejder derfor med begrebet *intersektionalitet*, som sætter fokus på, hvordan kategorier og systemer gensidigt gennemkrydser (intersect) og sammenlåser (interlock) hinanden (Mørck 2005: 67, Staunæs 2004: 40). Intersektionalitetsbegrebet kan, iflg. Lykke, med fordel anvendes i alle former for analyser, der beskæftiger sig med, hvordan kategorier interagerer og gensidigt konstruerer hinanden (Lykke 2005: 9). Begrebet åbner for at se, at aktørernes måde at tilskrive mening til forskellige praksisser på Møgelkær ikke kun afhænger af eksempelvis deres køn eller etnicitet, men at meningstilskrivningerne derimod i vid udstrækning aktualiseres i spændingsfelterne og bevægelserne mellem de forskellige kategorier.

7.1.3 Kontekstuelle kategorier

Intersektionalitetsbegrebet har traditionelt været anvendt i kønsorienterede analyser inden for feministisk forskning (Lykke 2005: 8). Køn betragtes inden for dette forskningsområde som en central kategori i alle hverdagsituationer og forstås derfor som *omnirelevant* – dvs. en kategori, der har relevans eller betydning i alle interaktioner (West & Zimmerman 1987: 136). En del nyere forskning anvender dog også andre kategoriale omdrejningspunkter som

eksempelvis *etnicitet* (Mørck 2005) og *alder* (Alison & Prout 2003) i intersektionalitetsanalyser. Lykke argumenterer i den forbindelse for, at det er den konkrete analyse og problemstilling, der afgør, hvilke kategorier der kan defineres som omnirelevante (Lykke 2005: 8). I analysen tager vi udgangspunkt i de kontekstuelle kategorier, der træder frem i vores empiriske materiale. Kategorierne er ikke alle omnirelevante i traditionel feministisk forstand, men vi mener, de udgør væsentlige omdrejningspunkter i interaktionen mellem aktørerne på fængslet, og at de derfor kan tilskrives omnirelevant betydning i den lokale kontekst, vi undersøger.

7.1.4 Kategorien *indsat* i forgrunden

I det empiriske materiale er det kategorien *indsat*, der tydeligst træder frem i interaktionen mellem aktørerne. Derfor sætter vi kategorien *indsat* i *forgrunden* af analysen, hvilket betyder, at vi behandler den mest indgående (Staunæs 2004: 61, Mørck 2005: 67, Lykke 2005: 10). Kategorien *indsat* udspringer af den straf, staten pålægger dem, der bryder landets love. Da vores lokale kontekst er det sted, straffen udmøntes i praksis, udgør straffen selve *sammenhængskraften* mellem aktørerne på fængslet – den er logikken, der får de ansatte til at gå på arbejde og de indsatte til at acceptere deres frihedsberøvelse. Da vores mål er at opnå en nuanceret forståelse af de unge indsatte som målgruppe, fokuserer vi ikke på straffen i sig selv, men analyserer i stedet de unges oplevelse og håndtering af at være *indsat*, og den ændring straffen medfører i deres normale praksisser.

7.2 Kategorien *indsat*

7.2.1 *Indsat* som ny kategori

Kategorien *indsat* opstår og får betydning i forbindelse med det at opholde sig på et fængsel. Da flertallet af de unge indsatte er førstegangstraffede, har de ingen rutine i at udtrykke eller håndtere kategorien (West & Zimmerman 1987: 127). Hvor ungdom, køn og *etnicitet* er kategorier, de indsatte har erfaring med at udtrykke i andre kontekster, er *indsatheden* en ganske uprøvet kategori. Det understreges af blandt andre Kasper:

Kasper: Jeg havde jo aldrig før været i et fængsel før og havde ingen anelse om, hvordan det var. Jeg havde jo kun set film fra USA, og der bliver de jo – ja, undskyld udtrykket – røvpulet, hvis de ikke opfører sig ordentligt (1216-1218).

En del af de indsatte har, som Kasper, andenhåndsberetninger om fængselslivet fra amerikanske film eller kender nogen, der har siddet inde. For flertallet af de indsatte er det dog første gang, de føler *indsatheden* på egen krop. De skal derfor lære at gøre kategorien *indsat* fra den ene dag til den anden. *Indsættelsen* opleves af de fleste unge indsatte som et radikalt brud med deres

tidligere liv og som en væsentlig ændring af deres hverdagspraksisser. Mads svarer på spørgsmålet om, hvad der er det hårdeste ved at sidde i fængsel:

Mads: ... Generelt det hele altså. Det er, at der er folk, der bestemmer over én. Der er folk, der holder øje med én. Man ved bare, at de hele tiden ved, hvor man er (373-375).

Mads oplever, at fængselsopholdet har ændret hans liv og hverdagspraksisser i væsentlig grad. Han har mistet selvbestemmelse, er begrænset i sine fysiske udfoldelsesmuligheder og bliver kontrolleret og overvåget. Hans fortælling handler grundlæggende om, at indsættelsen har skabt uorden i de betingelser, der har betydning for hans normale hverdagspraksisser. Denne oplevelse er der bred konsensus om blandt de unge indsatte. En afsoning betyder således ikke blot, at de indsatte frihedsberøves, men også at de berøves deres velkendte praksisser og den tryghed, der kan ligge i dem. Flere af de indsatte giver i den forbindelse udtryk for, at de kategorier, de normalt forstår deres liv og praksisser gennem, ikke længere er tilstrækkelige. Hvor de tidligere har forstået sig selv som eksempelvis sønner, mødre, arbejdsløse eller selvstændige, skal de nu fortælle om deres praksis gennem en ny kategori, hvilket ikke altid opleves som let.

De ansatte på fængslet udtrykker stor forståelse for, at fængselsopholdet betyder et væsentligt brud med velkendte praksisser, og at det kan være vanskeligt for de indsatte. Eksempelvis fortæller Kirsten:

Kirsten: [...] når de sidder her [på Møgelkær], så er de langt fra familien, de er langt fra kærester. Har de børn – for det er der jo også nogle af de unge, der har – så går deres tanker også på: Hvad sker der derhjemme [...]? De kan ikke gøre noget ved det. De kan ikke gå ud. De kan ringe, men ellers kan de ikke gøre noget (238-244).

De ansatte har i kraft af deres job inden for Kriminalforsorgen ofte flere års erfaring med at vurdere og håndtere kategoriens udtryk. De er derfor langt mere rutinerede i at forholde sig til kategorien, end de indsatte er (West & Zimmerman 1987: 127). Blandt både indsatte og ansatte er der således konsensus om, at livet på fængslet er kendetegnet ved, at velkendte kategorier under afsoningen træder i baggrunden for at give plads til indsatheden.

7.2.2 De kategoriale skel mellem ansat og indsat

På Møgelkær eksisterer der en række institutionelle strukturer, som sætter grænser for aktørernes handle- og positioneringsmuligheder (Staunæs 2004: 60). Inden for fængslets rammer er der to positioner tilgængelige: Indsat og ansat. Kategorierne fungerer som grundlæggende skillelinjer på fængslet og fremstår som *binære poler*, hvor det udelukkende er muligt at indtage én af de to positioner. Den binære forskel kendes ligeledes fra kønnet, hvor mand og kvinde ofte anskues som binære størrelser. Inden for kønsforskningen søger

teoretikere som Staunæs og Judith Butler²³ at dekonstruere antagelsen om, at kønsforskelle er essentialistiske og baseret på naturlige forskelle (Staunæs 2004: 62, Butler 1990: 17, 224). Vores formål er ikke tilsvarende at dekonstruere den binære kategoriopdeling på Møgelkær og gøre op med de magtforhold, der ligger i kategorierne. Formålet er derimod at vise, at kategorierne udgør væsentlige skillelinjer på fængslet, og at disse har betydning for interaktionen mellem aktørerne.

Den kategoriale opdeling på fængslet betyder, at der reelt ikke er mulighed for at vælge mellem forskellige tilgængelige positioner på fængslet (Staunæs 2004: 60). Der er dog ingen af aktørerne på Møgelkær, som grundlæggende sætter spørgsmålstejn ved opdelingen eller for alvor udfordrer den. Når ansatte og indsatte indgår i interaktion, oplever vi således, at de konstant taler ind i kategorierne indsat og ansat, og at der er en generel accept af, at kategorierne eksisterer med stor "naturlighed". Det er derfor ikke kun de overordnede kategoriale strukturer, der fastholder kategorierne. Aktørerne i den lokale kontekst er selv med til at opretholde, reproducere og legitimere kategorier og positioner i den sociale interaktion.

De fastlagte positioner på fængslet har konsekvenser for interaktionen mellem aktørerne. Da vi spørger Mohammed, om han taler med de ansatte om uddannelse, svarer han:

Mohammed: Nej, jeg snakker ikke med dem [de ansatte].

Mette: Hvordan kan det være?

Mohammed: Fordi jeg har den der forhold, at vi er ligesom dyrene, som de låser os inde. Så er der som sagt ikke nogen grund til at gå over og snakke med en mand, der låser mig inde hver aften (307-313).

Mohammeds udsagn peger på et grundlæggende modsætningsforhold, der ligger indlejret i Kriminalforsorgens arbejde. På den ene side har de ansatte ansvar for at udøve den kontrol og sikkerhed, der er nødvendig for at fuldbyrde den straf, de indsatte har fået. På den anden side har de ansvar for at støtte og motivere de indsatte til at leve en kriminalitetsfri tilværelse gennem personlig, social, arbejds- og uddannelsesmæssig udvikling (Kriminalforsorgens principprogram: 9). De ansattes position som dem, der udmønter straffen, betyder, at nogle indsatte nærer modvilje mod at kommunikere med dem (Thomas: 276, Sandra: 181-200, Mohammed: 991-992). For Mohammeds vedkommende er det primært fængselsbetjentene, han tager afstand fra at snakke med. Vi hørte da også fra flere ansatte, at de øvrige faggrupper kan have nemmere ved at kommunikere med de indsatte (Jan: 370-380, Lars: 589-600, 1096-1114,

²³ Judith Butler er professor i Sammenlignende Litteraturvidenskab og Retorik ved University of California at Berkeley i USA.

Vibeke: 1122-1131). Denne tendens er dog ikke entydig, da flere fængselsbetjente fortæller, at de har et tæt forhold til de indsatte:

Linda: [...] du kan ikke undgå at komme ind i den der rolle, at man er en forælder, eller man er en søster, der lytter til dem, man er en trøster, man er den, der irettesætter, og man er den, der hjælper, ikke (58-60).

Det er Lindas oplevelse, at fængselsbetjentene har god kontakt til de indsatte, hvilket også bekræftes af flere indsatte (Mads: 170-172, Kasper: 556-558, Mikkel: 625-629). Vi kan således ikke identificere, om der er nogle faggrupper, der er bedre end andre til at varetage kommunikationen om uddannelse til de indsatte. Det skyldes formentligt, som flere aktører påpeger, at den i høj grad er personafhængig (Kirsten: 184-187, Jan: 381-383, Mikkel: 599-617, Jimmy: 453-459). Vi kan dog konstatere, at de kategoriale opdelinger på fængslet betyder, at kommunikationen mellem de indsatte og ansatte generelt er præget af et ulige magtforhold, hvilket kan have konsekvenser for interaktionen mellem ansatte og indsatte.

7.2.3 De indsattes vurdering af kategorien indsat – en tid med stilstand eller fremdrift

Selvom der på Møgelkær eksisterer en række institutionelle strukturer, som sætter grænser for aktørernes handle- og positioneringsmuligheder, så er aktørerne på fængslet også selv aktivt med til at forme og tilskrive mening til kategorierne (Staubæk 2004: 60). Vores empiriske materiale viser således, at der er mange forskellige måder at gøre indsat på. Særligt to af disse virker relevante ift. kommunikationen om uddannelse: En, der er præget af *fremdrift* og en, der er præget af *stilstand*.

At gøre indsat i fremdrift knytter sig til en bestemt opfattelse af fængselsopholdet:

Kasper: Altså, i starten tænkte jeg på, at jeg godt ville have et eller andet, som jeg kunne gøre færdigt, mens jeg var her – altså under mit ophold. Så jeg meldte mig på et lastbilkørekort til at starte med. Men så tænkte jeg: Hvad skal jeg egentligt bruge det til? Jeg gider det jo alligevel ikke, når jeg kommer ud igen. Jeg gider ikke at sidde i en lastbil syv timer i døgnet – det gider jeg sgu ikke. Så sprang jeg fra og sagde: Jeg vil gerne uddanne mig som tømrer (486-491).

Kasper oplever, at fængselsopholdet har givet ham et frirum og en mulighed for at få taget den uddannelse, han aldrig fik, og han er i høj grad selv aktiv ift. at afsøge sine muligheder. Han oplever således ikke fængslets rammer som hæmmende ift. uddannelse, men derimod som fremmende. Flere indsatte og ansatte deler denne oplevelse af, at fængslets rammer og rutiner kan fremme de indsattes uddannelsesmuligheder (Lars: 549- 566, Jimmy: 80-85). Vi ved ikke, hvor mange af de unge, der gør indsat i fremdrift, men uddannelsesstatistikken taget i

betragtning, antager vi, at det er et fåtal. Vi undlader at beskæftige os med denne gruppe af indsatte, da de i vidt omfang selv tager initiativ til at påbegynde uddannelse, og en øget kommunikativ indsats for at få dem i uddannelse derfor ikke virker relevant.

At gøre indsat i stilstand kan udmøntes i to kvalitativt forskellige varianter. Den første er forankret i en forståelse af, at afsoningen sætter den indsatte liv på *standby*:

Mikkel: Man tænker ikke rigtigt over det [uddannelse], når man sidder inde. Så står ens liv jo bare lige på standby, man skal lige have det her overstået (746-747).

Mikkel fortæller, at fængselsopholdet kan virke hæmmende ift. uddannelsesinitiativer. Det bekræftes af flere indsatte, som oplever, at fængslets rammer kan fremkalde en form for ligegyldighed hos de indsatte og få dem til at miste motivation og energi ift. at komme i gang med uddannelse (Kasper: 318-327, Jimmy: 549-553). Selvom de indsatte kan have intentioner om at komme ud af kriminalitet og målsætninger om at ændre deres liv, betragter de ikke fængselsopholdet som en vej til at nå deres mål. De vil have tiden på fængslet overstået, så de kan komme ud og fortsætte deres liv.

Den anden måde at gøre indsat i stilstand på er til gengæld forankret i en oplevelse af afsoningen som en *pause* i positiv forstand:

Mads: Ja, men på den ene side, der er det jo dejligt nok [at være i fængsel], hvis man har det hårdt udenfor. Hvis der hele tiden er problemer, problemer, problemer, så kan man jo lige koble lidt af.

Mette: Har du det sådan?

Mads: Ja, at lige komme herind, det er ligesom at komme på pause? Ja (426-432).

Mads' fortælling viser, at stilstand på fængslet ikke nødvendigvis skal forstås som noget negativt. Mange unge indsatte på Møgelkær lever uden for fængslet et liv, der er præget af misbrug, gæld og andre forhold, som kan virke stressende. Disse unge kan opleve tiden på Møgelkær som en tiltrængt pause fra de problemer, de normalt slås med. De oplever dog stadig ikke afsoningen som et mulighedsrum for uddannelse, men blot som et sted, hvor man, som Mads siger, kan koble lidt af.

Ingen af de unge, der gør indsat i stilstand, er umiddelbart interesserede i eller aktivt opsøgende ift. fængslets uddannelses tilbud. Vi ser derfor potentialer ift. at optimere kommunikationen til netop denne gruppe af indsatte.

7.2.4 De ansattes vurdering af kategorien indsat

De indsatte egen indstilling til opholdet på Møgelkær og den måde, de i relation hertil gør indsat på, kan også være udslagsgivende for de ansattes vurdering af deres uddannelsesparathed

og dermed for, om de bliver sat i gang med uddannelse. Det skyldes, som vi peger på i analysedel I, at de ansatte i vid udstrækning tager udgangspunkt i det menneske, de sidder over for i kommunikationssituationen, og i de ønsker omkring uddannelse, han måtte have (Kirsten: 49-53, Jan: 28-35, Linda: 108-110). Hvis de indsatte ikke selv udtrykker ønske om at komme i uddannelse, så er dét de ansattes udgangspunkt.

Det betyder dog ikke, at indsatte, der opfatter fængselsopholdet som præget af stilstand, og som ikke ytrer ønske om uddannelse ved vejledningssamtalen, er afskåret fra muligheden for at uddanne sig på Møgelkær. Strukturen i VOKS er nemlig med til at sørge for, at alle ansatte på fængslet er opmærksomme på at identificere uddannelsesinteresserede indsatte efter vejledningssamtalen. Jan fortæller eksempelvis om en ung mand, som i udgangspunktet ikke viste hverken evner eller interesse for uddannelse, men som på meget få uger "*er vendt 180 grader*" (152-167). Derfor ser Jan ham nu som en mulig kandidat til grundforløbet. Eksemplet bekræfter, at selvom de ansatte indledningsvis vurderer, at den indsatte ikke virker interesseret eller parat til et uddannelsesforløb, så afskriver de ikke vedkommende. De har derimod en åbenhed for, at den indsattes indstilling og gøren kan ændres, og at den derfor ikke må forstås som hverken fastlåst eller statisk.

7.3 Kategorien ungdom

7.3.1 Kategorien ungdom

Som vi fortæller i afsnittet *De indsatte og deres forbrydelser*, udgør unge mellem 18-24 år 22 % af de indsatte på Møgelkær. På fængslet hørte vi om flere eksempler på, at ungdom har betydning for interaktionen. Hvor kategorien indsat fremstår som en *fast* kategorial størrelse i kraft af den binære opdeling på fængslet, fremstår kategorien ungdom langt mere *diffus*. For hvad vil det egentlig sige at være ung – og hvem har retten til at definere det? Svaret ligger ikke lige for, og ungdom fremstår i høj grad som en kategori, der er til forhandling i den lokale kontekst. Dem, det hele handler om – de unge selv – gør sig bemærket ved næsten ikke at italesætte kategorien. Det kan givetvis skyldes forskellige ting. En nærliggende forklaring kan være, at de unge indsatte ikke er optagede af ungdom, fordi de er, ja, unge, og det kan være vanskeligt at forholde sig til noget, man er fuldstændig omsluttet af. Ungdom er altså med andre ord noget, de unge indsatte *gør*, men ikke *italesætter*. Det gør de ansatte til gengæld. Når de ansatte italesætter ungdom, er det dog ikke i særlig vid udstrækning relateret til *alder*, men derimod til en bestemt *livsform*. Vi tager i analysen udgangspunkt i denne forståelse af ungdom og arbejder derfor med ungdom som livsform og ikke med en aldersmæssig afgrænsning af målgruppen.

7.3.2 De ansattes vurdering af kategorien ungdom – unge indsatte ligner unge udenfor

Når de ansatte italesætter ungdom, er der mange forskellige fortællinger på spil. De fremhæver dog særligt to måder at gøre ung på, der har betydning for de indsattes uddannelsesmuligheder.

Den første måde er karakteriseret ved, hvad der kan kaldes en høj grad af *modenhed*. Kirsten fortæller eksempelvis, at Kasper er en af de unge, der "*virker meget ældre, end han i virkeligheden er*". Hvad hun præcist lægger i beskrivelsen, ved vi ikke, men udtalelsen indikerer en vurdering af, at han ikke gør ung som de fleste. Det, der karakteriserer de modne unge, er iflg. flere ansatte, at de er parate til at lægge det vilde liv på hylden. Flere har børn eller forpligtelser over for familie og venner og ønsker derfor en kriminalitetsfri tilværelse. De ansatte oplever ikke gruppen som særligt vanskelig at nå uddannelsesmæssigt, og den fylder kun lidt i deres fortællinger. Vi ved ikke, hvor mange af de unge, der vurderes som modne, men formoder med uddannelsesstatistikken in mente, at det er et fåtal. Vi undlader derfor at beskæftige os med denne gruppe af unge, da det ikke virker relevant med en øget kommunikativ indsats for at få dem i uddannelse.

Den anden måde at gøre ung på er den, der dominerer i de ansattes fortællinger. Det er denne gruppe, der refereres til som *de unge*, og som vi derfor også betegner som sådan gennem analysen. De ansatte fortæller, at denne gruppe har en helt anden livsform end de modne unge. De har typisk ingen forpligtelser over for andre, og selvom de har intentioner om at komme ud af kriminalitet, gør de umiddelbart ingen særlig indsats for faktisk at komme det (Jan: 777-782, Mohammed: 243-246, 392-406). Brian fortæller, at denne gruppe er svær at fastholde i et uddannelsesforløb:

Brian: [...] det er jo meget med den der zappermentalitet: Nu går jeg til fodbold. Det gør jeg så i 14 dage. Så går jeg til håndbold. Så vil jeg være mekaniker, fordi jeg kunne godt tænke mig selv at kunne lave min BMW. Og så bliver det sgu træls, og så vil jeg hellere køre lastbil (266-269).

De unges zappermentalitet betyder altså iflg. Brian, at de pludselig kan droppe ud af et uddannelsesforløb til fordel for noget mere spændende. Denne tendens bekræftes af andre ansatte og indsatte (Jan: 278-282, 345-349, Thomas: 72). De unge beskrives desuden som utålmodige og opgivende, og vi hører, at de hurtigt mister motivationen, hvis de skal vente for længe på at komme i gang (Jan: 642-644, Hans Henrik: 125-138). De fremstår med andre ord meget her-og-nu-orienterede. Kirsten fortæller:

Kirsten: (...) Altså de unge, vi har her, er unge som så mange andre unge udenfor. Der skal ske noget. Man er udødelig. Livet kører, og man skal være med, mens det kører. Og hvis der er noget spændende lige nu, så er det lige nu, vi griber det, der er spændende. Vi hopper på den vogn, og så tænker vi ikke nødvendigvis over, hvad konsekvens det giver i morgen. Og sådan er det med de unge, vi har herinde også (222-227).

Kirsten betegner de unge som en gruppe, der har tendens til at følge umiddelbare indskydelser frem for at tænke langsigtet. Hun peger dog samtidig på det væsentlige forhold, at mange af disse karakteristika også gør sig gældende for ikke-straffede unge uden for fængslet. Det bekræftes af flere ungdomsstudier, der viser, at kriminalitet primært er et ungdomsfænomen, at unge generelt er svære at fastholde i uddannelsessystemet og i det hele taget er en gruppe, der i høj grad lever i nuet (Christoffersen, Mørck & Sørensen 2006). De fortællinger, vi hører om ungdom på Møgelkær, kan altså i et vist omfang ses som en afspejling af fortællinger om unge på et generelt samfundsmæssigt niveau (West & Fenstermaker 1995: 12). At der er mange enslydende fortællinger om, hvad det vil sige at gøre ung, betyder, at det er en kategori, der knytter sig mange forventninger til. Staunæs peger i den forbindelse på, at de unge bliver holdt ansvarlige for disse forventninger – også selvom det måske ikke er forhold, de selv er bevidste om (Staunæs 2004: 43, 249). De ansatte kan således i udgangspunktet ske at forvente, at de unge har en zappermentalitet, er utålmodige, opgivende og her-og-nu-orienterede, også selvom de unge ikke ved, at de bliver vurderet ift. netop disse karakteristika og måske ikke kan kende sig selv i den beskrivelse.

7.3.3 De unge indsattes vurdering af deres egen livsform

Da de unge kun i meget ringe omfang taler direkte om det at være ung, har vi intet empirisk belæg for at vurdere, om de selv tilskriver kategorien samme mening som de ansatte. Gennem deres fortællinger producerer de dog mange beskrivelser af deres liv, der kan ses som supplerende fortællinger eller direkte modfortællinger til de ansattes fortællinger om ungdom.

Flere af de unge fortæller – i overensstemmelse med de ansattes fortællinger – at de er sprunget fra en eller flere uddannelser. Mens de ansatte tilsyneladende ofte forstår denne tendens som udtryk for, at de unge ikke ved, hvad de vil, og ikke medtænker de langsigtede konsekvenser af deres handlinger, så beskriver eksempelvis Thomas, at hans afbrudte uddannelsesforløb skyldtes, at han ikke lavede noget, han "*kunne bruge som mekaniker*" (915-916). Han stoppede således sit uddannelsesforløb, fordi de på maskinværkstedet ikke tilbyder grundfagene til hans drømmeuddannelse (Thomas: 917-933). Han har altså selv en anden forklaring end de ansatte. Det samme gør sig gældende ift. de ansattes beskrivelse af de unge som utålmodige og opgivende, hvis de skal vente for længe på at komme i gang.

Mohammed: Der skal være flere muligheder herinde – altså, angående skolemæssigt. Fx jeg skulle vente en måned for at komme herind [på fængslets skole]. Altså, sådan en ting. Man glæder sig til at begynde på en uddannelse her. Og så når man har ventet et stykke tid, så bliver man træt af at vente.

Mette: Så man kan ikke blive ved med at gå og tænke: Nu skal jeg i uddannelse?

Mohammed: Nej, præcis. Så tænker man bare – undskyld sproget – så tænker man: Fuck det (216-225).

Mohammed fortæller, at han blev utålmodig og opgivende, da der ikke var plads på skolen, men i modsætning til de ansatte mener han ikke, denne reaktion skyldes, at han har urealistiske forventninger. Derimod forstår han den som udtryk for, at han meget gerne ville begynde på skolen med det samme. Når han pressede på for at komme i gang med et uddannelsesforløb, er det, fordi han er ambitiøs og målrettet.

Ovenstående eksempler viser, at de indsatte langt hen ad vejen har de samme fortællinger om deres praksisser ift. uddannelse som de ansatte. Hvor de ansatte ser disse forhold som udtryk for ungdom, har de unge imidlertid selv en række andre forklaringer. Det er ikke vores ærinde at forsøge at vurdere de forskellige fortællingers "sandhedsværdi". Vores mål er derimod at vise, hvordan fortællingerne danner forskellige udgangspunkter for at se de unge indsattes uddannelsesmuligheder.

7.4 Kategorien etnicitet

7.4.1 De kategoriale skel mellem indsatte

Som vi viser i afsnittet *De indsatte og deres forbrydelser*, er den etniske sammensætning på Møgelkær domineret af etnisk danske indsatte, som udgør 82 %, mens gruppen af indsatte med anden etnisk baggrund end dansk udgør 18 %. På fængslet hører vi flere eksempler på, at etnicitet har betydning for interaktionen på fængslet. Flere indsatte fortæller, at selvom de i forbindelse med fritidsaktiviteter som fx fodbold eller kortspil blander sig på tværs af deres etniske baggrund, så udgør etnicitet et klart skel mellem de indsatte:

Mohammed: De indsatte udlændinge holder sammen, og de danske holder sammen. Vi kan godt snakke sammen, men det er ikke sådan, hvor man render rundt sammen (365-367).

De etniske skel betyder, iflg. Mohammed, at de indsatte er nødt til at "*vælge side*" (644). Med hans ord er man enten udlænding og går sammen med udlændinge, eller dansker og går sammen med danskere. De indsatte kan altså ikke vælge at hænge ud med indsatte, der har en anden etnisk baggrund end dem selv, men er derimod bundet af de forventninger, der er knyttet til deres etniske kropsmærker (Søndergaard 1996: 54). Iflg. Søndergaard optræder den mærkede krop som et tegn, der i forskellige kommunikationssammenhænge og fortolkningskontekster får tilknyttet forskellige konnotationer (Søndergaard 1996: 54). De indsatte vurderes konstant på, om de gør deres etnicitet på en måde, der lever op til forventningerne om passende opførsel (Staunæs 2004: 43, 249). Etnicitet bliver således tillagt en essentialistisk betydning, hvilket får konsekvenser for interaktionen og begrænser den enkeltes handle- og positioneringsmuligheder (Staunæs 2004: 56).

7.4.2 De ansattes vurdering af kategorien etnicitet

I interaktionen med de ansatte er kategorien etnicitet ikke fremtrædende på samme måde, som den er mellem de indsatte. Kategorien influerer dog stadig på interaktionen. Når de ansatte italesætter etnicitet ift. kommunikationen om uddannelse, bliver *den anden etniske baggrund* ofte fremhævet som årsag til, at kommunikationen kan være svær. De ansatte fortæller eksempelvis, at indsatte med anden etnisk baggrund kan have nogle sproglige mangler, som gør det vanskeligt at placere dem i det ordinære uddannelsessystem. Disse mangler søger de ansatte at kompensere for ved at udbyde faget *Dansk som andetsprog* på skolen. Det er dog ikke kun eventuelle sproglige vanskeligheder, der gør, at denne gruppe skiller sig ud i de ansattes fortællinger. Kirsten fortæller, at de unge med anden etnisk baggrund end dansk er nogle af de vanskeligste at fastholde, både vejlednings- og uddannelsesmæssigt. Hun fortæller, at det skyldes deres anderledes kultur, og uddyber:

Kirsten: [...] den gruppe [indsatte med anden etnisk baggrund end dansk] har vi frygtelig svært ved at få ordentligt fat i, fordi de lever for alvor deres eget liv. Og det har ikke noget at gøre med, hvordan de lever deres familieliv derhjemme. Jeg kender mange, rigtig mange, udenfor – også privat – hvor de lever deres liv helt anderledes. Men den gruppe der, som laver deres klikedannelse udenfor. Om det har noget at gøre med den rangorden og status ift. hinanden, som følger med, det ved jeg ikke helt (395-401).

I sin beskrivelse af den kultur, der stiller sig i vejen for at nå de unge i uddannelsesmæssig sammenhæng, italesætter Kirsten ikke forhold som religion, sædvaner eller familiemønstre. Derimod fremhævede hun en livsform, som er præget af egne normer og regler, hierarkier og klikedannelser. Denne beskrivelse kan til forveksling minde om de fortællinger, vi hører om den *parallelkultur*, der eksisterer på fængslet, som er præget af magtkampe, afpresninger, afstraffelser og handel med stoffer. Det er derfor nærliggende at tænke, at de forhold, Kirsten beskriver, gør sig gældende for mange af de indsatte på fængslet, uanset etnisk baggrund. Vi har ikke noget empirisk belæg for at vurdere, om det faktisk forholder sig sådan, men vi ser en potentiel risiko for, at de ansatte, med et fokus på etnicitet og kultur, kan komme til at *”overse, hvordan andre forskelssættende dynamikker og kategorier medskaber de måder, individet konkret kan blive til på”* (Staubæs 2009: 33). Etnicitet kan altså komme til at dække over forhold, som er vanskelige ift. at få de indsatte i uddannelse, men som ikke er knyttet til de indsattes kulturelle eller etniske baggrund.

7.4.3 De indsattes vurdering af kategorien etnicitet

At Kirsten søger forklaringer på de indsattes adfærd i deres kultur og etnicitet kan skyldes, at de indsatte selv i vidt omfang bruger deres etnicitet som forklaringsmodel, når de ikke kan komme i uddannelse med det samme, eller de ikke synes, tingene går hurtigt nok:

Kirsten: De [indsatte med anden etnisk baggrund end dansk] kan godt være svære at få til at forstå, at det er sådan. Og hvor de i første omgang siger: Det er bare, fordi jeg har en anden farve, så må jeg ingenting. Og skal jeg bruge ekstra energi – det er egentlig ikke så tit det sker. Tit så ender det jo lykkeligt nok – hvor jeg så skal bruge energi på at sige: Nej, det er ikke det, det handler om. Nej, jeg ser sandelig dig som den person, du er [...] (Kirsten: 338-443).

At indsatte med anden etnisk baggrund end dansk ser deres etnicitet som årsag til, at de må vente på at komme i uddannelse, kan måske bunde i det massive fokus på etnicitet, vi oplevede indbyrdes mellem de indsatte. Når de i interaktionen med andre indsatte hele tiden bliver vurderet på og holdt ansvarlige for, om den måde, de gør deres etnicitet på, lever op til egne og andres forventninger, er det nærliggende at antage, de også regner med at blive vurderet ift. denne kategori i interaktionen med de ansatte (Staunæs 2004: 43, 249). Selvom de indsatte i et eller andet omfang bliver vurderet på baggrund af deres etnicitet i mødet med de ansatte, er det ikke vores indtryk, at der foregår en forfordeling af indsatte med anden etnisk baggrund end dansk. Til gengæld ser vi, at de indsatte forventning om forskelsbehandling i mødet med de ansatte kan have den konsekvens, at de mangler blik for, at de som alle andre indsatte er underlagt nogle strukturelle forhold, der gør, at de eksempelvis må vente på at komme i uddannelse, til der er ledige pladser på skolen. Der er således også ift. de indsatte en potentiel risiko for, at de med deres fokus på etnicitet kommer til at overse andre væsentlige forhold, der er afgørende for, at de ikke kommer i uddannelse (Staunæs 2009: 33)

7.5 Kategorien køn

7.5.1 Køn som grænsedrager

Som vi beskriver i afsnittet *De indsatte og deres forbrydelser*, er Møgelkær med 84,3 % mandlige indsatte et mandsdomineret miljø, hvor kvinderne udgør en klar minoritet på 15,7 %. Vi hører fra både indsatte og ansatte, at køn har en central betydning inden for fængselsvæsnet. Flere fortæller således, at kvinder typisk får kortere domme og har lettere ved at få godkendt ansøgninger om halvtid* end mænd. Det er vores opfattelse, at de indsatte generelt oplever, at denne forskelsbehandling eksisterer med stor "naturlighed". Den overordnede holdning lader til at være, at kvinder grundlæggende ikke hører hjemme på et fængsel, mens mænd må tage deres straf som, ja, en mand. Selvom vi i henhold til vores videnskabsteoretiske udgangspunkt forstår køns-kategorien som konstrueret, må vi i denne sammenhæng konstatere, at kønet producerer nogle konkrete og materielle effekter, som får det "*til at tage sig ud, som var det essentielt og givet*" (Butler i Lykke 2008: 63).

Den formelle forskelsbehandling er imidlertid ikke det eneste, der favoriserer kvindes-kønet. Også i interaktionen mellem de indsatte har kvindes-kønet en særlig status. At kvinderne er i

undertal betyder, at de er i høj kurs blandt mandlige indsatte. Iflg. flere indsatte er der ingen grænser for de tjenester eller særordninger, unge kvinder kan få blandt mændene på fængslet (Sandra 516-547, Karina: 584-615). Karina fortæller eksempelvis, at "*man kan få dem [mændene] til at gå i køkkenet og alt muligt*" (605). Kategorien kvinde giver altså umiddelbart et andet mulighedsrum i den lokale kontekst end kategorien mand. Det gør sig imidlertid ikke gældende ift. uddannelse.

7.5.2 Køn som strukturel begrænsning

I interaktionen mellem de indsatte og ansatte er der ikke umiddelbart noget i vores empiri, der indikerer, at kønnet *direkte* tillægges særlig betydning. De ansatte udpeger imidlertid to *strukturelle forhold*, som kan vanskeliggøre, at de kvindelige indsatte kommer i uddannelse under deres afsoning. Disse strukturelle forhold kan vi ikke ændre på med kommunikation. Til gengæld kan forholdene *indirekte* påvirke aktørernes indbyrdes interaktion og derigennem fortælle os noget om den eksisterende forståelse af køns kategorien og dermed målgruppen.

Det første strukturelle forhold handler om, at kvindelige indsatte er uddannelsesmæssigt begrænsede, fordi de typisk afsoner korte domme. Det er de, dels fordi frigang til uddannelse uden for fængslet forudsætter en dom på minimum fem måneder²⁵, dels fordi der af og til er ventetid til fængslets skole, og de derfor ikke altid når at få plads, før deres afsoning er overstået. Det andet strukturelle forhold handler om, at mange af fængslets uddannelses tilbud ganske enkelt ikke appellerer til kvindelige indsatte. En opgørelse over kønsfordelingen hos nye elever på erhvervsuddannelserne i Danmark viser, at de uddannelser, der udbydes på Møgelkær, som eksempelvis murer, smed og tømrer, generelt appellerer mest til mænd.

Figur 2. Tilgangen af nye elever på erhvervsuddannelserne i 2001 og 2007 fordelt på køn. Tallene er angivet i procent.

	2001		2007	
	♂	♀	♂	♀
Mekaniker	94	6	94	6
Murer	93	7	93	7
Smed	90	10	94	6
Elektriker	85	15	86	14
Maler	57	43	76	24
Chaffør og redder	90	10	88	12
Tømrer	95	5	92	8
Tandklinikassistent	4	96	6	94
Frisør	8	92	9	91
Beklædning	10	90	11	89
Social- og sundhedshjælper	5	95	6	94

Kilde: LO på baggrund af tal fra Undervisningsministeriet

Kilde: Ugebrevet A4, nr. 14. 2009.

²⁵ § 44, stk. 1 i Bekendtgørelse om udgang til indsatte, der udstår fængselsstraf eller forvaring i Kriminalforsorgens institutioner (Justitsministeriet 2007).

Med mindre kvinderne således gør kvinde, der er interesseret i bestemte mandsdominerede fag eller har gjort kvindelig kriminel på en måde, der har udløst en længere straf, ser det altså ud til, at kategorien kvinde uddannelsesmæssigt er ringere stillet på fængslet end kategorien mand.

Under vores besøg oplever vi imidlertid flere gange, at strukturelle forhold også har betydning for mandlige indsatte. Jimmy, Thomas og Mikkel har eksempelvis alle specifikke ønsker eller planer for uddannelse, men ingen af disse har kunnet imødekommes på Møgelkær, selvom både Kirsten og Jan har undersøgt, om der kunne arrangeres frigang eller om dele af de respektive uddannelser kunne tages på Møgelkær i samarbejde med uddannelsesinstitutioner udenfor (Jimmy: 296-316, Thomas: 915-933, Mikkel: 117-122). For Mikkels vedkommende har der desuden spillet et tidsmæssigt perspektiv ind, da en stor del af hans dom er afsonet i varetægt*, og han derfor kun har halvanden måneds afsoning på Møgelkær til eventuel uddannelse (126-131). Der findes med andre ord også en gruppe af mandlige indsatte, som enten ikke gør mand på en måde, der er interesseret i de udbudte, traditionelle mandefag, eller som ikke har gjort mandlig kriminel på en måde, der har udløst en længere fængselsstraf. Denne gruppe mænd er lige så begrænsede af strukturelle forhold som kvinderne.

At forholdene tilsyneladende primært italesættes som begrænsende for kvindelige indsatte, finder vi – jf. kvindernes kortere straffe og udprægede manglende interesse i de udbudte uddannelser – helt relevant. Det er vores oplevelse, at de ansatte generelt er bevidste om, at de strukturelle forhold også kan begrænse mandlige indsatte. Det springende punkt er imidlertid, om de ansatte i relevant omfang *identificerer og anerkender* de nævnte forhold som barrierer for mændene. I hvilken grad de bliver det på Møgelkær, har vi hverken empirisk belæg for eller forskningsmæssig interesse i at vurdere. Men vi kan se en logik i, at mændene i denne sammenhæng kan være nemmere at overse, da de udbudte fag er klassiske mandefag, og mænds interesseområder derfor med rette kan siges at være repræsenteret i højere grad end kvinders. Gør man kvinde på en måde, der ikke har interesse i disse fag, ligger det lige for at drage den kønsbaserede konklusion, at køn og fag ikke passer sammen. Gør man derimod mand, der ikke er interesseret i samme fag, fungerer den kønsbaserede konklusion ikke, men må erstattes af en anden – eksempelvis at den pågældende mand ikke er uddannelsesparat.

Det er vores opfattelse, at de ansatte på Møgelkær generelt har fin fornemmelse for den enkelte indsatte og dennes behov. Vi henstiller derfor ikke til en forandret praksis, men understreger vigtigheden af en konstant bevidsthed om det strukturelle aspekt ift. mændene. I modsat fald ser vi en risiko for, at denne gruppe mænd bliver endnu ringere stillet end kvinderne, da de ansattes bevidsthed om problematikken er første forudsætning for at kompensere for den. Ift. nogle mandlige indsatte vil denne bevidsthed komme helt af sig selv i den forstand, at den indsatte selv offensivt og eksplicit fortæller, hvad han vil og ikke vil uddannelsesmæssigt – det gælder eksempelvis Jimmy, der ikke vil i gang med grundforløbet som tømrer, fordi han har uddannelsesplaner i en helt anden retning (296-316). Ift. andre mandlige indsatte vil det

formentlig kræve fortløbende opmærksomhed at identificere de strukturelle forhold som en hindring, fordi de indsatte ikke selv eksplicit gør opmærksom på deres uddannelsesønsker.

7.6 Delkonklusion

I analysen viser vi med Staunæs' begreber, at de udvalgte kategorier både er strukturerende for og struktureret af den mellemmenneskelige interaktion på fængslet. Der eksisterer således en række strukturer, som sætter grænser for aktørernes handle- og positioneringsmuligheder samtidig med, at aktørerne på fængslet selv er med til at forme og tilskrive kategorierne mening.

Kategorien *indsat* opstår og opnår omnirelevans i den lokalt situerede praksis på fængslet. Da størstedelen af de unge er førstegangsstraffede, er det en kategori, de i meget ringe grad har erfaring med at udtrykke og håndtere. I modsætning hertil har de ansatte stor erfaring med at vurdere kategoriens udtryk. Fængslets rammer betyder, at kategorien *indsat* fungerer som en binær pol til kategorien *ansat*. Interaktionen mellem de indsatte og ansatte er dermed præget af ulige magtforhold, som får nogle indsatte til at afskrive den indbyrdes kommunikation.

I analysen peger vi på to måder at gøre *indsat* på, som har særlig relevans ift. de indsattes uddannelsesmuligheder – en præget af *fremdrift* og en præget af *stilstand*. Mens indsatte, der gør *indsat* i *fremdrift*, i vidt omfang allerede er i uddannelse, er der flere udfordringer forbundet med at nå de indsatte, hvis afsoning er præget af *stilstand*. Der er således behov for en skærpet kommunikationsindsats over for denne gruppe.

Ungdom er en kategori, som i vidt omfang er til forhandling i den lokale kontekst, og en kategori, der knytter sig mange forventninger til. Vi viser i analysen, at de unge på Møgelkær, som i samfundet generelt, bliver holdt ansvarlige for disse forventninger – også selvom de ikke selv er bevidste om det. I analysen peger vi på to måder at gøre *ung* på, som har særlig relevans ift. de indsattes uddannelsesmuligheder. Disse knytter sig til hhv. en moden og en umoden livsform. Mens de ansatte er gode til at nå de modne unge, har de sværere ved at nå de umodne unge. Det skyldes efter de ansattes vurdering, at denne gruppe af unge har en livsform, som er problematisk ift. at komme i uddannelse. De unge tillægger dog ikke selv deres livsform særlig betydning ift. uddannelse. Der er således behov for et skærpet fokus på kommunikationen med denne gruppe.

Etnicitet er en central kategori på fængslet, idet de indsatte i vidt omfang grupperer sig efter etnisk baggrund. Kategorien har også væsentlig betydning i mødet mellem indsatte og ansatte, hvor begge parter bruger den som forklaring på, at det er vanskeligt for indsatte med anden etnisk baggrund end dansk at komme i uddannelse. Fokusset på *etnicitet* kan dermed stå i vejen

for en præcis identifikation af andre forhold, der forhindrer, at unge med anden etnisk baggrund end dansk kommer i uddannelse. Det er således relevant at sætte fokus på, hvilken betydning etnicitet tillægges i interaktionen mellem indsatte og ansatte.

Køn er et væsentligt kategorialt omdrejningspunkt i interaktionen mellem de indsatte, hvor kvinder generelt har flere muligheder på fængslet end mænd. Det gælder dog ikke i uddannelsessammenhæng, hvor en række strukturelle forhold begrænser de kvindelige indsattes uddannelsesmuligheder. I analysen viser vi dog, at de strukturelle begrænsninger også gør sig gældende for mandlige indsatte. De strukturelle begrænsninger kan ikke ændres med kommunikation. Det er imidlertid relevant med en kontinuerlig opmærksomhed på, at fokuset på køn kan stå i vejen for en præcis identifikation af eventuelle hindringer for, at unge indsatte kommer i uddannelse.

Sammenfattende viser den performanceteoretiske analyse, at de udvalgte kategorier ikke kan forstås som entydige størrelser, men hver især dækker over diversitet og forskellighed. Det betyder i kommunikationsøjemed, at vi ikke på baggrund af analysen kan lave en præcis identifikation af målgruppen, men derimod får skærpet vores forståelse af dens komplekse og flertydige fremtræden. Forståelsen af de unge indsatte som målgruppe vil således til hver en tid afhænge af, hvilken betydning aktørerne tillægger de enkelte kategorier og af kategoriernes eventuelle gennemkrydsninger og sammenlåsninger i interaktionen.

8. Analysedel III – Forhandling af ressourcer

I analysedel III undersøger vi, hvordan aktørerne på Møgelkær forhandler værdien af udvalgte ressourcer, dvs. af udvalgte værdier eller kapaciteter, som de indsatte har adgang til på fængslet. Vi interesserer os for disse forhold, fordi vi med viden om, hvordan der forhandles på fængslet, får indsigt i, hvad de unge indsatte søger at opnå og dermed, hvad der i praksis betyder noget for dem. Fokuset på de forhandlinger, der foregår på fængslet omkring ressourcer, giver os således en værdifuld viden om, hvad det kan være relevant at lægge vægt på i kommunikationen om uddannelse.

Vi søger altså svar på spørgsmålet:

- Hvordan forhandler aktørerne udvalgte ressourcer på Møgelkær, og hvad viser forhandlingernes udfald om, hvilke budskaber det er hensigtsmæssigt at slå på i kommunikationen om uddannelse?

8.1 Teoretisk indledning

I analysen behandler vi ressourcerne *uddannelse* og *kriminalitet*, fordi vi mener, de spiller en central rolle, ift. om de unge indsatte kommer i uddannelse. Det er væsentligt at forstå den overordnede værdi af og meningstilskrivning til uddannelse, idet denne ressource udgør selve det element, vores kommunikation skal inspirere de unge til at involvere sig i – eller med andre ord selve den indholdsmæssige kerne i vores kommunikation. Da kriminalitet udgør den praksis, kommunikationen – implicit eller eksplicit – vil opfordre de unge indsatte til at lægge bag sig, er det ligeledes relevant at undersøge, hvilken værdi og mening denne ressource tilskrives på et overordnet niveau.

Da vi tror på, at individet uvægerligt påvirkes af omgivelsernes gældende værdier, søger vi altså gennem en analyse af disse overordnede forhandlinger eller kampe at opnå viden om, hvad der betyder noget for de unge indsatte, vi skal kommunikere til. Det gør vi ved at se på, hvordan ressourcerne anvendes, når der på Møgelkær kæmpes om plads, opmærksomhed og positiv meningstilskrivning i de unge indsattes liv og bevidsthed.

Til at åbne for disse forståelser benytter vi som teoretisk værktøj udvalgte begreber fra Bourdieus teori. Vi præsenterer til en start Bourdieus begrebslige forståelse af *lokale logikker*. Herefter skitserer vi Bourdieus ressourceforståelse, som den kommer til udtryk gennem begrebet *kapital*. Endelig siger vi noget om Bourdieus forståelse af *uddannelsessystemers sorteringsfunktioner*.

8.1.1 Ortodoksier og heterodoksier

Møgelkær kan i Bourdieus terminologi betegnes som et *felt* eller *socialt rum*. Et felt er kendetegnet ved at fungere efter logikker og krav, der ikke nødvendigvis har hverken mening eller gyldighed på andre felter (Bourdieu 2004: 85). Et andet karakteristikum er, at der mellem et felts etablerede og nyttilkomne deltagere foregår en kamp om *doxa* – dvs. om feltets før-refleksive og til dels kropsliggjorte adfærdsregler (Järvinen 2000: 356). Da vi ikke laver nogen fuldstændig feltanalyse, har vi ikke forudsætninger for at behandle *doxa* på Møgelkær. Til gengæld anvender vi Bourdieus begreber *ortodoksi* og *heterodoksi* i behandlingen af de *lokale logikker*, der manifesteres som hhv. enigheder og uenigheder omkring de udvalgte ressourcer på Møgelkær. Begrebet ortodoksi dækker over et felts officielle måde at forstå og tænke om verden på. Dvs. forståelser, som er accepterede af fællesskabet og ikke umiddelbart er til diskussion. Hvor ortodoksien kan siges at sætte rammen for diskussionens rigtigt og forkert, repræsenterer heterodoksien det element, der åbner diskussionen ved at byde ind med alternative opfattelser og derved udfordre den ortodokse forståelse (Bourdieu 2002: 169).

Dimensionerne tid og rum som indlejrede dobbeltperspektiver

For at kunne undersøge betydningen af aktørernes handlinger, finder vi det relevant at inddrage en *tidslig* og en *rumlig* dimension i forståelsen af Møgelkær som kontekst. I analysedel II beskriver vi, hvordan afsoningen for nogle indsatte er præget af fremdrift og for andre af stilstand. Uanset om man bruger afsoningstiden på den ene eller anden måde, så er fængselslivet imidlertid også det på én gang konstant nærværende og fjerne liv *bagefter* og *udenfor*. Tiden på fængslet relateres og defineres uundgåeligt ved tiden, der kommer efter. Møgelkær konstitueres rent tidsligt således både af livet på fængslet her og nu og af livet efter fængslet, idet de to størrelser i situationen er med til at definere og bibringe hinanden mening. Parallelt hermed relateres og defineres livet *inden for* fængslets imaginære mure uvægerligt ved det igangværende liv *uden for* fængslet. Udgang til familiefødselsdag. Frigang til uddannelse. En sms eller en hurtig opringning. Selv en sporadisk kontakt til livet udenfor perspektiverer, at verden stadig findes derude. Og at man som indsat ikke er del af den, men til gengæld del af en verden, som på mange måder er meget anderledes. Da ressourcerne uddannelse og kriminalitet har forskellig værdi i fængselslivets to tids- og to rumdimensioner, er perspektiverne afgørende for forståelsen af de handlinger om ressourcer, vi i analysen undersøger betydningen af.²⁶

²⁶ Anthony Giddens arbejder med begreberne tid og rum, men inden for et modernitetsteoretisk perspektiv (Giddens 1994), der ikke lader sig kombinere med vores videnskabsteoretiske afsæt. Vi benytter derfor ikke hans teoretiske begreber, men forstår og arbejder med størrelserne tid og rum, som vi anvendelsesorienteret præsenterer dem her.

8.1.2 Kapitalformer

Bourdieu sammenligner et felt med *et spil*, hvis deltagere eller aktører kæmper om en belønning eller præmie. Vi finder denne spilmetafor relevant ift. at forstå de forhandlinger, der foregår på Møgelkær. I spilmetaforen kan det middel, den enkelte aktør anvender i kampen, sidestilles med jetoner eller kort og er identisk med det, Bourdieu teoretisk benævner *kapitaler*. En kapital kan altså forstås som den *indsats* eller *ressource*, en aktør har at gøre godt med i et givent spil (Bourdieu & Wacquant 2004: 85-89). Iflg. Bourdieu findes der tre grundlæggende former for kapital:

Økonomisk kapital, som udgøres af penge eller materielle ressourcer, der øjeblikkeligt og direkte kan omsættes til penge (Bourdieu 1986: 243). *Social kapital*, som er totalsummen af de aktuelle eller potentielle ressourcer, der er forbundet med en aktørs sociale netværk. En aktørs sociale kapitalvolumen afhænger således af størrelsen på hans netværk og af summen af de forskellige kapitaler, netværket besidder (Bourdieu 1986: 248-249). Og endelig *kulturel kapital*, som kan optræde i tre forskellige tilstande: En kropsliggjort, en institutionaliseret og en objektiveret (Bourdieu 1986: 243). Vi behandler i analysen de to førstnævnte tilstande.

Kulturel kapital i en *kropsliggjort* tilstand udvikles og ændres gennem hele livet, men er primært et produkt af den socialisering, der foregår i familien, og sekundært af den, der foregår i skolen og i andre pædagogiske sammenhænge. Kapitalen kommer til udtryk i form af eksempelvis viden og måder at tale, klæde og bevæge sig på – eller med andre ord: Det system af opfattelseskategorier og handlingsorienteringer, Bourdieu indrammer med begrebet *habitus* (Esmark 2006: 89-90). De fleste af den kulturelle kapitalens egenskaber er kendetegnet ved, at kapitalen i sin fundamentale form er bundet til kroppen og forudsætter denne legemliggørelse. Kulturel kapital i kropsliggjort tilstand kan således ikke erhverves på anden hånd, men forudsætter, at den enkelte investerer tid og kræfter – og nogle gange afsavn, afkald og ofre – i tilegnelsen af fx viden (Bourdieu 1986: 244). Kropsliggjort kulturel kapital kan imidlertid svinge i værdi og må derfor i princippet kontinuerligt manifesteres på ny for at gælde. Denne iboende ustabilitet betyder, at indehaveren aldrig kan vide sig sikker på, hvor meget han i en given situation så at sige har stående på kontoen. Præcis dette forhold kan kulturel kapital i en *institutionaliseret* tilstand virke neutraliserende ift. I denne tilstand har kulturel kapital form som eksempelvis officielt anerkendte professionsbetegnelser eller akademiske titler. Institutionalisering af kapitalen bekræfter altså én gang for alle dens værdi, og indehaveren slipper dermed for igen og igen at skulle bevise den (Esmark 2006: 90-91).

Ud over de tre grundlæggende former findes endnu en kapitalform, nemlig *symbolsk kapital*. Denne er overordnet de andre kapitalformer i den forstand, at en hvilken som helst egenskab eller kapital kan konstituere sig som en symbolsk kapital. Transformationen sker i samme øjeblik, en egenskab eller kapital genkendes og anerkendes af et felts aktører – eller med andre ord, idet aktørerne tillægger den positiv værdi (Bourdieu 1997: 114-115). Det betyder, at den samme kapital kan have stor værdi på én social arena og mindre eller slet ingen på en anden (Bourdieu & Wacquant 2004: 85-86). Da nogle af de forhold, der tillægges værdi på fængslet

adskiller sig væsentligt fra det, der anses som værdifuldt i andre sociale sammenhænge, vil dette forhold fremstå centralt i analysen.

Privilegier og negative betydninger

Ressourcerne uddannelse og kriminalitet kan bidrage til, at den enkelte indsatte opnår forskellige *privilegier*, men de kan også udløse det modsatte i form af forskellige *negative betydninger*. Bourdieus kapitalforståelse rummer ikke en term for en negativ pendant til begrebet privilegier. Da vi i analysen også behandler de negative betydninger, en ressource kan udløse for de indsatte, har vi behov for en terminologi, der kan bruges i operationaliseringen af dette perspektiv. Når en given ressource tilskrives negativ værdi, forstår vi således denne størrelse som *negativ symbolsk kapital*. Sidestillet betegner vi symbolsk kapital som *positiv symbolsk kapital*. Vi er klar over, at det positive element allerede er indlejret i Bourdieus term *symbolsk kapital*, men vælger for at undgå forveksling at eksplicitere det. Som negativ pendant til termen privilegier taler vi om *negative betydninger*. En ressource tilskrives imidlertid ikke altid hverken positiv eller negativ værdi, men kan også fremstå og virke som neutral. Hvis en ressource ikke tilskrives positiv værdi i en given sammenhæng, er den værdiløs i den pågældende sammenhængs forhandling.

8.1.3 Uddannelse, sortering og symbolsk vold

For at forstå de forhandlinger, der foregår omkring uddannelse på Møgelkær, er det væsentligt at se på den overordnede kapitalfordeling på feltet.

Iflg. Bourdieu er samfundets *dominerende* klasse kendetegnet ved en stor samlet kapitalvolumen og klassen af *dominerede* ved en lille (Järvinen 2000: 349). Bourdieus forståelse af det klasseopdelte samfund kan ikke direkte overføres til det danske samfund, hvor der ikke eksisterer nogen decideret under- og overklasse. Som vi beskriver i metoden, er der imidlertid i danske fængsler en markant overrepræsentation af indsatte med svag social baggrund, som for os at se kan sidestilles med det, Bourdieu kalder den dominerede klasse.

Feltets overordnede kapitalfordeling har i uddannelsesmæssig sammenhæng betydning ift. det, Bourdieu beskriver som uddannelsessystemets indlejrede *sorteringsfunktion*. Undervisning indebærer nemlig en overførsel af kulturel kapital til det, Bourdieu betegner som den dominerende classes *retmæssige arvinger*. Det betyder, at når skolen forudsætter en bestemt kulturel baggrundskapital hos sine elever, så kommer børn med en underprivilegeret baggrund til kort. I Bourdieus forståelse kan man således sige, at skolen giver til dem, der allerede har, mens de andre må kæmpe mod deres sociale baggrund (Järvinen 2000: 352-353). Skolesystemet opretholder på den måde samfundets sociale ulighed og *reproducerer* eksisterende skel ved at integrere og tage hånd om elever fra samfundets dominerende grupper og samtidig *frasortere* elever fra de dominerede grupper (Bourdieu 1997: 39). Bourdieu afviser i forlængelse heraf den gængse forestilling om, at en elevs succes i skolen mere end noget andet styres af hans begavelse (Bourdieu 1986: 243). Afgørende for elevens succes er derimod graden

af overensstemmelse mellem elev og undervisers *habitus* (Järvinen 2000: 353). Jo større overensstemmelse der er mellem de habituelle dispositioner, som hhv. elev og lærer opfatter, bedømmer og handler gennem (Järvinen 2000: 350), jo større chance er der altså for, at eleven får en positiv stempling som begavet.

Modsat bliver elever fra de dominerede grupper ikke opmuntret og accepterer typisk deres situation, fordi de er indlejret i samme optik som den lærer, der gennem manglende opmuntring i praksis står for deres frasortering. Disse skjulte sorteringsprocesser kalder Bourdieu for *symbolsk vold*. Dvs. *”vold, der ikke genkendes som vold; magtudøvelse, der ikke genkendes som magtudøvelse”*. Den symbolske magt anvendes af samfundets dominerende grupper til at opretholde konsensus om den sociale verdens mening. Denne mening er grundlæggende vilkårlig. Den anerkendes imidlertid ikke som sådan, men fremstår og opfattes af både de dominerende og af de dominerede som *naturlig* (Järvinen 2000: 354).

Som vi beskriver i specialets indledning, har mange unge indsatte ikke de ni års skolegang bag sig, som er lovpligtigt minimum i Danmark. Mange har ikke følt sig *efterstræbt* af skolen og har grundlæggende heller ikke følt sig *anerkendt* i skolesammenhæng (Lars: 793-801, Kirsten: 406-407, 574-577). Netop *kampen om anerkendelse* udgør, iflg. Bourdieu, den måske mest grundlæggende dimension i menneskeligt samvær (Järvinen 2000: 344) og er derfor central i en hvilken som helst interaktionsbåret kontekst, herunder naturligvis i undervisningssammenhæng. At de unge indsatte ikke har følt sig efterstræbt af skolen har, jf. Bourdieus begreb om *habitus*, en alvorlig konsekvens, idet en aktør *ikke efterstræber det, der ikke efterstræber ham* (Järvinen 2000: 350). Vi foretager i det følgende ikke nogen egentlig habitusanalyse, men trækker på begrebet i vores anvendelse af det specifikke aspekt om efterstræbelse.

8.2 Ressourcen uddannelse til forhandling

Vi starter analysen med at behandle ressourcen uddannelse. Da uddannelse udgør den indholdsmæssige kerne i vores kommunikation, interesserer vi os særligt for værditilskrivningen af den institutionaliserede tilstand af den kulturelle kapital. Den kropsliggjorte tilstand spiller imidlertid også en afgørende rolle, idet de unge indsattes hidtidige erfaringer med uddannelse er kropsligt eller habituel indlejrede og derigennem med til at præge deres nuværende forhold til ressourcen.

8.2.1 Enigheden om ressourcen uddannelse på Møgelkær

På Møgelkær – som det gælder i samfundet i øvrigt – hersker blandt både indsatte og ansatte en ortodoksi, der grundlæggende siger, at *uddannelse er godt*. Under vores ophold på fængslet oplevede vi således ikke på noget tidspunkt en decideret negativ værditilskrivning af uddannelse

i form af eksempelvis afstandstagen, latterliggørelse eller seen ned på hverken indsatte i uddannelse eller det at uddanne sig generelt. Enkelte indsatte tilskriver dog uddannelse en *neutral værdi*:

Mette: [...] Og bliver der set op til dem, der tager en uddannelse, eller bliver der set ned på dem eller?

Thomas: Ingen af delene. Det er bare sådan, hvis man har lyst, så er det normalt. De er sgu ligeglade, de andre (661-665).

Andre indsatte tilskriver uddannelse positiv værdi. For nogles vedkommende skyldes det, at uddannelse kan udløse her-og-nu-privilegier på fængslet. Ressourcen anerkendes altså, fordi den kan bevirke, at man slipper for noget, man ikke gider, eller opnår noget, man gerne vil. Det kan eksempelvis være eftertragtet at slippe for at arbejde:

Mikkel: [...] – nogle vil jo gerne over og have noget i skolen i stedet for – der er mange, der ikke gider arbejde og siger: Arh, vi kan komme over på skolen i stedet for (853-855).

Andre indsatte fortæller, at uddannelse kan udløse et andet privilegium, nemlig *frigang*, dvs. retten til at komme ud af fængslet i forbindelse med uddannelse. Det vigtigste i den sammenhæng er helt enkelt det at komme ud af fængslet i nogle timer. Mohammed fortæller således, at nogle indsatte tager en uddannelse, simpelthen *"bare for lige at komme ud og få lidt frisk luft. Vi bor også 60 mennesker sammen og sover sammen"* (193-194).

Flertallet af de indsatte italesætter generelt uddannelsesmulighederne på Møgelkær positivt. Mikkel siger eksempelvis om fængslets skole, at *"det er perfekt, de har det her"*, for der er mange indsatte, der var bagefter i skolen, og som nu gerne vil forbedre deres skolefærdigheder (Mikkel: 758). Den positive værditilskrivning blandt de indsatte bekræftes af flere ansatte, som fortæller, at indsatte fra andre fængsler har hørt om uddannelsesmulighederne på Møgelkær og af den grund ønsker at afsone på fængslet (Brian: 220-224).

Trods de forskelligartede fortællinger er det helt overvejende vores opfattelse, at der på Møgelkær er en manifesteret ortodoksi, der siger, at *kulturel kapital i institutionaliseret tilstand er godt*. Uddannelse betragtes som en nøgle til muligheder (Mohammed: 732-747) og af mange som en forudsætning for at få arbejde:

Mikkel: Uddannelse, det siger mig ikke noget. Men jeg ved også godt, at det ender det nok med, jeg bliver nødt til. [...] Man bliver nødt til at få en uddannelse som et eller andet, så man kan have noget arbejde (106-107, 162-163).

At få arbejde eller at skabe flere muligheder for sig selv er væsentlige privilegier, der kan udløses af ressourcen uddannelse. Også Thomas fremhæver tydeligt ortodoksien og den positive symbolske værdi af uddannelse på Møgelkær. Herudover italesætter han et endnu mere afgørende privilegium:

Thomas: Man bliver ikke til noget i hvert fald, hvis man ikke tager en uddannelse. Det gør man ikke.

Trine: Så du synes, det er vigtigt faktisk?

Thomas: Ja, det er det. Inderst inde så tror jeg sgu, alle ved, det er vigtigt at få en uddannelse, men der er bare mange, der ikke får den taget (987-993).

Thomas påpeger, at uddannelse er vigtigt – endda så vigtigt, at det er forudsætningen for *at blive til noget*. Han fortæller dog, at alle uddannelser ikke har samme værdi. Den positive symbolske værdi er nemlig forbundet med uddannelsens længde. Thomas vil gerne være *”Noget mekaniker. Noget i den stil der”*. Men ikke bare *”Noget med biler”*, som Mette opfølgende formulerer det. Nej, det skal være *”Noget langt uddannet”* (Thomas: 68). Thomas har her fat i noget centralt iflg. Bourdieus forståelse. For hvordan afgør man helt konkret, om og i givet fald i hvilket omfang en person er dannet? Der findes som bekendt ingen bankbog at skele til, når summen af kulturel kapital skal gøres op. Bourdieu beskriver *erhvervsestid* som det parameter, der af alle metoder er mindst upræcist til at måle kulturel kapital (Bourdieu 1986: 244). Dvs. jo længere tid, der er brugt på en uddannelse – jo flere afsavn, afkald og ofre, den har kostet – jo større positiv symbolsk kapital udgør den. Med sit ønske og mål om *noget langt uddannet* bekræfter Thomas således ikke blot Møgelkærs ortodoksi om uddannelse som værende godt, men indskriver sig desuden i en bredere forståelse af, hvordan summen af positiv symbolsk kulturel kapital er ligefrem proportional med mængden af tid investeret i erhvervsen af den.

8.2.2 Tid- og rum-dimensionernes dobbelte indlejring på Møgelkær

Fortællingerne om uddannelses afgørende betydning ift. *at få arbejde, at skabe muligheder* og *at blive til noget* er eksempler på, hvordan dimensionerne *bagefter* og *udenfor* spiller ind på værdisættelsen af ressourcen på Møgelkær. At uddanne sig med henblik på at få arbejde eller at skabe muligheder relaterer åbenlyst til bagefter-dimensionen – det er efter endt afsoning, man ift. arbejdsmarkedet reelt kan bruge uddannelse til noget. Thomas' udtryk *at blive til noget* refererer til en diskurs eller doxa i dimensionen udenfor: Her hersker en selvfølgelighed, der siger, at uddannelse er godt. Uddannelse er i denne forståelse mere end blot et praktisk redskab til at få job, den er midlet til at blive til noget – til at *være* noget.

Da Sandra i sit interview bliver spurgt, om der er forskel på de indsatte, der går i gang med en uddannelse på Møgelkær og dem, der ikke gør, forholder hun sig direkte til forskellen på uddannelses betydning indenfor og udenfor:

Sandra: Altså, når man tager udgangspunkt herinde, så synes jeg ikke, der er den helt store forskel. Det er mere, hvad man foretager sig udenfor. [...] Herinde, der er vi alle sammen mere eller mindre ens. [...] udenfor, jamen altså, lige så snart, hvis du ikke er i gang med noget udenfor. Altså, man bliver meget hurtigt sat i en gruppe. Folk kan meget hurtigt se ned på dig (84-97).

Udenfor bliver man ganske enkelt set ned på, hvis man ikke er i gang med en uddannelse. Man er tilsyneladende ikke noget. Indenfor er uddannelse isoleret betragtet ikke så vigtigt. Her er alle alligevel stort set ens. Om man er i uddannelse eller ej betyder tilsyneladende ikke noget for ens position.

At det er fængselslivets indlejrede dimensioner bagefter og udenfor, der er primært styrende for Thomas og Mikkels positive værditilskrivning af ressourcen uddannelse, understøttes umiddelbart af deres valg og praksis ift. uddannelse på fængslet. Ingen af dem var aktuelt i gang med uddannelse, da vi interviewede dem. Mikkel fortæller, at han til sin vejledningssamtale med Kirsten sagde, at han ikke ville i uddannelse – fordi det ikke siger ham noget (102-106). Thomas var i gang med et grundforløb på maskinværkstedet, men sprang fra. Da vi spørger til grunden, svarer han først: *"Jeg ved faktisk ikke, hvorfor jeg stoppede. Jeg havde bare ikke lige lyst til at tage en uddannelse"* (Thomas: 905-906). Senere uddyber han, som beskrevet i analysedel II, at han ikke syntes, han kunne bruge uddannelsesforløbet til det, han egentligt ønskede. Hvad end grundene er, så står deres valg og praksis i umiddelbar modsætning til den positive værdi, de tillægger uddannelse i institutionaliseret form. Det kan skyldes forskellige forhold. Måske har de helt enkelt ikke lyst. Måske skyldes det, som vi behandler i analysedel II, at de uddannelser, de hver især ønsker, ikke er tilgængelige på fængslet (Jimmy: 296-316, Thomas: 915-933, Mikkel: 117-122). Når alt kommer til alt, kender vi ikke grunden til dette modsætningsforhold mellem diskurs og praksis, men kan blot konstatere, at de kender diskursen, og at deres praksis ikke følger den. Vi forstår hverken praksis eller udsagn som endegyldige bærere af "sandhed", men anser derimod begge forhold for lige gyldige fortællinger om de unge indsatte forhold til uddannelse.

8.2.3 Positiv værditilskrivning – trods symbolsk vold, frasortering og manglende efterstræbelse

Men når værditilskrivningen af den kulturelle kapital i institutionaliseret form tilsyneladende er gennemgående positiv, hvordan kan det så være, at så mange unge indsatte ikke går i gang med uddannelsesforløb, mens de afsoner? Og hvordan kan det være, at mange af dem, der faktisk går i gang, ikke fuldfører? Svaret eller en del af det findes måske inden for Bourdieus forståelse af skolesystemets symbolske vold. Når man eksempelvis tager Thomas' erfaringer med skolegang i betragtning, virker den positive værditilskrivning ikke umiddelbart som nogen selvfølge. Thomas fortæller om sine oplevelser med skolegang:

Thomas: Jeg har været meget sådan mod skole og mod uddannelse, da jeg var de der 14, 15, 16 år.

Trine: Hvordan kan det være?

Thomas: Det ved jeg ikke. Jeg blev smidt ud fra folkeskolen i 4. klasse.

Trine: I 4. klasse.

Thomas: Ja, så røg jeg på specialskole. Så skole, det har aldrig været lige mig (1049-1058).

Thomas' oplevelse er ikke enkeltstående. Flere indsatte på Møgelkær fortæller om dårlige erfaringer med folkeskolen (Mikkel: 1083-1216), og Lars og Kirsten beretter om mange indsatte, der er blevet opgivet eller smidt ud midt i deres folkeskoletid (Lars: 793-801, Kirsten: 406-407, 574-577). Vi har således basis for at tro, at der her er tale om et fænomen, der gælder for om ikke den overvejende del af målgruppen af unge indsatte, så dog en stor del af den. Set i lyset af de dårlige skoleerfaringer kommer den positive værditilskrivning af uddannelse umiddelbart til at fremstå ekstra stærk. Men er det så enkelt, at de unge indsatte trods dårlige oplevelser bare synes, at uddannelse er godt og vigtigt? Hvis tilskrivningerne tolkes inden for Bourdieus forståelse af skolesystemet som udøvet af symbolsk vold, træder et mere komplekst scenarie frem ift. de unge indsattes forhold til uddannelse.

Da vi ikke har foretaget nogen habitusanalyse, ved vi ikke med sikkerhed, om disse unge indsatte kan siges at tilhøre en nutidig dansk pendant til det, Bourdieu forstår som samfundets dominerede klasse. Eller om denne eventuelle positions manglende kulturelle baggrundskapital har udgjort en uoverskridelig habituel afstand mellem dem og deres respektive lærere i folkeskolen. Eller om lærerne i forlængelse heraf har undladt at opmuntre, efterstræbe og anerkende disse elever i tilstrækkelig grad. Men vi kan ud fra både de ansattes og de unge indsattes egne fortællinger konstatere, at mange unge indsatte tilsyneladende har været udsat for en form for frasortering i deres skoletid. Der er den indsatte, der siden 6. klasse konstant har fået at vide: *"Nej, det dur ikke det der"* (Lars: 793-794). Der er Mikkel, som aldrig har følt sig hjemme i folkeskolens klassiske undervisningssituation (Mikkel: 1101-1122). Der er de indsatte, der reelt kun har gået i skole i en håndfuld år og har brugt den sidste halvdel af folkeskoletiden på at sidde uden for døren eller på ikke at være i skole overhovedet (Lars: 191-196). Der er Thomas, der ganske enkelt blev smidt ud af skolen. Alle disse situationer kan med Bourdieus termer tolkes som udtryk for skolesystemets frasortering af disse elever. En stor del af de unge indsatte kan i forlængelse heraf siges kun at besidde en meget lille mængde kulturel kapital i kropsliggjort form – i hvert fald af den art, der erhverves i skoleregi. Endnu mere afgørende end den tilegnede mængde af denne type ressource er, at selve oplevelsen med at erhverve den ikke har været god. Disse unge indsatte bærer en erfaring med sig, der siger: *Skole, det er ikke mig!* Jeg passer ikke ind, jeg egner mig ikke til at gå i skole. Thomas siger det næsten ordret i citatet ovenfor (1058). Det er her afgørende at hæfte sig ved, at konklusionen fremsættes som hans egen. Det fænomen, at de frasorterede selv påtager sig ansvaret for deres frasortering, er selve

essensen i den symbolske volds skjulte virkemåde (Esmark 2006: 80). Denne følelse af eget ansvar kommer tydeligt til udtryk i en af Lars' fortællinger om en indsat:

Lars: [...] som én af dem sagde en dag [...]: Klassen og læreren, de havde det sgu bedre ved, at jeg ikke var der, det sagde de også. Så han blev ikke engang noteret for ikke at være i skole, han var der bare ikke, fordi det passede sådan set både alle de andre forældre ... (797-801).

Disse fortællinger om frasortering efterlader os med den klare opfattelse, at flere af de unge indsatte ikke har følt sig syndeligt opmuntret, efterstræbt eller anerkendt af skolesystemet, hvilket iflg. Bourdieu har den enkle effekt, at de til gengæld ikke føler sig animerede til at efterstræbe uddannelse jf. mekanismen: *at man ikke efterstræber det, der ikke efterstræber én* (Järvinen 2000: 350).

8.3 Ressourcen kriminalitet til forhandling

I det følgende afsnit behandler vi ressourcen kriminalitet. Man kan måske undre sig over, at vi kalder kriminalitet en ressource, idet ressourcebegrebet almindeligvis forstås som noget positivt og derfor ikke umiddelbart harmonerer med den gængse opfattelse af kriminel aktivitet. Fængslet som felt adskiller sig imidlertid på dette punkt, idet der her eksisterer nogle logikker omkring kriminalitet, der ikke nødvendigvis har mening eller gyldighed på andre felter. På Møgelkær fungerer kriminalitet således som en ressource.

Vi forstår ressourcen kriminalitet med udgangspunkt i Bourdieus forståelse og definition af økonomisk og social kapital. Megen kriminel praksis er orienteret mod penge eller materielle ressourcer, der let kan omsættes til penge, eksempelvis narkorelateret kriminalitet. Samtidig er megen kriminel praksis funderet i sociale netværk og hierarkier, eksempelvis banderelateret kriminalitet. Ressourcen kriminalitet trækker således i vid udstrækning på de karakteristika og mekanismer, Bourdieu forbinder med hhv. økonomiske og sociale kapitaler.

8.3.1 Uenigheden om kriminalitet på Møgelkær

På Møgelkær hersker der en fundamental uenighed om ressourcen kriminalitet. Fængslet kan – som fængsler generelt – forstås som den fysiske manifesterede konsekvens af samfundets ortodoksi, der siger, *kriminalitet er forkert*. Denne ortodokse eller rette lære repræsenteres på fængslet af de ansatte, og vores empiriske data viser ingen tegn på brud med ortodoksien hos samfundets repræsentanter. Til gengæld udfordres ortodoksien i sagens natur af de indsatte – havde de været enige, var de ikke havnet i fængsel i første omgang. Denne udfordring eller heterodoksi udgør selve fængslets eksistensberettigelse – uden kriminalitet ingen grund til

fængsler – og kan således ses som det forhold, der grundlæggende konstituerer Møgelkær som socialt rum.

8.3.2 Positiv værditilskrivning – med og uden ord

Heterodoksien kan altså siges at være indlejret i selve de kriminelle handlinger, der har bragt de indsatte bag lås og slå, såvel som i dem, der aktuelt finder sted på fængslet. Vi ser med andre ord de indsattes hidtidige og nutidige deltagelse i kriminel praksis som en anerkendelse af samme – dog med det forbehold, at den enkelte indsatte af tvang, nød eller på anden vis uforvarende kan have begået noget kriminelt. Meningerne om kriminalitet kommer imidlertid ikke kun til udtryk i ordløs, handlingsbåret form. De præsenteres også i direkte udsagn. Da vi spørger Mohammed, om der er mange unge på fængslet, der er interesserede i uddannelse, svarer han:

Mohammed: Der er et par stykker, men de fleste som kommer herind – altså, de kommer herind for at lære mere om kriminalitet. For at lære mere om, hvordan man laver mere penge. Det er det, de fleste snakker om, egentlig (243-245).

Og Jimmy konstaterer, at et liv i og med kriminalitet også kan være godt:

Jimmy: Du kan jo ikke sige, at han har et dårligt liv ved at sidde i spjældet. Det kan jo godt være, at han har det fantastisk. Du ved jo ikke, hvor mange penge manden har, når han kommer ud. Så fuck jer, jeg skal da ikke arbejde. Jeg har jo to millioner, der ligger og venter på mig [...] (1207-1210).

Økonomisk vinding fremhæves af mange indsatte som et centralt privilegium ved kriminalitet. Under vores første besøg fortalte en indsat om sin karriere som pusher og om, hvordan man bliver hooked, når man først én gang har prøvet at lave 300.000 kr. på en halv time – skattefrit oven i købet. Den eftertragtede søde livsstil, pengene kan omsættes til, med fx store, dyre biler og ture til Amsterdam, hvor der bliver brændt 80.000 kr. af på en weekend, kan ikke uden videre finansieres af et almindeligt job (Lars: 154-156, 385-391). Kriminalitet kan altså udgøre grundlaget for en livsstil med materielle goder, der fungerer som "*symboler, der viser, at jeg har styr på det her*" (Lars: 385-391). Som ressource får kriminalitet således tydelig status som positiv symbolsk kapital. Penge, og det man kan købe for dem, er imidlertid ikke det eneste ved kriminalitet, der tilskrives positiv værdi. Jimmy siger om kriminalitet, at:

Jimmy: [...] det kan være fedt og bom – altså med drengene – det kan være fedt at være ude med de hårde. Det er én ting, og det er fedt jo (griner). Der er noget i det, ikke også (1030-1032).

At det kan være fedt *med drengene* og fedt at være *ude med de hårde* indikerer, at kriminalitet også kan fungere som en *socialt* funderet positiv symbolsk kapital, idet kriminel praksis tilsyneladende konstituerer et socialt tilhørsforhold. Det bakkes op af andre indsatte. Sandra og

Kasper fremhæver begge, at kriminaliteten gør dem *ens* (Sandra: 84-87, Kasper: 1269-1270), og Karina refererer til samme form for samhørighed, da hun bliver spurgt, hvad det fedeste er ved at være i fængsel: “[...] *at vi alle sammen har noget til fælles herinde. Vi er alle sammen kriminelle, jo*” (720-721).

At *hårdhed* eller det at være sammen med nogle af *de hårde* tilsyneladende er fedt i sig selv, understreges også af, hvad der giver *status* i de indsattes interne hierarki på fængslet. Høj status udløses primært af to forhold. Dels af længden af den indsattes samlede afsoningstid – jo længere afsoning, jo højere status (Lars: 615-635, Kasper: 848-849, Sandra: 790-794). Dels af kriminalitetstype (Jan: 910-913, Kirsten: 340-343, Sandra: 747-750). Her gælder ikke et entydigt lineært forhold mellem grovhed og status. Hård kriminalitet – som eksempelvis at slå nogen ihjel eller at være narkobagmand – kan udløse en høj placering i det interne hierarki (Linda: 392-393), mens sædelighedskriminalitet uanset grovhed til sammenligning udløser den ubetinget laveste status. Andre variable – som personlighedstype (Kirsten: 350) og korpus (Kirsten: 473-474) – kan understøtte en høj status, men udløser den tilsyneladende ikke typisk i sig selv. At hård kriminalitet tilskrives positiv værdi understreges af Sandra, som fortæller, der er respekt om hende, fordi hun sidder inde for kriminalitet, der er hårdere end den, piger typisk begår, og fordi hun kender nogle hårde gutter, der sidder med meget lange domme (747-750, 768-771). Med den høje status følger visse privilegier. Vi hører eksempelvis, hvordan indsatte med høj status kan tvinge indsatte med lav status til at smugle stoffer ind på fængslet eller til at *holde stoffer*, dvs. opbevare stoffer på kroppen eller på deres stuer. Den stærke indsatte* profiterer på den måde både økonomisk og statusmæssigt af kontrollen med de pågældende stoffer, mens en anden indsat løber risikoen for den ulovlige besiddelse.

Mens vi således hører om en række positive værditilskrivninger af kriminalitet på fængslet, er det meget sparsomt med beretninger om positive tilskrivninger udenfor. Vi hører ingen fortællinger fra eller om deciderede kriminelle miljøer eller felter udenfor, men går ud fra, at tilskrivningen i sagens natur her må være grundlæggende positiv.

8.3.3 Det er slut nu – næsten

Det er imidlertid ikke alle udsagn, der tillægger kriminalitet positiv værdi. Flere indsatte giver på forskellig vis udtryk for en negativ værditilskrivning af ressourcen. Karina fortæller, at kriminalitet *“det er altså noget lort at sidde i”* (1042-1043), og Mohammed siger:

Mohammed: [...] Der er ikke noget liv i det. Man kan ikke være tryk nogen steder. Så hellere være anonym og gå rundt lige der, hvor man har lyst til (800-801).

Flere indsatte peger altså på negative sider ved kriminalitet, men den kraftigste negative tilskrivning, vi oplever, findes i det faktum, at alle otte indsatte informanter ønsker at komme ud af kriminalitet (Mads: 442-443, Karina: 669-670, Jimmy: 783-783, Sandra: 902-906, Kasper: 1301, Thomas: 833, Mohammed: 461-462, Mikkel: 304). Deres begrundelser for at ville stoppe

er forskelligartede. Mikkel har lovet sin familie, at han ikke skal i fængsel igen (304). Sandra har ambitiøse karriereplaner (25-26) og ikke mere tid at spille på kriminalitet (902-905). Mohammed ønsker at være et forbillede for sin lille søn og siger, at der ikke er noget, der hedder et halvt års pause, men at: *"Du skal stoppe én gang for livet"* (461-475). Jimmys grund er ligeledes til at tage og føle på:

Jimmy: Jeg har næsten siddet lidt over det kvarte af mit liv i spjældet, og jeg er 20 år gammel et eller andet sted. Der er mange ting, jeg er gået glip af, og der er mange ting, som jeg stadig skal nå at indhente. Og det kan jeg altså ikke gøre i et fængsel [...] (786-790).

Det er således forskellige personlige konsekvenser af kriminalitet, der animerer den enkeltes ønske om at stoppe en kriminel løbebane. Der er ingen af vores informanter, der giver udtryk for at ville ud af kriminalitet, fordi de ud fra et overordnet moralsk eller samfundsmæssigt perspektiv finder kriminalitet forkert. Kasper udtrykker som den eneste, at det, han har gjort, er ulovligt og forkert, og siger, at det var dumt og farligt (12-14, 652-653). At det ikke er en overordnet afstandstagen eller negativ værditilskrivning, der generelt ligger til grund for ønsket om at stoppe, afspejles i det forhold, at skønt alle otte indsatte informanter har besluttet, at det er slut, så tager fem af dem (Thomas: 833-835, Mikkel: 308-313, Karina: 661-662, Kasper: 1302-1307, Jimmy: 764-767) alligevel forbehold for én bestemt type undtagelse:

Jimmy: Jeg vil aldrig udelukke den mulighed, at jeg kommer ind at sidde igen. [...] Jeg ved ikke, om jeg er i byen og kommer til at klaske en eller anden stodder ned, fordi han er for smart (764-767).

De indsatte vil altså ud af den planlagte kriminalitet, men siger nærmest samstemmigt, at de er fuldt indstillede på, at de kan komme i en situation, hvor de ser sig nødsagede til at svare igen med fysisk vold, fordi de føler sig krænkede eller true. Trods de eksplicite ønsker om at stoppe talte vi med flere både ansatte og indsatte, der måske nok tror på ønskets oprigtighed, men ikke nødvendigvis på, at det bliver fulgt til dørs:

Karina: Jamen, alle folk herinde siger jo, de gør det aldrig mere. Men det er jo så fjerde og femte gang, nogle af dem sidder her, ikke også. Men de siger jo én ting, og så gør man noget andet, når man kommer ud jo (697-699).

Og statistikken fortæller, at Karina har ret. Recidivprocenten blandt de 18-24-årige er høj: Hele 30 % vender tilbage til fængslet, når de først har været der én gang (Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet 2009: 47-48). De negative betydninger af kriminalitet overvindes altså i praksis ofte af noget andet, og intentionen om at skifte spor bliver for mange ikke omsat til virkelighed. Spørgsmålet er også, hvor gennemgribende intentionen er. Parallelt med ønskerne om at stoppe hørte vi både om al den kriminalitet, der aktuelt finder sted på fængslet, og om

indsatte, der lægger planer for kriminalitet, når de kommer ud. Mads fortæller således, at der snakkes om fremtidig kriminalitet fra morgen til aften:

Mads: Folk de vil gerne i gang igen, jo. [...] vi skal ud at lave noget. Det kører bare hele tiden (481-785).

Men selvom de negative værdiladninger således opblødes og udfordres af forskellige forhold, finder der samtidig negative værditilskrivninger sted, der fremstår fuldstændig entydige. Den mest markante møder vi i synet på sædelighedskriminalitet (Karina: 487, Kasper: 902-905, Linda: 392-393). Lars udtrykker på næsten ubærlig vis, hvad det handler om:

Lars: Men én, der har voldtaget en lille pige på fem år med en flaske, ja, så tænker man: Okay, det er så fjernt fra mig som menneske, altså. Og det er det heldigvis for de fleste (95-97).

De negative betydninger, sædelighedskriminalitet udløser, er heller ikke til at tage fejl af:

Kasper: [...] Det eneste, man ikke tolererer i et fængsel som det her, er folk, der har slået deres børn, folk, der har slået konen. Alt, der har med pædofili eller sådan noget at gøre. De bliver slagtet for et godt ord (855-857).

Den skarpe fordømmelse af de sædelighedsdømte viser os, at der faktisk inddrages et moralsk parameter eller kodeks i de indsattes vurdering og værditilskrivning af kriminelle gerninger. Når der ift. kriminalitet i øvrigt – med Kasper som eneste undtagelse (12-14, 651-653) – ikke optræder moralske aspekter i vores empiriske data, så er det altså ikke, fordi de indsatte ikke forholder sig moralsk i vurderingen eller værdiladningen af kriminalitet i det hele taget. Fraværet af moralsk stillingtagen kan naturligvis skyldes, at det for den enkelte indsatte simpelthen er for svært at forholde sig til, hvad han selv har gjort. Men det kan også skyldes, at andre former for kriminalitet blot ikke fordømmes. Den samlede positive værditilskrivning og planlægningen af ny kriminalitet indikerer, at kriminalitet generelt ikke forstås som noget forkert, men at det alene eller i hvert fald primært er de personlige negative betydninger, der opfattes som det negative ved kriminalitet.

8.4 Delkonklusion

Med Bourdieus begreber viser vi, at den herskende ortodoksi på Møgelkær er, at uddannelse eller kulturel kapital i institutionaliseret form er godt og vigtigt, hvilket kommer tydeligt til udtryk i form af positive værditilskrivninger blandt Møgelkærs aktører. Den positive symbolske værdi er i vid udstrækning funderet i, at uddannelse kan bruges til noget *bagefter* og *uden for* fængslet, men også i de privilegier, uddannelse kan udløse her og nu. Den positive

værditilskrivning betyder i kommunikationsøjemed, at der er rum og grobund for positive fortællinger om uddannelse, hvilket kan være en væsentlig forudsætning for at udvikle virksom kommunikation om uddannelsesmulighederne på Møgelkær. At der trods den grundlæggende positive værditilskrivning til uddannelse ikke er flere unge indsatte, der benytter sig af mulighederne for at uddanne sig under deres afsoning på Møgelkær, kan skyldes dårlige erfaringer med skolegang og den beskrevne mekanisme, at vi ikke efterstræber det, der ikke (før) har efterstræbt os. Denne modsatrettethed i de unge indsattes forhold til uddannelse er væsentlig at tage højde for i kommunikationen om uddannelsesmuligheder.

Analysen viser desuden, at kriminalitet både tilskrives positiv og negativ værdi på fængslet. Fængslet er i sig selv en manifestation af en ortodoksi, der siger, at kriminalitet er forkert. Heroverfor hersker generelt blandt de indsatte en heterodoksi, der siger, at kriminalitet i sig selv i det store hele er okay, så længe den ikke skader kvinder eller børn. De indsatte tager således ikke overordnet afstand fra kriminalitet, de planlægger ny kriminalitet, og de tiltrækkes af de fordele, kriminalitet kan udløse i form af status og penge. Parallelt hermed finder mange indsatte imidlertid, at kriminalitet – med Karinas ord – er *”noget lort at sidde i”*. Den negative værditilskrivning bunder umiddelbart i de personlige negative betydninger, kriminalitet kan udløse, og ikke i en overordnet negativ værditilskrivning. Kommunikationsmæssigt nytter det derfor ikke at appellere til moral, samfundssind eller et liv på den rigtige side af loven. Motivationen til at forlade kriminalitet ligger for den enkelte tilsyneladende i muligheden for at forbedre sit eget liv: At kunne være der for familien, at være tryk, at få oplevelser og skabe karriere og i det hele taget ikke at gå glip af ting.

9. Parringsdansen

I dette kapitel byder vi op til dans. Nærmere bestemt parringsdans, idet kapitlet er helliget parringen af vores kommunikationsforståelse med konklusionerne på vores tre analysedele. Målet med at parre eller forbinde disse størrelser er at vise, hvilken viden perspektiverne i forening bibringer os omkring den uddannelsesorienterede kommunikation på Møgelkær. Hvor vi i de tre analysedele har arbejdet med at *afdække*, hvordan de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser konstrueres på fængslet, genindtager vi nu en *normativ* og *strategisk* position med fokus på, hvordan kommunikation kan medvirke til, at flere unge indsatte kommer i uddannelse. I kapitlet ser vi således på, hvordan de ansatte på Møgelkær kan skabe en kommunikationspraksis, der tager højde for de udfordringer og muligheder, vi har identificeret i de tre analyser. Nærværende kapitel er opdelt i to. I første del behandler vi den eksisterende kommunikation og dens optimeringspotentialer, mens vi i anden del behandler forslag til supplerende kommunikative tiltag.

9.1 Den eksisterende kommunikation

9.1.1 En dialogisk tilgang

I analysedel I konkluderer vi, at de uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på Møgelkær er båret af en interpersonel kommunikation, der tager udgangspunkt i den enkelte indsatte og søger at afdække, hvad der er meningsfuldt inden for den kontekst, netop han befinder sig i. De ansatte anerkender og respekterer således de indsattes udgangspunkt – også når deres interesse for uddannelse sommetider ændrer sig fra dag til dag eller fra time til time. Når vi holder denne tilgang til kommunikation op mod vores kommunikationsforståelse, kan vi se, at netop ønsket om at finde ud af, hvad der opfattes som meningsfuldt for målgruppen (*sense-making*) og anerkendelsen af målgruppen som eksperter på egne liv, er grundlaget for det, Dervin kalder *dialogisk kommunikation* (Dervin 1989: 70, 72).

En formålsrettet dialog

Når de ansatte på Møgelkær i forbindelse med vejledningssamtalen, på værkstedet eller på afdelingerne går i dialog med de indsatte, er det, som vi ser i analysedel I, med et bestemt mål for øje, nemlig at blive klogere på, hvordan uddannelse kan gøres meningsfuldt for den enkelte. Afsender har et specifikt adfærdsændrende mål med denne kommunikationspraksis – nemlig

gennem uddannelse at skabe alternativer til kriminalitet for derigennem at mindske recidiv. Denne formålsrettethed gør sig iflg. Dervin gældende for størstedelen af alle kommunikationsindsatser (Dervin & Frenette 2001: 71). Dervin understreger imidlertid, at kommunikationen er dømt til at mislykkes, hvis afsender ikke tager højde for målgruppens egne oplevelser af, hvad der giver og ikke giver mening i deres liv (Dervin & Frenette 2001: 72).

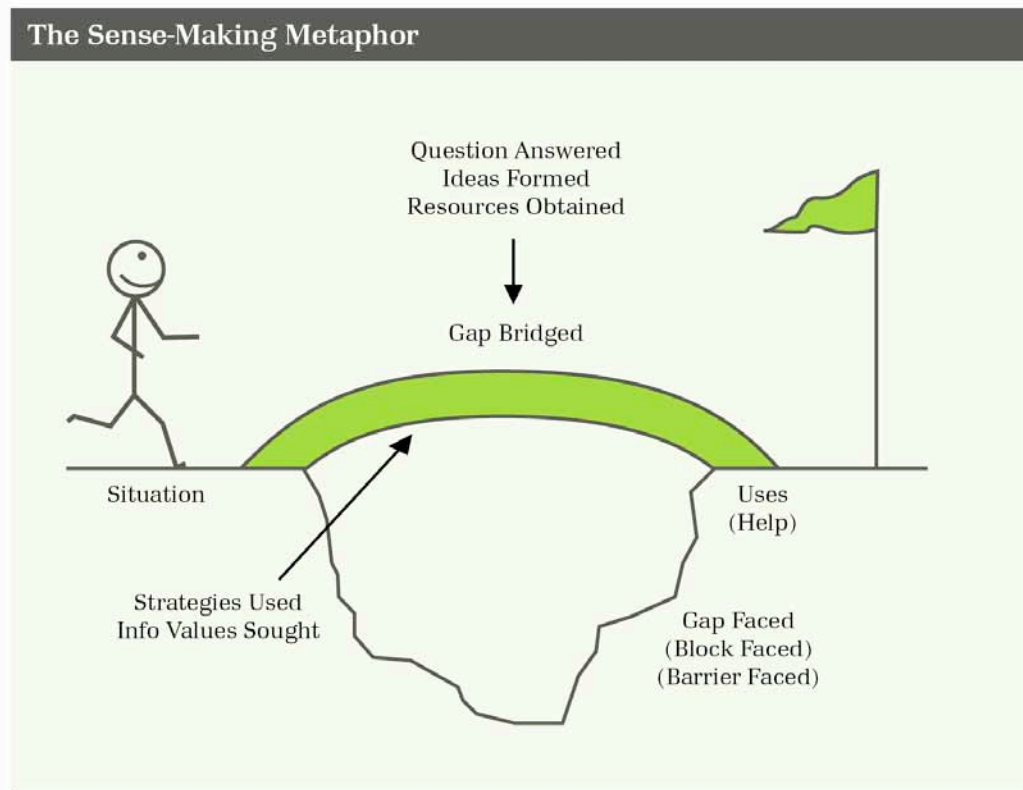
En positiv forståelse af uddannelse

Spørgsmålet er derfor, om og i givet fald i hvilken grad budskabet om uddannelse er meningsfuldt for de unge indsatte. I analysedel III viser vi, at målgruppen – trods dårlige skoleerfaringer – overordnet set finder uddannelse vigtigt. De fremhæver uddannelse som noget godt og ser det som adgangsgivende ift. fremtidige muligheder, arbejde og det at blive til noget. Uddannelse er således for en stor del af målgruppen det, vi vil betegne som et *emne* – dvs. et forhold, som de unge overordnet set tillægger mening og værdi. Ift. den fremadrettede kommunikation om uddannelse til unge indsatte er det centralt, at de unge ikke betragter uddannelse som noget ligegyldigt. Det betyder nemlig, at kommunikationen ikke primært skal sigte mod at gøre uddannelse til et emne i de unges liv, men kan forudsætte, at det allerede er det. Vi behøver således ikke arbejde med en *holdningsændring* først, men kan stille direkte mod en *adfærdsændring* (Sepstrup 2006: 59). Det er vores antagelse, at VOKS gennem de ansattes kontinuerlige italesættelse langt hen ad vejen er medvirkende til, at uddannelse er blevet et emne blandt de indsatte.

9.1.2 Uddannelse som meningsfuldt for den enkelte

Når uddannelse allerede er et emne, kan det imidlertid undre, hvorfor flere unge indsatte ikke allerede er i gang med en uddannelse, end tilfældet er i dag. Det kan, som vi viser i analysedel II, skyldes, at nogle af de unge oplever fængselsopholdet som en tid, hvor deres liv er på pause eller standby, og at de i relation hertil gør indsat i stilstand. Det kan også, som vi viser i analysedel III, skyldes, at mange har dårlige erfaringer fra uddannelsessystemet og derfor undgår alt, der har med skole at gøre. Den enkelte unges tilvalg af uddannelse kan dermed stå og falde med, om disse tilstande eller erfaringer overvindes. Begge disse forhold vender vi tilbage til. Iflg. Dervin kan det imidlertid også helt enkelt skyldes, at der kan være langt fra en bevidsthed om et givet budskab til en egentlig praksisændring. En praksisændring kræver nemlig, at den enkelte føler, han står over for et problem, det giver mening at gøre noget ved (Dervin & Frenette 2001: 74). Dervins *Sense-Making Metaphor* er central i hendes forståelse af, hvordan individer skaber mening:

Figur 2: Dervins Sense-Making Metaphor.

Kilde: Figuren er til lejligheden genskabt med udgangspunkt i Dervin & Frenette 2001: 73. Vi anvender ikke alle metaforens elementer i vores analyse, men kun dem vi finder relevante ift. vores problemstilling. Ord og termer stammer fra originalen.

Figuren viser, hvordan en person bevæger sig i tid og rum og møder en *kløft (gap)*, som han må krydse for at nå sit mål. For at gøre det har han brug for ny viden eller for handling, der så at sige kan *bygge bro (bridge)* over kløften (Dervin & Frenette 2001: 73-74). En central pointe i metaforen er, at det er, når personen står over for en kløft – og dybest set kun på dette tidspunkt – at han er interesseret i at modtage information. Til gengæld er man, iflg. Dervin, ofte meget lydhør og engageret ift. handleanvisninger, hvis man møder forståelse for sit behov netop i den situation, hvor det er muligt at anvende den givne viden (Dervin & Frenette 2001: 81). Hvis denne pointe overføres til vores målgruppe, betyder det, at de unge indsatte – trods det at uddannelse er et væsentligt emne i deres liv – kun bliver opmærksomme på budskabet om uddannelse og handler på baggrund af det, hvis de oplever at stå over for en problemstilling eller kløft, som informationen kan være med til at bygge bro over. Budskabet om uddannelse skal altså være meningsfuldt for dem ift. et personligt behov.

Hvis kløften er fraværende

Hvis vi vender Dervins argumentation om, kan vi samtidig udlede, at et individ, der *ikke* oplever nogen kløft, heller ikke vil se nødvendigheden eller meningen i at bygge en bro. Hvis de indsatte ikke oplever personlig mening i at uddanne sig, søger de altså ikke den viden og de løsninger, der skal til for at gøre det. Det kan således være vanskeligt eller helt umuligt for de ansatte at motivere indsatte til adfærdsændring, hvis de indsatte ikke selv oplever forandringens nødvendighed.

Uddannelse som bro over kriminalitet

En væsentlig del af idégrundlaget bag VOKS er, som beskrevet, at uddannelse og forbedring af kompetencer skal være med til at danne grundlag for, at den indsatte efter endt afsoning kan etablere et civilt liv med tilknytning til arbejdsmarkedet og derigennem mindske risikoen for tilbagefald til kriminalitet. I Dervins terminologi kan VOKS altså overordnet siges at tage afsæt i en *kriminalitetskløft*. Dvs. en situation, hvor den indsatte oplever kriminalitet som en forhindring for det liv, han ønsker at leve, og derfor søger viden og redskaber til at bygge bro over kløften og gøre noget andet med sit liv. I analysedel III ser vi imidlertid, at en del af de unge indsatte *overordnet set* trives med kriminalitet i den forstand, at de ikke eksplicit tager afstand fra den kriminalitet, de har begået. Flere er derimod tiltrukket af det seje ved kriminalitet og af de medfølgende privilegier i form af status og penge. Analysen viser således, at flere af disse unge ikke oplever at stå over for nogen kriminalitetskløft, og det er derfor i Dervins forståelse meningsløst at forsøge at motivere dem til at bygge bro over noget, der i deres optik ikke findes.

Uddannelse som bro over forskellige kløfter

Selvom flere af de unge indsatte ikke oplever selve kriminaliteten som en kløft, kan vi på baggrund af analysedel II og III identificere, at en del af de unge indsatte oplever at stå over for andre kløfter, som uddannelse måske kan levere byggesten til en bro over. Disse kløfter knytter sig i vidt omfang til *personlige konsekvenser* af kriminelle handlinger og til den levevis, der ofte følger med kriminaliteten.

- I analysedel II ser vi, at nogle unge indsatte står over for en kløft, der kan betegnes som et ustabil liv. Et liv med kriminalitet indebærer typisk en ustabil indkomst, meget få lovlige ting at skrive på jobansøgningens CV og en konstant risiko for at ryge i fængsel igen. Forhold som fx "jeg skal være far" eller "jeg har fået en sød kæreste, og hun gider ikke det her pis" kan være udslagsgivende for den indsattes lydhørhed og engagement ift. uddannelse som middel til at opnå et stabilt liv med en fast indkomst og uden en konstant risiko for at skulle ind at sidde.
- I analysedel II ser vi desuden, at nogle unge indsatte står over for en kløft i form af tilstanden standby. De føler, deres liv går i stå, og at afsoningstiden skal overstås, før de

igen kan foretage sig noget, der giver mening. Med den rette inspiration og kommunikation kan denne her-og-nu-kløft måske overvindes vha. uddannelse, således at de unge oplever, at tiden på fængslet ikke er spildt liv, men derimod en periode, der kan udfyldes meningsfuldt.

- I analysedel III ser vi, at nogle unge indsatte står over for en kløft, der består af en oplevelse af manglende fremtidsmuligheder eller af ikke at være noget. Uddannelse kan være midlet til at skabe følelsen af muligheder, til at få arbejde og til at blive til noget – og dermed til at bygge bro over kløften.
- I analysedel III ser vi desuden, at flere unge står over for en kløft i form af at savne forskellige privilegier under afsoningen: Nogle vil gerne slippe for at arbejde, andre vil gerne ud af fængslet for at tage del i en almindelig hverdag med ikke-indsatte. Disse her-og-nu-ønsker kan imødekommes vha. af de privilegier, uddannelse kan udløse.

Ovennævnte kløfter er, som det fremgår, af meget forskelligartet karakter. Nogle er forankret i nuet, andre i drømme og ønsker for fremtiden. Det er væsentligt at pointere, at de kløfter, vi har identificeret og her kort beskriver, kun tjener som eksempler. Der findes helt givet flere. Vores formål er imidlertid ikke at kortlægge alle de kløfter, de indsatte kan opleve at stå over for, men derimod at tydeliggøre, at ikke alle indsatte oplever den kriminalitetskløft, VOKS overordnet set kan siges at tage afsæt i. Kløfterne er derimod i høj grad individuelle og funderet i netop den specifikke kontekst, den enkelte befinder sig i.

Broer over her-og-nu-kløfter skaber også kompetencer

Ift. de her-og-nu-baserede kløfter, vi identificerer, som er knyttet specifikt til fængslet som kontekst, er det nærliggende at overveje, hvorvidt uddannelse kan være med til at mindske recidiv på sigt. For hvis de unge blot påbegynder en uddannelse for at bryde med følelsen af stilstand eller for at opnå bestemte privilegier under afsoningen og ikke for at komme ud af kriminalitet, så forsvinder deres motivation vel i det øjeblik, de bliver løsladt? Denne problematik er for os at se central. For det overordnede mål er jo, at uddannelse skal fungere som et middel til at reducere tilbagefald. Uanset hvad de unges personlige bevæggrunde er ift. uddannelse, så er det imidlertid et afgørende faktum, at de efter endt afsoning kan stå med en kompetencegivende uddannelse – eller dele af en. Det betyder, at i det øjeblik det af den ene eller anden grund bliver meningsfuldt for den enkelte at leve et liv uden kriminalitet, så har han noget at falde tilbage på eller arbejde videre ud fra.

9.1.3 Brug af viden om kløfter

Som vi viser i analysedel I, er de ansatte allerede gode til at afdække, hvad der giver mening for den enkelte indsatte, og er dermed formentligt allerede bevidste om flere af de kløfter, vi i det

ovenstående identificerer. Flere af de ansatte siger også direkte, at de ikke er optagede af, *hvorfor* de indsatte ønsker at uddanne sig, bare de kommer i gang og får nogle tiltrængte succesoplevelser med at lære og at kunne noget. Dette udgangspunkt er for os at se et vigtigt afsæt ift. udviklingen af fremtidige kommunikationspraksisser. Det springende punkt er imidlertid, om denne indsigt anvendes aktivt og målrettet i kommunikationen om uddannelse. Et centralt spørgsmål er derfor, om det i den uddannelsesorienterede kommunikation på Møgelkær – såvel som i Kriminalforsorgen i det hele taget – er legitimt fx at slå på, at de indsatte kan komme i uddannelse for at slippe for andre former for beskæftigelse? Eller bliver det – italesat eller tavst – anset for bedst at slå på den overordnede kriminalitetskløft, der er angivet i VOKS' idégrundlag? Det har vi ikke belæg for at vurdere på baggrund af vores undersøgelse. Men vi finder det logisk, hvis det forholder sig sådan. Vi mener derfor det er hensigtsmæssigt, at de ansatte – med udgangspunkt i en bevidsthed om Dervins Sense-Making Metaphor – diskuterer, hvordan de strategisk og konsekvent kan tilrettelægge kommunikationen med afsæt i, hvad den indsatte *selv* oplever som kløfter, der kan bygges bro over med uddannelse.

En bro er ikke bare en bro

Mens VOKS, som beskrevet, kan siges at tage afsæt i en enkelt kløft – nemlig kriminalitetskløften – så er der i idégrundlaget bag VOKS allerede indlejret et mål om at tilpasse selve uddannelsesindsatsen til den enkelte indsatte ønsker og behov. Der er nemlig en klar forståelse af, at uddannelse ikke bare er uddannelse – en bro er ikke bare en bro – men at uddannelsesforløb kan sammenstykes på mange forskellige måder. Bl.a. derfor tilbyder fængslet en bred vifte af uddannelser. De indsatte kan således tage alt fra korte kurser i fx muldvarpebekæmpelse til længere videregående uddannelser på landets universiteter. At det ikke kun er muligt at tage længerevarende uddannelser er centralt ift. at overvinde den barriere, flere af de unge står over for i form af dårlige skoleerfaringer. På fængslet har de unge således mulighed for at prøve kræfter med korte og praktisk funderede kurser, som den enkelte – trods dårlige erfaringer – med de ansattes støtte og opmuntring måske kan overkomme uden at trække sig eller gå i baglås.

Forforståelser omkring virksom kommunikation

Ligesom de ansatte har fokus på, at forskellige uddannelses tilbud kan være meningsfulde for forskellige indsatte, er det iflg. Dervin også afgørende, at afsender er villig til at *handle* på det, der giver mening for målgruppen – også selvom det måske bryder med hans egen forståelse af god kommunikation (Dervin & Frenette 2001: 76). En forudsætning for at kunne det er, at afsender gør sig bevidst om egne forforståelser og er *“open to disagreement, even coming to understand that ones well meaning intentions may be mistaken, may foster unintended deleterious consequences, or may simply be of no interest to another”* (Dervin 2001: 69). De ansatte på Møgelkær må altså acceptere, at de budskaber, de gerne vil formidle, ikke

nødvendigvis opleves som meningsfulde for de unge indsatte. Og i forlængelse heraf være villige til at tage deres nuværende kommunikationspraksis op til revision.

Forforståelser omkring målgruppen

En øget bevidsthed omkring egne forforståelser blandt de ansatte er imidlertid ikke kun relevant ift. selve kommunikationens budskab. Det er også relevant ift. opfattelsen af målgruppen. Som vi viser i analysedel II, kan de ansattes vurderinger og forforståelser ift. ungdom, køn og etnicitet nemlig stå i vejen for at identificere andre forhold, der kan have betydning for, at de indsatte påbegynder en uddannelse. Pga. de ulige magtrelationer i forholdet mellem afsender og modtager er det iflg. Dervin væsentligt, at afsender *"[...] must be found to bracket or tame the power of the institution or researcher"* (Dervin & Frenette 2001: 73) Vi mener ikke som Dervin, at en bevidsthed om egne forforståelser kan være med til decideret at *bryde* de magtfulde forhold, men er enige i, at det er hensigtsmæssigt at *øge bevidstheden* om de dominerende forståelser, der præger interaktionen på fængslet. Ved at reflektere over egne forforståelser og over de magtfulde relationer, der er indlejret i forholdet mellem afsender og modtager, vil det være muligt for de ansatte at skabe en dialog, hvor det ikke er deres egne rationaler, diskurser og praksisser, der ligger til grund for kommunikationen (Dervin & Frenette 2001: 73). Derfor finder vi det hensigtsmæssigt, at de ansatte på Møgelkær løbende diskuterer og reflekterer over, hvordan deres forforståelser spiller ind på kommunikationen med de indsatte.

9.2 Supplerende kommunikationstiltag

Som ovenstående afsnit viser, rummer den eksisterende kommunikation en række muligheder og udfordringer. Flere af udfordringerne kan fra afsenders side imødegås med en kontinuerlig opmærksomhed på egne forforståelser og på at handle på det, der giver mening for de indsatte. Nogle udfordringer i kommunikationen om uddannelse er imidlertid vanskelige eller decideret umulige at arbejde med i den nuværende afsender-modtager-konstellation.

9.2.1 Dialog kræver ligeværdig udveksling

I Dervins dialogiske kommunikationsforståelse er det ideelle forhold mellem afsender og modtager kendetegnet ved *"[...] an open-endedness in the institutions approach to the audience. At a minimum the institution and the audience should be conceptualized as equal partners"* (Dervin 1989: 74). Dervin lægger altså op til, at afsender og modtager forstås som ligeværdige kommunikationspartnere. For at idealet om ligeværdig udveksling kan omsættes til praksis, skal flere forudsætninger imidlertid være opfyldt.

En grundlæggende forudsætning for, at dialogisk kommunikation kan lykkes, er, at viljen til at være del af en fælles samtale er til stede hos parterne (Olesen & Andersen 2006: 87). Det er

således ikke nok, at de ansatte på Møgelkær i deres daglige arbejde tilstræber at anerkende de indsatte, og at de fremhæver ligeværdigheden og viljen til at lytte som afgørende elementer i mødet med de indsatte. De *indsatte* skal også både mestre og ønske dialogen. Hvis de indsatte har vanskeligt ved at indgå i dialog, viser vi i analysedel I, at de kan tilegne sig denne kunnen, idet dialogisk praksis kan læres gennem vedvarende gentagelse. I analysedel II ser vi imidlertid, at det straks er vanskeligere med *ønsket* om eller *viljen* til at indgå i dialog fra de indsattes side. Relationen mellem ansat og indsat er, som beskrevet, defineret ved en binær kategorial opdeling, der får nogle unge indsatte til ganske enkelt at afskrive kommunikationen med de ansatte, før den overhovedet er begyndt. Denne afsendersensitivitet relaterer til det strukturelt fastlagte og definitivt ulige magtforhold mellem ansatte og indsatte. Vi identificerer således hos nogle unge indsatte en barriere, hvad angår viljen til dialog. De unges manglende vilje til dialog med de ansatte kan, som vi ser i analysedel I, også skyldes, at de ikke føler sig mødt i øjenhøjde – altså som ligeværdige – og derfor afskriver yderligere kommunikation. De bryder sig med andre ord ikke om at føle sig objektiverede som indsatte, men vil ses og mødes som almindelige mennesker.

Den ansattes rolle som afsender af kommunikation om uddannelse er således ift. nogle indsatte belastet af både det skæve magtforhold, der eksisterer på fængslet *generelt*, og af en oplevet ulighed i selve *interaktionen* i en sådan grad, at begge forhold kan forekomme uovervindelige. Mens nogle indsatte kritisk og skeptisk vurderer den enkelte ansatte, før de afskriver kommunikationen, så afskriver andre den tilsyneladende kategorisk. Den kategoriske afskrivning kan måske med de rette midler opløses med tiden. Det har vi intet belæg for at vurdere. Under alle omstændigheder står den her og nu i vejen for kommunikation om uddannelse.

9.2.2 Indsatte som afsendere

Spørgsmålet er derfor, hvad vi kan gøre ved dette forhold, som specifikt knytter sig til relationen mellem afsender og modtager. Vi ser ikke nogen direkte løsning på problemet, men ser en mulighed for at kompensere for det skæve magtforhold ved at lade tidligere eller nuværende indsatte supplere de ansattes dialog og information om uddannelse ift. unge indsatte. I kommunikationen til de unge indsatte introducerer vi således en supplerende afsender (*tidligere eller nuværende indsatte*), som sammen med den nuværende afsender (*de ansatte*) formidler budskabet til målgruppen (*de unge indsatte*). Dette tiltag er ikke problemfrit, men vil sandsynligvis appellere til den gruppe af unge indsatte, der fremstår som særligt afsendersensitive ift. de ansatte, idet konstellationen indsat-til-indsat ikke umiddelbart rummer den ulighed, som får nogle indsatte til at afstå fra kommunikation med de ansatte. Det er i sagens natur ikke meningen, at tidligere eller nuværende indsatte skal overtage arbejdsfunktioner fra de ansatte eller helt erstatte deres funktion. Tanken er derimod, at de indsatte skal *supplere* den eksisterende kommunikation fra de ansatte. Det kunne eksempelvis

foregå ved at lade en indsat, der selv er under uddannelse, få ansvaret for at introducere nytilkomne til praksis på værkstederne – vise dem, hvordan tingene fungerer, og på et overordnet niveau fortælle om, hvilke uddannelsesmuligheder der er. Et andet eksempel kunne være at få indsatte med uddannelseserfaring til at holde oplæg om deres erfaringer for unge indsatte. Det kunne også foregå som en-til-en-møder, hvor de unge har mulighed for at høre om og stille spørgsmål til, hvordan det som indsat er at komme i gang med en uddannelse. Vi uddyber dette forslag i kapitlet *Handleanvisninger til Møgelkær*.

Den skjulte magt

At lade andre indsatte supplere de ansatte i kommunikationen om uddannelse til unge indsatte kan umiddelbart være et redskab til at overvinde den barriere, som de unges reaktion på det ulige magtforhold mellem indsatte og ansatte udgør. Ud fra et magtteoretisk perspektiv rummer denne løsning imidlertid en subtil udgave af en tilsvarende problematik. Det er i Foucaults magtforståelse en hovedpointe, at jo mere manifest og eksplicit en magtudfoldelse er, jo nemmere er det at gøre modstand mod den. Det betyder, at det åbenlyst ulige magtforhold mellem ansatte og indsatte på Møgelkær gør det let for de indsatte at afskrive kommunikationen. Foucault hævder i denne sammenhæng, at moderne, uigennemsigtige og diskrete magtformer er sværere at øje på og derfor så meget desto væsentligere at blotlægge (Heede 2004: 41). At introducere en supplerende afsendergruppe bestående af indsatte – med henblik på at kompensere eller udligne det skæve magtforhold i kommunikationen om uddannelse – kan i dette perspektiv siges at udvirke det modsatte: Magtforholdet bliver skjult. De indsatte, der i givet fald skal supplere de ansattes vejledning og kommunikation ift. uddannelse, skal i sagens natur udpeges og godkendes til hvervet af de ansatte og derefter fungere i en form for samarbejde med de ansatte. Kommunikationen vil stadig være formålsrettet og stadig have samme egentlige afsender – nemlig de ansatte og i de følgende led Møgelkær, Kriminalforsorgen og endelig Staten. Med en indsat som førsteledsbærer af budskabet vil det imidlertid være mindre tydeligt, hvem afsender er. Den indlejrede magt bliver i et vist omfang skjult eller fremstår i hvert fald sløret og ganske subtil og vil dermed iflg. Foucault virke allerstærkest.

Oplevelse af ligeværd

Det betyder imidlertid ikke, at indsatte som supplerende afsendere ikke er et hensigtsmæssigt tiltag ift. den konkrete kommunikationssituation. Selvom vi er bevidste om, at vi på ingen måde bryder med det grundlæggende magtforhold, men i stedet forskyder og skjuler det, ser vi en mulighed for, at nogle af de unge i målgruppen vil opleve det som en væsentlig ændring. Ikke mindst i forlængelse af analysedel II's konklusioner omkring kategoriske afskrivninger.

Ift. de indsattes ønske om at blive mødt i øjenhøjde, som vi afdækker i analysedel I, så gør Dervins ideal om ligeværdighed sig i lige så høj grad gældende i relationen indsat-til-indsat som i relationen ansat-til-indsat. Det er således væsentligt, at også den supplerende afsendergruppe

er opmærksom på dette forhold. Vi ser dog en mulighed for, at målgruppen i forlængelse af de i udgangspunktet mere lige positioner lettere vil *opleve* ligeværdighed i dialogen.

Indsattes unikke viden om indsatte

At inddrage indsatte som medkommunikatører er ikke kun hensigtsmæssigt ift. den ligeværdige dialog og de ulige magtforhold på fængslet. I Dervins kommunikationsforståelse er der endnu en fordel ved denne inddragelse. Dervin antager nemlig, at modtager først reelt kan ændre adfærd, når der tages udgangspunkt i det faktisk levede liv hos den, det hele handler om – altså modtager selv (Olesen & Andersen 2006: 92). Hun lægger således op til, at det er væsentligt at få så detaljeret en viden som muligt om, hvad der giver mening for målgruppen. Som vi beskriver i afsnittet om den lokale kontekst og i analysedel III, så eksisterer der en parallelkultur på fængslet, som er kendetegnet ved kriminelle og ulovlige aktiviteter. Parallelkulturen repræsenterer, som vi ser i analysedel III, en vigtig del af de unge indsattes liv og af de værdier, der bliver tilskrevet mening. De ansatte ved, hvad denne kultur handler om, men ikke hvordan den konkret kommer til udtryk, eller hvad dens uskrevne regler præcist består i. Dette kendskab har imidlertid nuværende og tidligere indsatte, som dermed besidder en unik mulighed for at tage udgangspunkt i det faktisk levede liv, Dervin taler om. Dervin peger i den forbindelse på, at afsender kan bruge personer, der står i social relation til den målgruppe, man ønsker at kommunikere til, da disse personer automatisk vil være tættere på målgruppen end afsender. Kommunikationen kan på denne måde i videst muligt omfang tilpasses den enkeltes forståelse og meningsdannelse (Dervin & Foreman-Wernet 2003: 71).

Dette perspektiv støttes af Windahl & Signitzer. De opererer – som nævnt i indledningen – med begreberne *umiddelbar* og *egentlig målgruppe* og hævder, at det er en klar fordel, hvis den *umiddelbare målgruppe* placerer sig meget tæt på den *egentlige målgruppe* eller i realiteten kan siges at tilhøre denne. Den umiddelbare målgruppe vil da kende den gruppe, de skal kommunikere til, og bliver derfor, iflg. Windahl & Signitzer, som afsendere i stand til, at "[...] choose the relevant parts of the message and reframe them in language understandable to the target population [...]" (Windahl & Signitzer 1992: 13).

9.3 Delkonklusion

Parringen af vores kommunikationsforståelse med konklusionerne på vores tre analysedele gør det muligt nu at drage en række konklusioner om de eksisterende uddannelsesorienterede kommunikationspraksisser på Møgelkær.

Vi ser i kapitlet, at kommunikationspraksisserne om uddannelse i vidt omfang kan sidestilles med det, Dervin kalder dialogisk kommunikation. De ansatte søger således at tage højde for målgruppens egne oplevelser af, hvad der giver og ikke giver mening i deres liv. I kapitlet

konstaterer vi, at uddannelse hos en stor del af målgruppen er det, vi betegner som et *emne*, og antager, at de ansattes kontinuerlige italesættelse af uddannelsesmuligheder understøtter bevidstheden om uddannelse blandt de indsatte. Vi finder det derfor centralt, at de ansatte fortsætter denne praksis.

At uddannelse er et væsentligt emne for de unge, afspejler sig i meget ringe grad i deres uddannelsespraksis. Det kan skyldes, at mange unge har dårlige skoleerfaringer, eller at de ikke oplever fængselsopholdet som et mulighedsrum for uddannelse, men som en tid med stilstand.

Det kan imidlertid også skyldes, at budskabet om uddannelse som en vej ud af kriminalitet ikke giver mening for alle indsatte, idet det ikke er kriminalitet i sig selv, men derimod de afledte effekter af et liv med kriminalitet, de fleste unge i vores undersøgelse oplever som problematisk.

De unge kan således opleve uddannelse som relevant ift. at opnå et mere stabilt liv, at undgå stilstand, at blive til noget eller at opnå særlige privilegier under afsoning. Med Dervins perspektiv kan vi se, det er væsentligt, at de ansatte bruger denne viden aktivt i kommunikationen, hvis budskabet skal give mening for de unge indsatte.

I den forbindelse er det relevant, at de ansatte gør sig deres egne forforståelser om kommunikation bevidst og diskuterer, om de er klar til kommunikationsmæssigt at handle på det, der giver mening for de unge indsatte. For at opkvalificere kommunikationsindsatsen yderligere anbefaler vi derudover, at de ansatte løbende sætter fokus på, hvilke forforståelser de har omkring målgruppen.

Iflg. Dervin er det en forudsætning for, at kommunikation kan lykkes, at *viljen* til at være del af en fælles samtale er til stede hos parterne. I kapitlet kan vi se, at nogle af de indsatte afskriver kommunikation med ansatte, enten pga. det grundlæggende skæve magtforhold, der eksisterer på fængslet, eller fordi de oplever ulighed i selve interaktionen. Disse forhold er vanskelige at overkomme i den nuværende afsender-modtager-relation, og vi foreslår derfor at kompensere for det skæve magtforhold ved at lade tidligere eller nuværende indsatte supplere de ansatte som afsendere i den eksisterende kommunikation. Med Foucaults perspektiv viser vi, at denne løsning nok kompenserer for problemet, men at det i vidt omfang blot forskyder og skjuler magtforholdet. Vi anbefaler dog stadig de ansatte at gøre brug af indsatte som medkommunikatører, idet vi antager, at særligt de mest afsendersensitive unge gennem dette tiltag vil opleve mere af den efterspurgte ligeværdighed i dialogen. En anden fordel ved at lade indsatte supplere den eksisterende kommunikation er, at de er tættere på målgruppen end de ansatte og har et unikt indblik i parallelkulturen på fængslet. Vi antager derfor, at de på en anden måde end de ansatte vil være i stand til at tilpasse kommunikationen til den enkelte indsattes forståelse og meningsdannelse.

10. Undersøgelsens udsigelseskraft

Før vi endeligt konkluderer på resultaterne af vores undersøgelse, vender vi i dette kapitel tilbage til spørgsmålet omkring undersøgelsens validitet, reliabilitet og generaliserbarhed. Disse forhold er væsentlige ift. undersøgelsens samlede udsigelseskraft og dermed konklusionernes værdi. I kapitlet hæver vi således blikket fra Møgelkær som kontekst og redegør for, hvordan vores undersøgelse på et mere generelt niveau kan bidrage med viden om kommunikation med unge indsatte.

10.1 En kontekstuel og generel undersøgelse

10.1.1 En analytisk generaliserbar undersøgelse

Som vi påpeger i afsnittet *Generaliserbarhed, reliabilitet og validitet*, giver et casestudium som vores ikke anledning til universelle generaliseringer på tværs af tid og rum. Til gengæld finder vi det muligt at generalisere undersøgelsens resultater analytisk, dvs. at overføre dem fra den specifikke kontekst, Møgelkær udgør, til *lignende kontekster* (Halkier 2005: 113, Kvale 1997: 228). En sådan overføring kræver imidlertid, som beskrevet, at vores undersøgelse er udført på et pålideligt og gyldigt grundlag. For at sikre dette er vores dataproduktions- og analysemetoder, som det fremgår af metodekapitlet, søgt gennemført stringent og systematisk. Vi har redegjort for vores forforståelser i form af vores videnskabsteoretiske udgangspunkt og vores forståelse af kommunikation, så det er muligt at vurdere undersøgelsens resultater på baggrund disse forhold. Endelig har vi ekspliciteret vores normative og strategiske afsæt ift. at få flere unge til at starte på en uddannelse og lægge kriminaliteten bag sig, så det fremstår klart, hvad vores mål med undersøgelsen er.

På baggrund af ovenstående forhold mener vi jf. Halkiers fordringer ift. validitet (Halkier 2005: 111), at undersøgelsens resultater kan karakteriseres som pålidelige og gyldige. Det vil således i udgangspunktet være muligt at overføre resultaterne fra nærværende undersøgelse til lignende kontekster, hvilket i denne sammenhæng vil sige andre fængsler, der arbejder med uddannelse.

10.1.2 Møgelkærs ansatte som succesfulde pionerer

Spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at anvende vores resultater i en bredere sammenhæng eller ej, er særlig relevant set i lyset af, at man aktuelt inden for Kriminalforsorgen arbejder på at udbrede VOKS-modellen, eller elementer fra denne, til størstedelen af landets fængsler (Christensen 2009: 8-9). I kraft af Møgelkærs status som *kritisk case* finder vi det sandsynligt, at nogle af de udfordringer, vi identificerer i analysen, også er gældende for andre fængsler, der arbejder med uddannelse. Det drejer sig eksempelvis om udfordringerne ift. at bevidstgøre eksisterende forforståelser og ift. aktivt at bruge viden om forskellige kløfter. At Møgelkærs ansatte – som må betragtes som succesfulde pionerer ift. VOKS – stadig møder udfordringer ift. den uddannelsesorienterede kommunikation med unge indsatte sandsynliggør, at samme udfordringer eksisterer på fængsler, der ikke er lige så langt fremme med implementeringen af VOKS (Neergaard 2007: 29). Vi antager derfor grundlæggende, at andre fængsler, der arbejder med uddannelse, vil kunne drage nytte af vores anbefalinger.

10.1.3 Ligheder og forskelle

Jf. Møgelkærs status som en case, der *udmærker sig* ift. at få indsatte i uddannelse – altså en case udvalgt på baggrund af *intensitet* (Neergaard 2007: 28) – kan det dog være vanskeligt at finde en *lignende* kontekst, som vores resultater direkte kan overføres til. Hvis resultaterne skal anvendes ift. andre kontekster, finder vi det således nødvendigt at analysere, hvilke ligheder og forskelle der er ift. Møgelkær, og derudfra vurdere muligheden for at overføre resultaterne (Kvale 1997: 228). Ligheder og forskelle kan eksempelvis gå på:

- Om der er tale om et *åbent eller lukket fængsel* – det kan være væsentligt at tage højde for strukturelle forskelle mellem forskellige fængselstyper.
- Om fængslet har en anden *sammensætning af indsatte* – det kan være væsentligt at tage højde for, om fængslet har en stor eller lille andel af unge. På et ungdomsfængsel vil det i sagens natur eksempelvis ikke være muligt at inddrage ældre indsatte som medkommunikatører.
- Om fængslet arbejder ud fra *et anerkendende menneskesyn* – det kan være væsentligt at tage højde for, om der på fængslet eksisterer et menneskesyn, der er væsensforskelligt fra Møgelkærs. Hvis der praktiseres en ikke-dialogisk tilgang, vil det for os at se være vanskeligt at anvende resultaterne direkte uden først at arbejde med andre forhold.
- Om fængslet har *et godt arbejdsklima* – det kan være væsentligt at tage højde for, om der på fængslet er vilje til tværfagligt samarbejde og anerkendelse af andre faggruppers kompetencer. Hvis dette forhold ikke er til stede, vil det for os at se være vanskeligt at anvende resultaterne direkte uden først at arbejde med andre forhold.

- Om *uddannelse allerede er et emne* på fængslet – det kan være relevant at tage højde for, om der på fængslet eksisterer en positiv bevidsthed omkring uddannelse hos de indsatte. På fængsler, hvor det ikke er tilfældet, skal der måske arbejdes på en *holdningsændring*, før der kan stiles mod en *adfærdsændring* – dvs. at uddannelse som første skridt skal etableres som et *emne*.

Ovennævnte forhold er, som det fremgår, af meget forskelligartet karakter. Nogle knytter sig til typen af fængsel, andre til karakteristika ved hhv. de ansatte eller indsatte. Det er væsentligt at understrege, at de forhold, vi her beskriver, kun tjener som eksempler. Der findes helt givet flere forhold, der kan være relevante at tage højde for, hvis resultaterne skal kunne overføres og dermed anvendes.

En succesfuld overføring af resultaterne forudsætter således først og fremmest, at eventuelle forskelle mellem vores casestudium og det fængsel, resultaterne ønskes anvendt ift., identificeres og herefter søges relevant kompenseret eller på anden vis taget højde for.

11. Konklusion

I dette kapitel præsenterer vi vores samlede konklusioner på baggrund af undersøgelsen. Vi svarer således på, hvordan de ansatte på Statsfængslet Møgelkær kan optimere de kommunikationspraksisser, der har til formål at få flere unge indsatte i uddannelse. Herudover forholder vi os til, hvilken viden specialet bidrager med ift. det eksisterende forskningsfelt omkring uddannelse til indsatte.

11.1 Hvordan kan den nuværende kommunikationspraksis optimeres?

For at kunne svare på, hvordan noget kan optimeres, må man nødvendigvis først gøre sig klart, hvad emnets aktuelle status er – altså hvad der skal optimeres ift. Den aktuelle status på Møgelkærs uddannelsesorienterede kommunikation med de indsatte er, at den overordnet set fungerer godt. For hovedparten af de ansattes vedkommende er praksissen baseret på en interpersonel, anerkendelsesorienteret kommunikation, og kan med Dervins begreber defineres som en dialogisk kommunikationsform. De indsatte værdsætter den dialogiske tilgang, og kommunikationsformen fungerer således godt ift. målgruppen. Praksissen er imidlertid udfordret af flere forhold. Nogle indsatte savner således i interaktionen med de ansatte at blive mødt i øjenhøjde, mens andre decideret afskriver kommunikation med ansatte pga. relationens ulige magtforhold. Andre igen har umiddelbart vanskeligt ved at indgå i dialog om uddannelse. Måske fordi de ikke har nævneværdig erfaring med kommunikationsformen fra deres øvrige liv, måske fordi den på nogle måder adskiller sig fra praksis inden for retssystemet og fængselsvæsenet generelt. Herudover er kommunikationspraksisserne udfordret af at forhold som køn, etnicitet og ungdom kan stå i vejen for eller forstyrre en nuanceret forståelse af målgruppen og dens behov og ønsker.

Den første af specialets tre hovedkonklusioner er således, at der ift. forståelsen af målgruppen ligger et kommunikativt optimeringspotentiale i en skærpet og kontinuerligt vedligeholdt opmærksomhed på, at de kategorier, målgruppen fremtræder med, ikke kan forstås entydigt, men dækker over diversitet og forskellighed. En grundlæggende erkendelse af, at målgruppen ikke kan identificeres præcist, men er en kompleks og flertydig størrelse, kan være et væsentligt

grundlag for en bevidstgørelse af egne forforståelser om målgruppen. Med bevidstgørelsen om egne forforståelser kan adgangen være lettet til den kommunikativt set afgørende indsigt i, hvad der er vigtigt i målgruppens liv her og nu.

Det leder os til den anden af specialets hovedkonklusioner. De ansatte på Møgelkær er dygtige til at afdække, hvad der giver mening for den enkelte indsatte. Det springende punkt er imidlertid, om og hvordan denne viden bliver brugt. Samtidig med at de unge indsatte grundlæggende synes, uddannelse er vigtigt, finder mange af dem det svært pga. dårlige skoleerfaringer. Denne modsatrettethed i de unge indsattes forhold til uddannelse betyder i kommunikationsøjemed, at der på én gang er lydhørhed og en vis sårbarhed ift. budskaber om uddannelse. Nogle unge indsatte er imidlertid ikke optagede af uddannelse af fremtidsrettede grunde, men vil gerne i skole, fordi de ikke gider arbejde, eller fordi de ønsker frigang til uddannelse uden for fængslet. Andre oplever, at afsoningstiden er præget af stilstand, fordi de ikke kan få livet på fængslet til at give mening. Forhold som disse kan med fordel inddrages i kommunikationen, fordi de udgør aktuelle kløfter for de unge og derfor iflg. Dervin vil sikre lydhørhed og interesse ift. budskabet om uddannelse.

Mht. at slå på en kriminalitetsfri tilværelse som motiv for at uddanne sig, viser vores undersøgelse, at de ansatte skal nuancere og udbygge budskabet, for at det giver mening og dermed virker ift. den enkelte. Langt de fleste unge indsatte tager tilsyneladende ikke afstand fra kriminalitet i sig selv, men er til gengæld trætte af de personlige konsekvenser, en kriminel livsførelse har. I tilrettelæggelsen af budskaber ligger der derfor et optimeringspotentiale ift. at inddrage de forhold vedr. kriminalitet, der specifikt udgør en kløft ift. den enkeltes ønsker for sit liv. Det kan eksempelvis dreje sig om ønsket om at være der for familie og venner eller ønsket om at skabe muligheder for oplevelser og job, som ikke er foreneligt med en tilværelse i kriminalitet. Pointen er, at det ikke nytter at slå på en kriminalitetsfri tilværelse som et mål i sig selv, men at budskabet igen skal tilrettelægges specifikt med udgangspunkt i, hvilken kløft den enkelte står over for, og hvad der derfor giver mening for ham i den givne situation.

Specialets tredje hovedkonklusion drejer sig om den aktuelle afsender-modtager-relation. Det er iflg. Dervin en forudsætning for virksom kommunikation, at viljen til dialog er til stede hos parterne. Da nogle indsatte reagerer kraftigt på det indlejrede skæve magtforhold mellem indsatte og ansatte, anbefaler vi, at de ansatte inddrager tidligere eller nuværende indsatte som medkommunikatører ift. fængslets uddannelsesorienterede kommunikation. Vi ser et optimeringspotentiale i denne supplerende afsender-modtager-konstellation, da særligt de mest afsendersensitive unge indsatte vil kunne opleve en øget grad af den efterspurgte ligeværdighed i kommunikationen med en anden eller tidligere indsat. Herudover kan indsatte som medkommunikatører optimere kommunikationen i den forstand, at de – fordi de er tættere på eller direkte del af målgruppen – dels kan målrette budskaberne meget præcist, dels har et

indblik i parallelkulturen på fængslet og dermed i en del af modtagersituationen, som de ansatte hverken har eller kan få adgang til.

11.2 Undersøgelsens vidensbidrag

Som nævnt i indledningen indskriver undersøgelsens samlede resultater og konklusioner sig i et allerede eksisterende forskningsfelt omkring uddannelse til indsatte. Da feltet for os at se – trods et eksplicit fremskrevet behov – endnu ikke rummer forskning om uddannelsesorienteret kommunikation med indsatte inden for en fængselskontekst, kan vores undersøgelsesresultater desuden siges at bidrage til udviklingen af en kommunikationsfaglig niche inden for feltet. Under forudsætning af, at der generaliseres til lignende kontekster eller tages højde for kontekstuelle forskelle, kan undersøgelsens resultater vedr. kommunikative optimeringsmuligheder anvendes i andre sammenhænge.

12. Handleanvisninger til Møgelkær

I dette kapitel henvender vi os til de ansatte på Møgelkær – dvs. til den umiddelbare målgruppe for vores kommunikation. På baggrund af vores undersøgelse præsenterer vi således en række anbefalinger ift. de ansattes fremtidige kommunikation om uddannelse til unge indsatte. Anbefalingerne eller handleanvisningerne er dels forslag ift. den eksisterende kommunikation, dels forslag til nye kommunikative tiltag.

12.1 Den eksisterende kommunikation

12.1.1 Anbefalinger ift. fastholdelse af elementer i den eksisterende kommunikation

- Fasthold vejledningssamtalerne i den form, de har. De indsatte husker dem og italesætter dem positivt, hvilket indikerer, at de grundlæggende fungerer godt. De har derudover en vigtig funktion ift. at informere de indsatte om de konkrete uddannelsesmuligheder på Møgelkær.
- Fasthold uddannelse som et tema i indsættelses- og handleplanssamtalerne. Temaet er vigtigt ift. at etablere og opretholde en bevidsthed om de konkrete uddannelsesmuligheder på Møgelkær.
- Fasthold den italesættelse af uddannelsesmuligheder, der foregår på værksteder og på afdelinger i hverdagen. Den kontinuerlige og positive italesættelse er med til at skabe en positiv indstilling til uddannelse blandt de indsatte og er herigennem med til at gøre uddannelse til et emne i deres hverdag.
- Fasthold kombinationen af ovennævnte tiltag – den er med til at øge de indsattes kendskab til uddannelsesmulighederne på Møgelkær og desuden med til at sikre, at alle

uddannelsesinteresserede indsatte bliver identificeret. Herudover har kombinationen en synergieffekt ift. den positive bevidsthed om uddannelse.

- Fasthold den dialogiske tilgang til de indsatte. Den er en forudsætning for at få indblik i den enkelte indsatte specifikke kontekst og i, hvordan uddannelse kan gøres meningsfuldt inden for denne. Derudover er den væsentlig ift. at nedtone skellet mellem jer som ansatte og de indsatte, så de indsatte føler sig mødt i øjenhøjde.
- Fasthold opmærksomheden på, at ikke alle indsatte er vant til den dialogiske form for kommunikation, I praktiserer.
- Fasthold erkendelsen af, at det kan tage lang tid og måske flere forsøg at få de unge indsatte i uddannelse. De unges positive bevidsthed og deres viden om mulighederne er første skridt på vejen. I sidste ende er det de unge selv, der vælger uddannelse til eller fra.
- Fasthold den konstante opmærksomhed på at identificere, når de indsatte er modne til en praksisændring. De indsatte er dybest set kun modtagelige for kommunikation om uddannelse, når de står i en situation, hvor uddannelse er vigtig for dem. Derfor er den rette timing afgørende.
- Fasthold bestræbelserne på at finde ressourcer til at holde en opfølgende vejledningssamtale med hver enkelt indsat. En sådan vil give mulighed for at nå de unge indsatte, som ikke ytrer ønske om uddannelse under den første vejledningssamtale. Det er især relevant for de indsatte, der oplever afsoningen som en periode med stilstand, og som i relation hertil ikke selv aktivt søger viden om fængslets uddannelsesmuligheder.
- Fasthold, at alle medarbejdergrupper på Møgelkær er involveret i VOKS. Det skaber engagement og ejerskabsfølelse.

12.1.2 anbefalinger ift. ændringer eller justeringer af den eksisterende kommunikation

- Overvej, hvordan I individuelt og kollektivt kan bevidstgøre jeres forståelser af og erfaringer ift., hvordan der kommunikeres mest effektivt med de unge.
- Overvej, hvordan I kan gøre procedurerne omkring uddannelse mere synlige for de indsatte, så de ikke oplever, at de bliver glemt, eller at I ikke har viljen til at sætte dem i gang med uddannelse.

- Overvej, om og hvordan I kan engagere ansatte, der lige nu måske er mindre engagerede ift. VOKS.
- Overvej, hvordan I bedst kan hjælpe unge indsatte, der ikke er vant til en dialogisk kommunikationsform, med at forbedre deres kommunikative kompetencer.
- Overvej, hvordan I bedst kan håndtere dobbeltrollen mellem strafudmøntelse og en støttende og motiverende funktion, så færrest muligt unge indsatte afskriver kommunikationen med jer.
- Overvej, hvordan I individuelt og i fællesskab fortløbende kan reflektere over jeres forforståelser, så I bedst muligt sikrer, at de ikke dominerer mødet med de indsatte.
- Overvej, hvordan I kan bruge jeres viden om, hvad der giver mening for de unge indsatte mere aktivt i kommunikationen. Det kan fx betyde, at I finder ud af, hvad den enkelte oplever som negative konsekvenser ved kriminalitet, og inddrager denne viden i tilrettelæggelsen af jeres budskaber.

12.2 Forslag til nye kommunikationstiltag

- Overvej at lade indsatte supplere jer i kommunikationen om uddannelse. Viljen til dialog blokeres hos nogle unge indsatte af det skæve magtforhold mellem indsat og ansat. Det kan derfor være hensigtsmæssigt at lade tidligere eller nuværende ældre indsatte supplere dialogen og informationen om uddannelse.

I det følgende giver vi forskellige bud på, hvilken rolle de indsatte kan spille som medafsendere i kommunikationen om uddannelse. Forslagene er tænkt som inspiration til jer som ansatte og på ingen måde som endegyldige løsninger eller færdigformede modeller. Det er ikke vores tanke, at I skal følge alle forslag, men derimod at I måske kan eksperimentere med nogle af forslagene – eller nogle stykker ad gangen.

- En indsat introduktionsperson på værkstederne, der viser nyttilkomne, hvordan tingene fungerer og fortæller, hvilke muligheder der er. Pr. definition én, der selv er i uddannelse.

- En form for følorderning på værkstederne, hvor nye indsatte følger en erfaren indsat den første uge eller gennem længere tid og herigennem bliver introduceret til uddannelsesmuligheder samt får sparring undervejs.
- En (evt. tidligere) indsat, der holder oplæg eller foredrag for en gruppe indsatte om sin personlige uddannelses- og afsoningshistorie med efterfølgende mulighed for snak og spørgsmål. Det kan foregå i Møgelkærs kirke, hvor der er plads til mange, eller i en mere intim form på afdelingerne eller på skolen. Tanken er ikke, at oplægsholderen skal give et skræmmebillede af, hvad der sker, hvis man ikke uddanner sig. Tanken er derimod, at oplægsholderen med udgangspunkt i sin personlige historie skal videregive sine erfaringer ift., hvordan indsatte kan gribe uddannelse an i en fængselskontekst.
- Sparring indsat-til-indsat – samme grundlæggende tanke som ovenstående, men på en-til-en-basis. Sparringspersonen fortæller om sine personlige erfaringer ift. uddannelse i en fængselskontekst og kan rådgive om, hvordan man griber problemstillinger vedr. uddannelse an. Flere af de ældre indsatte agerer allerede sparringspartnere ift. unge indsatte, der ønsker råd eller inspiration ift. at påbegynde uddannelse. Denne sparring kan formaliseres, så det bliver mere synligt, hvem der besidder hvilken viden og hvilke ressourcer.
- En mentorordning, hvor de indsatte tilknyttes en fast mentor i form af en tidligere indsat. En mentor har indblik i den fængselskontekst, den unge befinder sig i, og kan give støtte og råd på baggrund heraf. En mentor er særlig god i situationer, hvor unge indsatte ikke har noget netværk eller nogen ressourcepersoner at trække på. På Møgelkær er det en fordel, at de indsatte har mobiltelefoner* på deres stuer, så de kan ringe til mentoren, hvis der er behov for det. Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet peger i deres betænkning på, at mentorordninger er en effektiv metode til at støtte og vejlede kriminelle og kriminalitetstruede børn og unge (Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet 2009: 76).

Hvis den grundlæggende idé om indsatte som medkommunikatører skal omsættes til praksis på vellykket vis, finder vi det afgørende, at I som ansatte deltager i den endelige udformning af konceptet. Det skyldes, at I i sagens natur har et helt andet kvalificeret kendskab end os til både generelle og lokale forhold af praktisk, juridisk og samarbejds-mæssig karakter, som der skal tages højde for, hvis det skal lykkes at omsætte idéen til praksis.

For at skabe overblik over de gevinster, mangler og udfordringer, der er forbundet med at inddrage indsatte som medkommunikatører, har vi lavet nedenstående skema. Den øverste

kolonne angiver afsender-modtager-forholdet, mens kolonnen i venstre side angiver forskellige kvaliteter ift. kommunikationen om uddannelse.

	Ansæt til indsæt	Indsæt til indsæt
Dialog	X	X
Formidling af fakta om uddannelsesmuligheder	X	X (formidling af visse lokale fakta)
Afsenders kompetence til iværksættelse af uddannelsestiltag på og uden for fængslet	X	
Åbenlyst skævt magtforhold	X	
Skjult skævt magtforhold		X
Kendskab til parallelkultur		X
Økonomi/drift	Indregnet i det eksisterende budget	Kræver personaleressourcer ift. opstart og opfølgende samarbejde, men kan siden aflaste.

Gevinster

Som skemaet viser, kan de forskellige kommunikationstiltag bidrage med forskelligartede, men på hver sin måde centrale elementer i kommunikationen med de unge indsatte. For os at se tilgodeser en kombination af tiltag, med hhv. ansatte og indsatte som afsendere, nogle væsentlige behov hos målgruppen – ikke mindst den del af den, der besidder en vis afsendersensitivitet. Som tillægsgevinst ser vi et potentiale for en unik vidensdeling mellem de medkommunikerede indsatte og jer som ansatte om målgruppens ønsker, behov og præferencer, idet de indsatte som beskrevet har adgang til og indsigt i fængslets parallelkultur på en måde, I som ansatte ikke har.

Potentielle komplikationer

Ud over gevinsterne ser vi imidlertid også en række potentielle komplikationer i det foreslåede samarbejde mellem jer og indsatte som medkommunikatører.

- I har som ansatte ingen mulighed for at kontrollere, hvilke informationer de indsatte giver videre. Man kan forestille sig, at de indsatte kommer til at fejlinformere eller give falske forhåbninger, eller at de ikke er kompetente til at yde den nødvendige støtte. Det er derfor væsentligt, at I som ansatte gør det fuldstændig klart for de medkommunikerede indsatte, at det handler om vidensudveksling med udgangspunkt i deres egne erfaringer, og at de unge indsatte er klar over, at der ikke er tale om en ny vejlederfunktion.

- De indsatte position som medkommunikatører kan være med til at skabe ulige forhold mellem de indsatte på fængslet. Derfor er det væsentligt, at I som ansatte præcist definerer de medkommunikerede indsatte beføjelser og løbende er opmærksomme på, om nogle indsatte overskrider de udstukne rammer.
- De opdelinger, som eksisterer mellem de indsatte på fængslet ift. eksempelvis etnicitet eller køn, vil givetvis også gøre sig gældende ift. de medkommunikerede indsatte. Det er således væsentligt at være opmærksom på, at der er vis en kategorial bredde ift. de indsatte, I vælger som medkommunikatører. Herigennem kan I forebygge, at indsatte pga. kategoriale skel helt afskriver kommunikation med medindsatte.
- De indsatte forlader fængslet, når de afslutter deres afsoning eller bliver overflyttet til andre fængsler. Det betyder, at I som ansatte med jævne mellemrum skal finde nye medkommunikerede indsatte. Det kan være ressourcekrævende for jer, men I vil kunne bruge de erfarne medkommunikerede indsatte i oplæringen af nye.
- Det kan koste tid og arbejdsressourcer at støtte og følge op på de medkommunikerede indsatte arbejde. Med til dette regnestykke hører dog den væsentlige betragtning, at de investerede ressourcer i sidste ende kan resultere i, at flere unge indsatte kommer i uddannelse.

Selvom der således kan være både udfordringer og komplikationer forbundet med at inddrage indsatte som medkommunikatører, mener vi, at de fordele, der er forbundet med tiltaget, taler for at gøre forsøget.

13. Perspektivering

I specialet behandler vi, hvordan en optimering af den uddannelsesorienterede kommunikationsindsats kan bidrage til, at flere unge kommer i uddannelse, hvilket øger chancerne for, at recidivprocenten hos gruppen nedbringes.

Vi beskæftiger os således med en situation, hvor de unge allerede *er* endt i kriminalitet og i fængsel. Vores sigte er med andre ord *forebyggelse af tilbagefald*. Set i et større perspektiv ville det dog, både for den enkelte unge og for samfundet som helhed, være at foretrække, hvis de unge ikke havnede i fængsel i første omgang. Kirsten sammenligner den opgave, fængslerne løser, med *brandbekæmpelse*:

Vi udrydder jo så branden, og vi håber på, at vi under den brandslukning redder en lille smule og kan hjælpe med genopbygningen. Men hvis man helt kunne undgå, at den brand overhovedet startede, så var det jo uægteligt noget bedre (577-580).

Hun påpeger, at hvis der langt tidligere i den unges liv blev iværksat en effektiv kriminalpræventiv indsats, så kunne det måske undgås, at fængselsophold overhovedet blev aktuelt. Det er imidlertid ikke langsigtede kriminalpræventive tiltag, der for nuværende står øverst på den politiske dagsorden. Ved Folketingets åbning tirsdag 6. oktober 2009 benyttede statsminister Lars Løkke Rasmussen sin åbningstale til at annoncere regeringens planer om en markant styrket indsats mod ungdomskriminalitet. Indsatsen indebærer bl.a. en sænkning af den kriminelle lavalder fra de nuværende 15 til 14 år. Forslaget om at sænke den kriminelle lavalder er i direkte strid med resultaterne fra den betænkning, Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet på bestilling fra Justitsministeriet publicerede i september 2009. Af betænkningen fremgår, at en sænkelse af den kriminelle lavalder ikke begrænser kriminalitet, men derimod må formodes at føre til mere kriminalitet. På linje med Kirstens perspektiv opfordrer Kommissionen i stedet til at udbygge *den forebyggende indsats* ift. unge kriminelle. Tager man udgangspunkt i Kommissionens henstillinger, ser det således ud til, at en sænkelse af den kriminelle lavalder ikke mindsker behovet for det, Kirsten kalder brandbekæmpelse. I denne metaforik kan man derimod sige, at forslaget ser ud til at puste yderligere til ilden.

14. Formidlingsprodukt

Vi har valgt at formidle en af undersøgelsens hovedpointer i en artikel til fagbladet *Bladet Kriminalforsorgen*. I det følgende gør vi rede for vores valg af medie, målgruppe, vinkel, virkemidler, formidling og sprog. Kapitlet runder af med selve artiklen.

14.1 Medie, målgruppe og vinkel

Vi betragter *Bladet Kriminalforsorgen* som et velegnet medie til at formidle resultater fra vores undersøgelse, da bladet flere gange tidligere har bragt artikler om VOKS og om uddannelse på Kriminalforsorgens institutioner. På baggrund af denne historik antager vi, at der inden for bladets målgruppe findes både interesse for og prioritering af *uddannelse til indsatte* som emneområde.

Bladet Kriminalforsorgen henvender sig som det eneste fagblad til samtlige medarbejdere på Kriminalforsorgens institutioner. Bladet rammer således den umiddelbare målgruppe for vores undersøgelse: De ansatte i Kriminalforsorgen, der dagligt kommunikerer med unge indsatte om uddannelse. Herudover henvender bladet sig til de ledere, der på et overordnet niveau skal sikre de nødvendige rammer for, at den uddannelsesorienterede kommunikation kan finde sted. Vi ser det som en væsentlig fordel, at artiklen således potentielt når både de ansatte, der i praksis skal varetage og evt. udvikle kommunikationen, og dem, som på et overordnet og strukturelt niveau har ansvaret for, at vedligeholdelse og udvikling af kommunikationen finder sted.

Bladet Kriminalforsorgen udkommer hver tredje måned i 5000 eksemplarer og udgives af Direktoratet for Kriminalforsorgen*. Det udsendes til samtlige ansatte og til andre med særlig interesse for Kriminalforsorgens arbejde. Herudover kan bladet læses på Kriminalforsorgens hjemmeside: kriminalforsorgen.dk. Bladet er flerfarvet og tæller ca. 25 sider. Det første blad udkom i september 2009 som en relancering af det tidligere blad *Nyt fra Kriminalforsorgen*. Som en væsentlig ændring ift. det gamle blad er hvert nummer nu bygget op om et tema.

Forårsnummeret af *Bladet Kriminalforsorgen* udkommer i starten af januar 2010 og er et temanummer om recidiv. Samtlige artikler i dette nummer vil således have fokus på, hvordan det er muligt at nedbringe tilbagefald til kriminalitet efter endt afsoning. Dette tema korresponderer godt med vores fokus på uddannelse som et alternativ til fortsat kriminalitet.

Vi har valgt at vinkle artiklen, så den har fokus på, at virksom kommunikation med de indsatte forudsætter, at budskabet *giver mening* for den enkelte. Ud af specialets tre hovedkonklusioner har vi valgt at formidle netop denne pointe, fordi den hverken forudsætter strukturelle omlægninger eller økonomisk eller personalemæssig ressourcetilførsel. Derimod kan enhver ansat i princippet identificere sig med problemstillingen og anvende tankegangen i sit møde og arbejde med de indsatte. Vinklen bør således uden videre kunne vække til eftertanke hos den enkelte læser ift. dennes egen kommunikationspraksis.

14.2 Virkemidler, formidling og sprog

Iflg. bladets redaktør Via Christensen er det grundlæggende koncept i *Bladet Kriminalforsorgen* at bringe korte, fagrelevante og letlæselige artikler. I tråd med disse standarder er vores artikel således kort og præcis. Vi lægger vægt på, at indholdet har faglig relevans for målgruppen og på, at det både kan anvendes af den enkelte medarbejder samt som oplæg til diskussion i den samlede personalegruppe og på lederniveau. Herudover prioriterer vi læsevenligheden i formidlingen af vores budskab ved rent sprogligt at udelade teoretiske referencer såvel som videnskabelige betegnelser og nuanceringer. I stedet lægger vi vægt på at inddrage eksempler fra vores empiriproduktion til at illustrere vores analytiske pointer. For at skabe overblik og klarhed om artiklens budskaber – og som en tilpasning til bladets opsætningsmæssige standard – forsyner vi artiklen med rubrik, underrubrik og mellemrubrikker.

14.3 Artikel

Uddannelse er godt – uanset motivet

Kriminalforsorgen satser i disse år stort på uddannelse som et middel til at nedbringe tilbagefald til kriminalitet. De unge indsatte halter imidlertid bagefter i statistikken. Og de gider ikke nødvendigvis uddanne sig for at få et liv på den rigtige side af loven. Til gengæld gider de af en række andre grunde. Så find deres individuelle motivation og slå på den! Det er budskabet i et nyt kommunikationsspeciale fra Roskilde Universitet.

*Af cand.comm.ere Mette Lundstrøm Jørgensen, Stine Buje Christensen
og Trine Lund Christiansen*

Uddannelse gør en forskel

Dansk såvel som international forskning peger på, at der er sammenhæng mellem uddannelse og kriminalitet. Uddannelse gør nemlig en forskel, når det gælder forebyggelse – både ift. førstegangsforsøelser og ift. genoptagelse af kriminel praksis efter et overstået fængselsophold. Det giver således god mening, når Kriminalforsorgen i disse år arbejder på at udbrede det nyudviklede Vejlednings- og Kompetenceafklaringsystem (VOKS), der sigter mod at få flere indsatte i gang med uddannelse. Der er imidlertid en gruppe af indsatte, som er særligt vanskelige at få til at uddanne sig – nemlig de unge.

Tre kommunikationsstuderende fra Roskilde Universitet har netop færdiggjort et speciale, der undersøger, hvordan fængselsansattes indsats over for denne gruppe kan optimeres vha. kommunikation.

Unge indsatte vil gerne uddanne sig

Undersøgelsen viser, at selvom mange unge indsatte har dårlige skoleerfaringer, så synes de fleste stadig, at uddannelse er vigtigt. Grundene til, at uddannelse giver mening for den enkelte, er imidlertid vidt forskellige. Nogle unge lægger vægt på, at uddannelse giver bedre muligheder for at få et stabilt liv med arbejde og familie og for i det hele taget "at blive til noget", som en 19-årig, der afsoner for røveri, udtrykker det. Andre unge indsatte er mindre optagede af fremtiden og mere her-og-nu-orienterede. De oplever, at ligegyldigheden let får overtaget, og at deres liv bliver sat på *standby*, mens de afsoner. For disse unge kan uddannelse være et middel til at gøre afsoningstiden meningsfuld.

Kriminalitet er acceptabel – men de personlige konsekvenser er ikke

Specialet viser, at selvom de indsatte gerne vil uddanne sig og synes, uddannelse er vigtigt, så er motivationen ikke funderet i et ønske om at komme ud af kriminalitet. I en ideel verden ville indsatte måske angre deres kriminalitet og se uddannelse som et springbræt til et nyt og bedre liv på den rigtige side af loven. For mange unge indsatte er det imidlertid ikke sådan, det forholder sig. De vil gerne ud af kriminalitet – ikke nødvendigvis fordi de synes, kriminalitet er forkert, men fordi de er trætte af de personlige konsekvenser. De er trætte af utrygheden, trætte af ikke at kunne være der for familie og venner, trætte af ikke at være noget i andres øjne og trætte af at gå glip af oplevelser og muligheder, fordi de sidder inde. Og hvad stiller man som ansat i Kriminalforsorgen så op med det?

Slå på det, der motiverer den enkelte

Hvis flere unge i fremtiden skal begynde en uddannelse, er det centralt at tage udgangspunkt i præcis den situation, den enkelte indsatte befinder sig i. Hvis kommunikation om uddannelse skal rykke, skal den med andre ord *give mening* for den enkelte. Det er et af hovedbudskaberne i undersøgelsen. Det nytter altså ikke at slå på budskaber om et lovlydigt liv eller om fjerne mål som fast job og indkomst, hvis det, der under afsoningen fylder for den enkelte unge, eksempelvis er følelsen af, at livet er sat på standby. Så handler det i stedet om at snakke om uddannelse som et middel til at skabe en meningsfyldt hverdag på fængslet her og nu. Opgaven er altså at lytte til den enkelte indsatte og finde ud af, hvad der giver mening præcis for ham eller hende. Og så vel at mærke sørge for at bruge denne viden i den fortsatte kommunikation med den unge indsatte.

15. Abstract

In this thesis we focus on how prison staff can improve their communication skills when educating the inmates. We use the state prison of Møgelkær as a case study. In this prison the staff has created a *System for Guidance and Clarification of Competences* (named VOKS), which seeks to increase the number of inmates getting an education whilst serving their sentence.

Based on qualitative interviews with inmates and staff plus observations in the prison, we examine how the staff can implement a practise of communicating that results in an increased number of young inmates starting on an education. We use three different theoretical approaches for analysing our empirical data.

Based on *the practice theoretical perspective* we show that the education-oriented practices of Møgelkær are characterized by interpersonal communication based on the individual inmate, seeking the meaningfulness within his context. This approach works well in relation to the young inmates as they feel they are taken seriously and met in their situation.

Based on *the performance theoretical perspective* we show that the social categories inmate, young, ethnicity and gender are crucial in the prison. The valuation of these categories by inmates and staff plays a key role in the communication within education and in the understanding of the target group.

Based on *the resource oriented perspective* we show that the inmates of Møgelkær fundamentally agree that education is of the utmost importance, though many of them have had bad experiences from their time in school. At the same time many of the inmates are still attracted to a criminal lifestyle and the advantages that follow like status and money. However, the younger inmates are tired of the personal costs incurred by leading a life of crime. This is important knowledge in relation to the content of the communication from staff to inmates.

We compare the results from our three analytical parts to our understanding of communication. Based on this we recommend for the staff to continue their work on examining what makes sense for the inmates. However, in getting the young inmates to start taking an education, it is important, that the staff actively use this knowledge in their communication and focus on what makes sense for the individual inmate. In addition, we recommend that the staff create an additional communication practice where they involve the elder or former inmates as communicators in order to overcome some of the barriers in the existing communication.

Finally, in our thesis we give some suggestions as to how staff in the future should work with education – orientated communication towards the younger inmates.

16. Litteraturliste

Aos, Steve, Elizabeth K. Drake & Marna G. Miller. *Evidence-Based Public Policy Options to Reduce Crime and Criminal Justice Costs: Implications in Washington*. London: Routledge, 2009.

Bourdieu, Pierre. *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handel*. 1. udgave, 5. oplag. København: Hans Reitzels Forlag, 1997.

Bourdieu, Pierre. "The Forms of Capital". *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Red. John G. Richardson. New York – Westport, Connecticut – London: Greenwood Press, 1986. 241-258.

Bourdieu, Pierre. *Outline of a Theory of Practice*. 1. udgave. 16. oplag. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Bourdieu, Pierre og Loïc J.D. Wacquant. *Refleksiv sociologi*. 1. udgave, 4. oplag. København: Hans Reitzels Forlag, 2004.

Butler, Judith. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge, 1990.

Christensen, Via. "VOKS-modellen stormer frem." *Nyt fra kriminalforsorgen*. Direktoratet for Kriminalforsorgen. København. Nr. 1, 2009. 8-9.

Christoffersen, Mogens. *Risikofaktorer i barndommen*. Socialforskningsinstituttet. København: Socialforskningsinstituttet, 1999.

Christoffersen, Mogens Nygaard, Yvonne Mørck & Kjeld Mazanti Sørensen. *Ungdomssociologi*. København: Forlaget Columbus, 2006.

Coffey, Amanda & Paul Atkinson. *Makings sense of qualitative data – Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1996.

Dabbs, James. M. "Making things visible". Red. Maanen, John Van, Dabbs, James. M of Faulkner, Robert. R. *Varieties of qualitative research*. Beverly Hills, USA: Sage, 1982.

Danmarks Statistik – information oplyst af Danmarks Statistik 27. oktober 2009.

Dervin, Brenda. "Audience as Listener and Learner, Teacher and Confidante: The Sense-Making Approach". *Public Communication Campaigns*. Red. Ronald Rice & Charles Atkins. California: Sage Publications, 1989. 67-86.

Dervin, Brenda & Frenette, Micheline. "Sense-making methodology: Communicating communicatively with campaign audiences". *Public Communication Campaigns* Red. Ronald Rice & Charles Atkin. London: Sage Publications, 2001.

Dreyer Hansen, Allan & Karina Sehested. "Indledning: Konstruktivismen – hvorfor og hvordan". *Konstruktive bidrag. Om teori og metode i konstruktivistisk videnskab*. Red. Allan Dreyer Hansen & Karina Sehested. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag. 2003. 7-34.

Esmark, Kim. "Bourdieu's uddannelsessociologi". *Pierre Bourdieu: En introduktion*. Red. Annick Prieur & Carsten Sestoft. København: Hans Reitzels Forlag, 2006. 71-113.

Foreman-Wernet, Lois. "Rethinking Communication: Introducing the Sense-Making Methodology". Red. Brenda Dervin & Lois Foreman-Wernet. *Sense-Making Methodology Reader. Selected writings of Brenda Dervin*. New Jersey: Hampton Press, 2003. 3-16.

Giddens, Anthony. *Modernitetens Konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag, 1994

Glavind, Niels. *De indsatte: Samfundets fjender eller marginaliserede?* Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. København. 2009.

Goffman, Erving. *Anstalt og menneske – den totale institution socialt set*. København: Jørgen Paludans Forlag, 1967.

Goffman, Erving. *Encounters. Two Studies in the Sociology of Interaction*. Harmondsworth: Penguin University Books, 1961.

Hammersley, Martyn & Paul Atkinson. *Ethnography – principles in practice*. 3. udgave. London: Routledge, 2007.

Halkier, Bente. *Fokusgrupper*. 3. oplag. Frederiksberg: Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlag, 2005.

Halkier, Bente & Iben Jensen. "Det sociale som performativitet – et praksisteoretisk perspektiv på analyse og metode." *Dansk Sociologi*, nr. 3, 2008. 49-70.

Heede, Dag. *Det tomme menneske. Introduktion til Michel Foucault*. 2. udgave, 2. oplag. København: Museum Tusulanums Forlag, 2004.

Jacobsen, Michael Hviid & Søren Kristiansen. *Farligt feltarbejde – etik og etnografi i sociologien*. 1. udgave, 2. oplag. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2006.

Jacobsen, Michael Hviid, Anja Jørgensen & Stine Svendsen-Tune. "Sensitiv sociologi: Undersøgelser af udsatte og udstødte mennesker". *Liv, fortælling og tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. 1. udgave. 2. Oplag. Red. Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen & Annick Prieur: Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2005. 235-259.

James, Alison & Alan Prout. "A new paradigm for the sociology of childhood". Red. James, Alison & Prout, Alan. *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer, 2003.

Jensen, Iben. *Interkulturel kommunikation i komplekse samfund*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2001.

Järvinen, Margaretha. "Pierre Bourdieu". *Klassisk og moderne samfundsteori*. Red. Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen. 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag, 2000. 342-363.

Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer: *Kvalitative metoder i interaktionistisk perspektiv : interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag, 2005.

Koudahl, Peter. *Indsatte i danske fængsler – Uddannelse og uddannelsesønsker*. Danmarks Pædagogiske Universitet og Direktoratet for Kriminalforsorgen. København. 2007.

Koudahl, Peter. "Uddannelse i de danske fængsler." *Udsat*. Servicestyrelsen. Nr. 12, november 2007a.

Koudahl, Peter. *Evaluering af Møgelkær-modellen 2008*. Upubliceret materiale.

Kvale, Steiner. *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag, 1997.

Krekula, Clary, Anna-Liisa Närvänen & Elisabet Näsman. "Ålder i intersektionell analys." *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. Stockholm: Föreningen Kvinnovetenskaplig Tidskrift. Nr. 2-3, 2005.

Kristiansen Søren & Hanne Kathrine Krogstrup. *Deltagende observation. Introduktion til en forskningsmetodik*. Hans Reitzels forlag 1999.

Lykke, Nina. "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen". *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. Stockholm: Föreningen Kvinnovetenskaplig Tidskrift. Nr. 1, 2003.

Lykke, Nina. *Kønnsforskning – en guide til feministisk teori, metodologi og skrift*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, 2008.

Lykke, Nina: "Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter." *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. Stockholm: Föreningen Kvinnovetenskaplig Tidskrift. Nr. 2-3, 2005. 7-18.

McCall, Leslie. "Managing the complexity of intersectionality". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Chicago: University of Chicago Press. Nr. 3, 2005.

MacKenzie, Doris Layton. "Reducing the Criminal activities of known offenders and delinquents: Crime prevention in the courts and corrections." Red. Lawrence W. Sherman, David P. Farrington, Brandon C. Welsh, Doris Layton MacKenzie. *Evidence-Based Crime Prevention*. London: Routledge, 2002.

Mik-Meyer, Nanna & Kaspar Villadsen. *Magtens former: Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Hans Reitzels Forlag, 2007.

Mørck, Yvonne. "Intersektionalitet og diversitet – Fadimesagen." *Kultur på kryds og tværs*. Red. Bech, Henning & Scott Sørensen, Anne. Århus: Klim, 2005. 65-87.

Neergaard, Helle. *Udvælgelse af cases i kvalitative undersøgelser*. 2. udgave, 1. oplag. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2007.

Prieur, Annick. "At sætte sig i en andens sted: En diskussion af nærhed, afstand og feltarbejde. Strejftog i kvalitativ sociologi." Red. Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen & Annick Prieur: *Liv, fortælling og tekst*. udgave. 2. oplag. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2005. 135-155.

Raundrup, Kaj, Torfinn Langelid, Marianne Mäki, Svenolov Svensson, Erlendur S. Baldursson, Vuokko Karsikas & Kirsti Kuivajärvi. *Nordic Prison Education – A Lifelong Learning Perspective*. TemaNord. Nordic Council of Ministers. København. 2009.

Ravn Olesen, Birgitte & Nina Blom Andersen. "Dialogen i offentlig forandringskommunikation." *Offentlig kommunikation i spagat*. Red. Karsten Pedersen, Birgitte Ravn Olesen & Roy Langer. København: Handelshøjskolens Forlag, 2006.

Reckwitz, Andreas. "Toward a Theory of Social Practices – A Development in Culturalist Theorizing." *European Journal of Social Theory*. Nr. 5, 2, 2002.

Redder, Gitte. "Køn bestemmer unges valg af uddannelse." Ugebrevet A4. Landsorganisationen i Danmark. København. Nr. 14, 2009.

Sepstrup, Preben. *Tilrettelæggelse af information. Kommunikations- og kampagneplanlægning*. 3. udgave. København: Academica, 2006.

Staunæs, Dorte. "Engangskameraer og børneblikke". *Børn som informanter*. Red. Per Schultz Jørgensen & Jan Kampmann. København: Børnerådet, 2000.

Staunæs, Dorte. *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, 2004.

Staunæs, Dorte. "Kønsopdelt undervisning." *Magasinet Jyske Bank Nyt*. Silkeborg: Jyske Bank. Nr. 3, 2009. 33.

Stevens, Hanne. *Kriminalitet og uddannelsesforløb*. Justitsministeriet. København: Justitsministeriet, 2006.

Søndergaard, Dorte Marie. "Social Konstruktionisme - et grundlag for at se kroppen som tegn". *Sociologi i Dag*. Oslo: Novus Forlag, Nr. 4, 1996a. 5-29.

Søndergaard, Dorte Marie. *Tegnet på Kroppen*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2006.

Tranæs, Torben & Lars Pico Geerdsen.. *Forbryderen og samfundet - livsvilkår og uformel straf*. København: Gyldendal, 2008.

Warde, Alan. "Consumption and Theories of Practice." *Journal of Consumer Culture*. University of Manchester. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005. 131-153.

West, Candace & Don H. Zimmerman. "Doing Gender." *Gender & Society*. Thousand Oaks: Sage Publications. Nr. 1, 1987. 125-151.

West, Candace & Sarah Fenstermaker. "Doing Difference." *Gender & Society*. Thousand Oaks: Sage Publications. Nr. 9, 1995. 8-37.

Windahl, Sven, Benno Signitzer & Jean T. Olsson. *Using Communication Theory – An Introduction to Planned Communication*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1992.

Publikationer

Kriminalforsorgens Statistik 2008. Direktoratet for Kriminalforsorgen. København. 2009.

Placering af indsatte. Nordskovudvalget. Direktoratet for Kriminalforsorgen. København. 2000.

Kriminalforsorgens Principprogram. Direktoratet for Kriminalforsorgen. Nyborg. 1998.
<http://www.kriminalforsorgen.dk/Files/Filer/Publikationer/Brochurer/Principprogram.pdf>

Bekendtgørelse om udgang til indsatte, der udstår fængselsstraf eller forvaring i kriminalforsorgens institutioner (udgangsbekendtgørelsen). Bekendtgørelse nr. 1081 af 13. september 2007. Justitsministeriet, 2007.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2845#Kap10>

Kommissionen vedrørende Ungdomskriminalitet, Justitsministeriet. København, 2009.

Billedhenvisninger

Billedhenvisning 1: Billederne er den 3. oktober 2009 kopieret fra:

<http://møgelkær.dk/historie.htm>

Billedhenvisning 2: Billederne er den 3. oktober 2009 kopieret fra:

<http://møgelkær.dk/historie.htm>)

Billedhenvisning 3: Billederne er den 3. oktober 2009 kopieret fra:

<http://møgelkær.dk/historie.htm>)

Ord bag tremmer

A

ADHD: ADHD er en forkortelse for diagnosen *Attention Deficit/Hyperactivity Disorder*. Det vil sige forstyrrelser af opmærksomhed, aktivitet og impulsivitet. ADHD giver som regel problemer med at opfatte, fortolke, huske, planlægge og orientere sig (<http://www.adhd.dk/>).

Afdeling: Fængslet er opdelt i forskellige afdelinger. Til hver afdeling er der særlige udendørsområder, hvor de indsatte frit kan opholde sig. Det er ikke tilladt at opholde sig på andre afdelinger eller områder, uden det er aftalt med fængslets personale. Der findes særlige afdelinger kun for kvinder, en blandet afdeling for både kvinder og mænd, en afdeling for sædelighedsdømte og en for narkomisbrugere i behandling.

Afdeling KL: Afdeling på Møgelkær, der huser indsatte dømt for sædelighedskriminalitet som voldtægt eller pædofili. Som den eneste afdeling på fængslet er den omgivet af et hegn. Denne fysiske adskillelse tjener ikke til at beskytte de øvrige indsatte mod de sædelighedsdømte, men derimod til at beskytte de sædelighedsdømte mod de øvrige indsatte. De sædelighedsdømte rangerer ubetinget lavest i de indsattes indbyrdes hierarki og risikerer alvorlige tæsk og overgreb, hvis de ikke beskyttes. De har en særskilt tid til indkøb hos købmanden, de har særskilt undervisning og kun én beskæftigelsesmulighed, nemlig på fængslets snedkeri. De bliver med andre ord holdt konsekvent adskilt fra alle andre indsatte for at værne om deres fysiske sikkerhed.

Alkoholkursus: På fængslet er det muligt at komme i alkoholbehandling. Behandlingstilbuddene omfatter: Dagtilbud, efterbehandling og motivationsbehandling. Alkoholbehandlingen på Møgelkær er etableret i samarbejde med Center for Socialt Udsatte (CSU).

Anklageskrift: Det skriftlige grundlag for enhver straffesag. Anklageskriftet formuleres af anklagemyndigheden og skal indeholde en beskrivelse af den strafbare handling, herunder tid og sted, den strafbare handlingens genstand og udførelsesmåde, ligesom det skal angive, hvilke straffebestemmelser handlingen kan henføres til. Anklageskriftet præciserer tiltalen og er grundlaget for anklagers og forsvarers bevisførelse og procedure. Retten kan ikke dømme for en forbrydelse, der ikke er omfattet af et anklageskrift (<http://drabssag.emu.dk/dictionary/>).

Arbejdsplacering: Alle indsatte har arbejds-/beskæftigelsespligt under afsoningen. Det gælder også efterlønsmodtagere og pensionister. Arbejdsplaceringen finder sted under vejledningssamtalen, hvor den indsatte og vejlederen sammen finder ud af, hvad den indsatte skal beskæftiges med under afsoning. Der er en række muligheder at vælge imellem – fx maskinværksted, snedkeri, grønne fag, bygningsvedligeholdelse mm. Arbejdsplacering bliver også kaldt beskæftigelsesplacering.

Arresten: Se arresthus.

Arresthus: Dommeren kan bestemme, at den anklagede skal sidde varetagtsfængslet i et arresthus, mens han venter på sin retssag eller domsafsigelse. Både de fysiske rammer og hverdagen i arresten minder til forveksling om et lukket fængsel, idet de indsattes fysiske bevægelsesfrihed og sociale kontakt med andre indsatte er begrænset (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=421>).

B

Besøgs- og brevkontrol: Kontrolmetode, der typisk bliver brugt over for indsatte, hvor der er formodning om, at de vil dele informationer med andre. Alle breve bliver læst af politiet, og det er ikke tilladt for de indsatte at se mennesker i deres netværk, uden politiet er tilstede (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=428>).

Blåskjorter: Udtryk for fængselsbetjente. Udtrykket er opstået, fordi fængselsbetjentenes uniform ud over mørkeblåt slips og mørkeblå bukser udgøres af en lyseblå skjorte.

Boksen: Den fælles telefon på hver afdeling.

Bonhoveder: Udtryk for folk, der ryger hash.

Børn: Børn på op til 3 år kan være hos deres far eller mor på fængslet, hvis nogle bestemte betingelser er opfyldt. De sociale myndigheder skal dog høres og vurdere, at det er bedst for barnet at være på fængslet.

C

Celler: Fast udtryk for de indsattes stuer i lukkede fængsler. Bruges desuden af nogle indsatte om stuer eller værelser på åbne fængsler.

D

DAMP: Tidligere anvendt betegnelse for ADHD.

Direktoratet for Kriminalforsorgen: Direktoratet for Kriminalforsorgen ligger i København. Herfra styres Kriminalforsorgens overordnede politik og strategi.

Domsafsigelse: Den dom dommeren afsiger, når retten afgør, hvordan en sag skal ende.

Don: Forkortelse eller slang for metadon. Metadon er et præparat, der almindeligvis anvendes i behandlingen af heroin- og morfinafhængige. Metadon anvendes ikke i behandlingen af andre former for afhængighed, som fx kokain- eller amfetaminafhængighed.

Dummebøde: Afpresning af penge eller andre værdier ved hjælp af voldsomt stigende renter, ulovlig tvang, trusler om vold eller andre repressalier.

E

Enheds møder: Ugentlige tværfaglige afdelingsmøder, hvor fængslets forskellige faggrupper mødes og behandler sager vedrørende enkelte indsatte. Afhængig af hvilke sager, der skal behandles deltager fængselsbetjente, afdelingsledere, socialrådgivere, en lærer fra skolen, psykologer, værk mestre og sygeplejersker.

F

Frigang: De indsatte kan få frigang til arbejde eller uddannelse uden for fængslet, mens de afsoner. Frigang til deltagelse i undervisning efter § 44, stk. 1, skal ske i så nær tilslutning til løsladelsen som muligt. Hvis institutionen skønner, at der er behov for frigang til indsatte, der udstår fængselsstraf i under fem måneder, eller der er behov for frigang for længere tid end et år, forelægges spørgsmålet for Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen (<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2845#Kap10>).

FVU: Forberedende voksenundervisning – forkortet FVU – er for voksne, der vil være bedre til at læse, skrive, stave eller regne. Undervisningen er gratis. Elever skal være fyldt 18 år for at kunne modtage undervisningen.

G

Gangmand: Beskæftigelse på fængslet, der består i at gøre rent på den afdeling, hvor gangmanden m/k bor.

Grundforløb: Den første del af erhvervsuddannelserne på teknisk skole. Grundforløbet varer mellem 10-60 uger. Længden afhænger af den enkeltes faglige og personlige kompetencer. Længden af grundforløbet planlægges i samråd med en kontaktlærer og tager udgangspunkt i den kompetenceafklaring, der afvikles i den første uge på grundforløbet.

H

Halvtid: Indsatte bliver normalt prøveløsladt, når to tredjedele af deres straf er afsonet – almindeligvis dog forudsat, at straffen er på mindst tre måneder. I visse tilfælde kan en prøveløsladelse finde sted mellem halvtid og to tredjedele tid. Det kan blandt andet forekomme, hvis den indsatte under sin afsoning har gjort en særlig indsats for at undgå ny kriminalitet, fx ved at deltage i behandling for narko- eller alkoholmisbrug. Det er fængslet eller Direktoratet for Kriminalforsorgen, der afgør, om en indsat kan blive prøveløsladt (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=338>).

Handleplansmøde: Den anden samtale, de indsatte har med deres kontaktperson på afdelingen. På mødet laver de planer for, hvad der skal ske under den indsattes afsoning.

Hansenberg: Den første tekniske skole, Møgelkær indgik uddannelsesaftaler med. Skolen er beliggende i Kolding.

High:five: Et landsdækkende projekt, der er startet af Det Nationale Netværk af Virksomhedsledere med støtte af Beskæftigelsesministeren, daværende politidirektør Hanne Bech Hansen og De Regionale Netværk af Virksomhedsledere. Målet med projektet er at skabe job eller uddannelse til unge, der er i fare for marginalisering på grund af kriminalitet. I tæt samarbejde med virksomhederne og samarbejdspartnerne i kommuner, politi og kriminalforsorg matcher High:five virksomheden med den unge (<http://www.highfive.net/>).

Hullet: Betegnelse eller slang for fængsel.

Hunden: Se narkohunden.

I eller **iso**: Betegnelse for isolationscellen, hvor de indsatte bliver placeret for upassende opførsel på afdelingerne, skolen eller på værkstederne. En cirka fire m² stor celle, der indeholder en seng med en plastikbetrukket madras, en hylde, en stol og intet andet. Dvs. intet tv eller andre beskæftigelses- eller underholdningsmuligheder. Indsatte opholder sig kun i isolation den resterende del af en arbejdsdag, dvs. maksimalt en dag.

[Den] ikke-civile gruppe: Fængselsbetjente versus eksempelvis lærerne på fængslet.

Indsættelsessamtale: Den første samtale, de indsatte har med deres kontaktperson inden for den første uge på fængslet. Til samtalen skal de indsatte give forskellige overordnede informationer om sig selv.

K

KiF: Kriminalforsorgen i Frihed. KiF varetager det daglige arbejde med fuldbyrdelse af domme til tilsyn, tilsyn med prøveløsladte og deltager i det domsforberedende arbejde. KiF står desuden for forsorgsarbejdet for domfældte og tilbageholdte i anstalterne og i politiets detentioner. Herudover deltager KiF i det kriminalpræventive samarbejde sammen med socialvæsen, skolevæsen og politi (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=58>).

Kirken: I 2007 åbnede Møgelkærs nybyggede kirke, der også bruges som kulturhus. Kirken er bygget af indsatte og ansatte fra fængslets forskellige værksteder.

KL'ere: Indsatte på afdeling KL, der er dømt for sædelighedskriminalitet som voldtægt eller pædofili.

[En] koger: Udtryk for at være påvirket af stoffer.

Kognitive kurser: Behandlingstilbuddet Det kognitive Færdighedsprogram, der har til formål at træne og fremme deltagernes kognitive udvikling. Kognition betyder evnen til at erkende, og kognitive færdigheder er færdigheder inden for erkendelsesspektret, såsom evnen til at planlægge, tænke, huske, tage initiativ, kommunikere og løse problemer på en hensigtsmæssig måde (<http://www.moegelkaer.dk/behandlingstilbud.htm>).

Kombi-dom: Dom, der er delvist betinget – det vil sige, at en del af dommen er betinget og en del ubetinget. Man kan ikke få halvtid eller to tredjedel, når man har en kombi-dom, men skal afsone dommens fulde længde.

Kortidsfange: Indsatte, der afsoner korte domme.

Kriminalforsorgen: Se Direktoratet for Kriminalforsorgen.

L

Langtidsfange: Indsatte, der afsoner lange domme. Begrebet bruges forskelligt i åbne og lukkede fængsler, fordi langtidsfangerne i lukkede fængsler afsoner længere domme end langtidsfangerne i åbne.

Lukket: Se lukket fængsel.

Lukket fængsel: Et lukket fængsel er omgivet af en ringmur og/eller et hegn, og der er alarmer og overvågningskameraer. Dørene er låst, både yerdørene og dørene mellem afdelingerne. De indsatte kan blive visiteret, gå gennem en detektorkarm og få deres ting undersøgt i en bagagescanner.

Løn: De indsatte får penge til kost og daglige fornødenheder. Desuden får de løn for det arbejde, de udfører. Lønnen er 8,62 kr. i timen (2009). Dertil kan man få forskellige tillæg. Hvis man uddanner sig i stedet for at arbejde, får man samme løn for det.

M

Mad: I fængslet skal de indsatte selv lave mad. De får udbetalt kostpenge og kan købe ind hos fængslets købmand. Hvis man sidder i et arresthus, får man færdiglavet mad. Den er tilberedt og frosset ned i produktionskøkkenerne på fængslerne i hhv. Sdr. Omme og Jyderup.

Mobiltelefon: På Møgelkær kører netop nu (2009) et forsøg, hvor de indsatte har mulighed for at benytte mobiltelefon under afsoningen. Telefonen er fastspændt på den indsattes stue og fungerer i den forstand ikke som en mobil, men som en fastnettelefon. Det er dog muligt at sende og modtage sms'er.

Montagen: Et af fængslets værksteder, hvor der løses så forskelligartede montageopgaver som at samle store papkasser og at indpakke gaver til fiskedammen i Tivoli.

Morgenmøde: Dagligt møde for fængslets forskellige faggrupper. På mødet informerer fængslets personale- og sikkerhedschef om eksempelvis besøg, problemer med indsatte og andre forhold, der vedrører de ansatte på fængslet.

Møgelkær-modellen: Det første navn for den model, der nu hedder VOKS.

N

Narkohunden: Politiet er ca. en gang om ugen på besøg på fængslet med en specialtrænet narkohund for at spore ulovlige stoffer.

Narkoman: Person med heroinmisbrug. De indsatte anvender ikke betegnelsen om personer, der har et jævnt forbrug af eksempelvis hash, kokain, speed og piller.

O

Obs-celle: Se iso.

Orlov: De fleste indsatte i et åbent fængsel får regelmæssig udgang hver tredje weekend. De kan tidligst få orlov efter 30 dages ophold på fængslet, og i nogle tilfælde går der væsentlig længere tid. Hvis de misbruger en udgang, eksempelvis ved at udeblive, forsøge at indsmugle stoffer eller alkohol eller ved at begå ny kriminalitet, kan udgangstilladelsen tages fra dem. Tilladelsen kan også blive taget fra dem, hvis de fx misbruger, besidder eller sælger stoffer inde på fængslet. De indsatte har mulighed for at få udgang til særlige formål, fx hvis personer, der står dem nær, bliver alvorligt syge eller dør. Tilladelse til udgang kræver altid, at der er et formål med udgangen, der kan godkendes, og at der ikke er fare for misbrug. Udgang kan i visse tilfælde være med ledsager (<http://www.beskytvoresborn.dk/udgang.htm>).

Orlovsspærring: Når de indsatte får nægtet eller spærret deres udgang på grund af fx en uren urinprøve, eller hvis de på anden måde har opført sig ikke-reglementeret.

P

Pension: Kriminalforsorgens pensioner er institutioner, som er mere åbne end åbne fængsler. Pensionerne er især for indsatte, der er ved at være færdige med at afsone deres dom og skal vende tilbage til samfundet. De indsatte har som regel

arbejde eller følger en uddannelse uden for pensionen. Alle pensioner modtager såvel mænd som kvinder, og på fire af pensionerne kan beboerne under særlige omstændigheder medbringe børn

(<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=421>).

Pige-afdelingen: Afdeling kun for kvinder.

Pind (1): Betegnelse for stue eller celle. De indsatte siger eksempelvis, at man "*er på sin pind*".

Pind (2): Betegnelse for en joint, dvs. en cigaret, der indeholder cannabis i form af hash, pot, skunk eller lignende.

Pis-prøve: Betegnelse for de urinprøver, de indsatte skal aflægge i forbindelse med udgang, frigang eller i andre sammenhænge, hvor fængselsbetjentene beder dem om det. Prøverne tages for at tjekke, om den indsatte har spor af hash eller hårde stoffer i kroppen. Hash kan spores i kroppen otte uger efter brug. Hårde stoffer kan spores kortere tid – en grænse der er stor bevidsthed om blandt de indsatte, da urene pis-prøver kan give karantæne ift. udgang og frigang.

Karantæne ift. frigang kan resultere i afbrydelse af et uddannelsesforløb.

Fængslet kan også tjekke for spor efter brug af anabolske steroider, men sådan en prøve koster omkring 1000 kr. og tages pga. den høje pris ikke så ofte.

Pisse rent: Betegnelse for at aflægge en urinprøve uden spor af hash eller hårde stoffer.

Produktion: På Møgelkær har de, som på de fleste andre fængsler, værksteder, der producerer forskellige varer, eksempelvis møbler. Produkterne sælges på almindelige markedsvilkår.

Produktionslokaliteter: Værksteder eller andre lokaliteter, hvor produktionen foregår. Se evt. produktion for uddybning.

Prøve: Forkortelse af prøveløsladelse. Se prøveløsladelse.

Prøveløsladelse: Løsladelse før den konkrete dom er tilendebragt. Indsatte prøveløslades normalt med tilsyn fra Kriminalforsorgen i Frihed (KiF).

Prøveløsladelse foregår kun, hvis Kriminalforsorgen skønner, at der er sikret passende ophold eller underhold efter løsladelsen.

Prøvetid: Er tiden fra den indsatte prøveløslades til dommen endeligt ville være tilendebragt. For uddybelse se prøveløsladelse.

På fængslet: Fængselslingoen dikterer, at man siger *på* fængslet, *på* Møgelkær, *på* stuen, *på* cellen og *på* pinden. Vi ved ikke hvorfor, men kan konstatere, at det er stort set konsekvent sprogbrug på feltet både blandt indsatte og ansatte.

R

Recidiv: Latinsk betegnelse for tilbagefald. Her om tilbagefald til kriminalitet efter løsladelse.

Ryge den fede: Udtryk for at ryge hash.

S

Selvstuderende: Indsatte, der studerer på eksterne uddannelsesinstitutioner under afsoning. De kan enten studere som fjernstuderende eller få frigang til at studere uden for fængslet, hvis de har afsonet nok tid af deres dom til, at det kan lade sig gøre.

Sidde inde: Betegnelse for at sidde i fængsel.

Skunk: Betegnelse for en forædlet, stærkere variant af hash.

Strafcelle: Hvis de indsatte bliver taget for stoffer, har truet nogen eller på anden måde opført sig ikke-reglementeret, kan de blive placeret i en strafcelle. De har eget bad og tv på cellen og ret til en times gårdtur dagligt. Den foregår alene i en lille aflukket indhegning. De har ingen menneskelig kontakt ud over kontakten til den fængselsbetjent, der kommer med deres mad.

Spærring: Når de indsatte får nægtet eller spærret deres udgang pga. fx en uren urinprøve, eller hvis de på anden måde har opført sig ikke-reglementeret. Det samme som orlovsspærring.

Stofmisbrug: En opgørelse i 2008 viste, at 61 % af de indsatte havde indtaget rusmidler, umiddelbart før de fik kontakt til Kriminalforsorgen. Kriminalforsorgen har oprettet behandlingsafdelinger i fængslerne for indsatte, der er stofmisbrugere og alkoholikere. I alle fængsler er der desuden mulighed for at komme i substitutionsbehandling og i behandling for hashmisbrug.

Stuer: Bruges af ansatte om de indsattes værelser i åbne fængsler.

Stærke indsatte: Betegnelse for de indsatte, der er øverst i hierarkiet, og som dominerer de andre indsatte. Kaldes også for store indsatte.

T

Tage en streg: Betegnelse for at sniffe kokain, amfetamin eller speed.

Talsmand: Betegnelse for de indsattes tillidsvalgte talsmand.

Tilsyn: Tilsyn fra Kriminalforsorgen er en betingelse, hvis man er prøveløsladt fra en fængselsstraf, er idømt visse betingede domme, er idømt samfundstjeneste, afsoner med fodlænke eller er betinget benådet. Et tilsyn betyder, at man enten skal møde op på det lokale kontor for Kriminalforsorgen i Frihed eller modtage en tilsynsførende på besøg i sit hjem. Tilsynet skal både hjælpe og kontrollere. Den tilsynsførende kan hjælpe med at få hverdagen til at fungere, men skal også kontrollere, at forskellige krav bliver overholdt, fx om man holder sig fri af alkohol og narkotika. Tilsynet skal også forhindre, at man igen begår kriminalitet. Tilsynet varer som regel 1-2 år, men kan somme tider vare længere (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=342>)

Tilsynsmøder: Personer under tilsyn skal efter aftale enten møde op hos den tilsynsførende eller modtage besøg i sit hjem. I begyndelsen skal de som regel have kontakt mindst en gang om ugen, senere hver 14. dag. Hvis alt går godt og stabilt, kan det til sidst være nok med kontakt en gang om måneden. Det er især vigtigt, at personen under tilsyn får arbejde eller uddannelse og et sted at bo (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=58>).

To tredjedel tid: Indsatte bliver normalt prøveløsladt, når to tredjedele af deres straf er afsonet – almindeligvis dog forudsat, at straffen er på mindst tre måneder. I visse tilfælde kan en prøveløsladelse finde sted mellem halvtid og to tredjedele tid. Det kan blandt andet forekomme, hvis den indsatte under sin afsoning har gjort en særlig indsats for at undgå ny kriminalitet, fx ved at deltage i behandling for narko- eller alkoholmisbrug. Det er fængslet eller Direktoratet for Kriminalforsorgen, der afgør, om en indsat kan blive prøveløsladt (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=338>).

Tusset: Betegnelse for at blive tatoveret.

U

Udgang: De fleste indsatte i et åbent fængsel får regelmæssig udgang hver tredje weekend. De kan tidligst få orlov efter 30 dages ophold i fængslet, og i nogle tilfælde vil der gå væsentlig længere tid. Hvis de misbruger en udgang, eksempelvis ved at udeblive, forsøge at indsmugle stoffer eller alkohol eller ved at begå ny kriminalitet, kan udgangstilladelsen taget fra dem. Tilladelsen kan også blive taget fra dem, hvis de fx misbruger, besidder eller sælger stoffer inde i fængslet. De indsatte har mulighed for at få udgang til særlige formål, fx hvis personer, der står dem nær, bliver alvorligt syge eller dør. Tilladelse til udgang kræver altid, at der er et formål med udgangen, der kan godkendes, og at der ikke

er fare for misbrug. Udgang kan i visse tilfælde være med ledsager. Det samme som orlov (<http://www.beskytvoresborn.dk/udgang.htm>).

V

Vagt: Fængselsbetjent.

Varetægt: Dommeren kan bestemme, at den anklagede skal sidde varetægtsfængslet i et arresthus, mens han venter på sin retssag eller domsafsigelse. Både de fysiske rammer og hverdagen i arresten minder til forveksling om et lukket fængsel, idet de indsattes fysiske bevægelsesfrihed og sociale kontakt med andre indsatte er begrænset (<http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=421>).

VASU: En institution i Vejle, hvor unge og deres pårørende kan få rådgivning og vejledning om stoffer (http://www.vs.vejleamt.dk/medicinsk/instruks2/Afrusning%20Vejle%20Amt.htm#_Toc62740050).

Værkmester: Betegnelse for ansatte på fængslets værksteder, som sørger for at opretholde produktionen på værkstedet samtidig med, at de agerer lærere for de indsatte, der er i gang med grund- eller hovedforløb på de tekniske erhvervsuddannelser. Uddannelsen til værkmester tager to år. Uddannelsesforløbet skifter mellem praktisk oplæring/tjeneste og teoretisk undervisning. Uddannelsesforløb er inddelt i tre hovedgrupper – introduktion, grunduddannelse og praktik. En forudsætning for optagelse på uddannelsen og ansættelse som værkmester er, at ansøgerne har en faglig uddannelse (<http://www.kuc.dk/default.aspx?page=uddannelse/vaerkmester/uddanne>).

Ø

Øst: Afdeling på Møgelkær. Refererer til, at afdelingen ligger længst mod øst.

Å

Åbent fængsel: På åbne fængsler er der grundlæggende færre restriktioner end på lukkede. Dømte personer anbringes som udgangspunkt på et åbent fængsel. Hvis de har fået en lang straf, eller der er risiko for flugt, kommer de til at afsone på et lukket fængsel. Indsatte, der ikke overholder reglerne på et åbent fængsel, kan som konsekvens overflyttes til et lukket fængsel.

§

En 31'er: § 31 i retslovgivningen dikterer, at indsatte kan få udgang med henblik på 1) at besøge en nærstående person, som er alvorligt syg, 2) at være til stede ved en nærståendes begravelse, 3) at møde i retten eller for anden offentlig myndighed i tilfælde, hvor vedkommende myndighed finder det påkrævet, eller 4) lægeundersøgelse eller -behandling eller anden behandling, der ikke hensigtsmæssigt kan finde sted på fængslet. Stk. 2. Indsatte, der udstår fængselsstraf i 30 dage eller derover, kan få udgang med henblik på 1) at besøge nærstående personer ved vigtige familiebegivenheder, 2) at varetage personlige interesser, når særlige omstændigheder taler derfor, 3) at indgå ægteskab, 4) kontakt med tilsynsmyndigheden for at planlægge forløbet af tilsynsperioden, 5) fremskaffelse af ophold og arbejde eller andet underhold i forbindelse med løsladelsen, eller 6) at foretage indkøb eller lignende, der er påkrævet med henblik på løsladelsen

(<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2845#Kap8>).

En 40'er: § 40 i retslovgivningen dikterer, at indsatte, der ikke har fået tilladelse til regelmæssig udgang, kan gives lejlighedsvis udgang for at besøge bestemte personer, jf. § 35, stk. 1 og 2. Stk. 2. Hvis den indsatte ikke har bestemte personer at besøge, kan der gives udgang med henblik på ophold i egen bolig eller tilladelse til en individuel udflugt eller lignende, hvis særlige omstændigheder taler derfor. Stk. 3. Indsatte, der har tilladelse til regelmæssig udgang, kan i stedet for udgang med henblik på besøg hos bestemte personer få udgang med henblik på ophold i egen bolig, hvis særlige omstændigheder taler derfor. Stk. 4. Udgangen er normalt af kortere varighed. Udgang af en varighed som nævnt i § 38, stk. 3, kan dog gives, hvis forholdene i det enkelte tilfælde taler derfor

(<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2845#Kap10>).

Personoversigt: De indsatte

Jimmy
Alder: 20 år
Beskæftigelse: Arbejder på tømrerværkstedet
Uddannelse på Møgelkær: Læser dansk på fængslets skole
Uddannelsesbaggrund: Folkeskolen
Uddannelsesplaner: Dj
Dom: 18 måneder for røveri og våbenbesiddelse

Kasper
Alder: 26 år
Beskæftigelse: Arbejder på tømrerværkstedet
Uddannelse på Møgelkær: Grundforløbet som tømrer
Uddannelsesbaggrund: Folkeskolen og enkelte uafsluttede fag på hf
Uddannelsesplaner: Tømrer
Dom: 2 år for røveri

Mikkel
Alder: 20 år
Beskæftigelse: Arbejder på maskinværkstedet
Uddannelse på Møgelkær: Ingen
Uddannelsesbaggrund: Uafsluttet folkeskole
Uddannelsesplaner: Tohjulsmekaniker
Dom: 5 måneder for mange forskellige forhold

Sandra
Alder: 21 år
Beskæftigelse: Arbejder på montagen
Uddannelse på Møgelkær: Læser edb på fængslets skole
Uddannelsesbaggrund: Hf og grundforløbet til køk
Uddannelsesplaner: Jurist med henblik på at arbejde for PET
Dom: 11 måneder for grov vold

Karina
Alder: 23 år
Beskæftigelse: Arbejder på montagen
Uddannelse på Møgelkær: Står på venteliste til fængslets skole
Uddannelsesbaggrund: Uafsluttet gymnasium
Uddannelsesplaner: Hf og uddannelse til sygeplejerske
Dom: 1½ måned for vold

Mads
Alder: 18 år
Beskæftigelse: Arbejder på maskinværkstedet
Uddannelse på Møgelkær: Ingen
Uddannelsesbaggrund: Grundforløbet som mekaniker
Uddannelsesplaner: Hovedforløbet som mekaniker
Dom: 4 måneder for vold

Mohammed
Alder: 27 år
Beskæftigelse: Arbejder på montagen
Uddannelse på Møgelkær: Læser dansk på fængslets skole
Uddannelsesbaggrund: Cykelsmed
Uddannelsesplaner: Ingen – men planer om at åbne cykelforretning
Dom: 14 måneder for røveri og bagmandsvirksomhed

Thomas
Alder: 19 år
Beskæftigelse: Sygemeldt fra montagen
Uddannelse på Møgelkær: Afbrudt grundforløb på maskinværkstedet
Uddannelsesbaggrund: Folkeskolen / specialskole
Uddannelsesplaner: Mekaniker
Dom: 8 måneder for bankrøveri

Personoversigt: De ansatte og specialeskribenterne

Ansatte

Benny

Titel: Udviklingskonsulent i

Direktoratet for

Kriminalforsorgen. Tidligere
beskæftigelsesleder på

Statsfængslet Møgelkær

Brian

Titel: Værkmeister i

bygningstjenesten

Hans Henrik

Titel: Fængselsinspektør på

Statsfængslet Møgelkær

Harry

Titel: Personale- og

sikkerhedsansvarlig på

Statsfængslet Møgelkær

Jan

Titel: Ledende værkmester på
maskinværkstedet

Specialeskribenterne

Mette

Alder: 27 år

Uddannelsesbaggrund:

Bachelor i Kultur- og

Sprogødestudier og

kandidatstuderende på

Kommunikation ved Roskilde

Universitet

Stine

Alder: 27 år

Uddannelsesbaggrund:

Bachelor i Kultur- og

Sprogødestudier og

kandidatstuderende på

Kommunikation ved Roskilde

Universitet

Trine

Alder: 38 år

Uddannelsesbaggrund:

Pædagog, bachelor i Psykologi og

kandidatstuderende på

Kommunikation ved Roskilde

Universitet